

Mokslo Lietuva

VILIAUS BRAŽĖNO PAMOKOS

Į PRIENUS – PER
GREIMŲ TILTĄ

■ 2–3 p.

■ 6–7 p.

■ 8–9 p. Prisimenant „Vaidilos“ teatrą ■ 12 p. Kūrę lietuviškus lazerius ■ 15 p. Vaidiname Viktorą Ruokį

Nr. 14(436)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Liepos 6-ąją, Lietuvoje minint Valstybės – Karaliaus Mindaugo karūnavimo – dieną Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė garbingiausią apdovanojimą – Vytauto Didžiojo ordino Komandoro kryžių įteikė buvusiam Baltarusijos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkui Stanislavui ŠUŠKEVIČIUI. Jis apdovanotas už aktyvų Lietuvos nepriklausomybės palaikymą 1991 metais.

Aukštosios politikos smaigalyje

Profesorius Stanislavas Šuškevičius (Станіслаў Шушкевіч) pasaulyje bene geriausiai žinomas kaip vienas iš buvusios Sovietų Sąjungos „duobkasių“. Priminsime, kas išliko istorijoje, bet iš žmonių atminties ilgainiui gali pradėti blėsti.

Belovežo girioje Viskulių kaime esančioje vyriausybinėje rezidencijoje, 1991 m. gruodžio 8 d. pasirašyti vadinamieji Belovežo (arba Minsko) susitarimai dėl SSRS gyvavimo pabaigos ir Nepriklausomų valstybių sąjungos (NVS) sukūrimo. Taip buvo nulemtas sovietinės imperijos likimas. Šį nepaprastą svarbos geopolitinį dokumentą pasirašė to meto Baltarusijos, Rusijos ir Ukrainos valstybių vadovai – Stanislavas Šuškevičius, Borisas Jelcinas ir Leonidas Kravčiukas. Šis susitarimas 1991 m. gruodžio 10–12 d. buvo

Fizikas, griovęs sovietų imperiją

ratifikuotas Baltarusijos, Rusijos ir Ukrainos parlamentuose. Didžioji dalis trijų parlamentų narių buvo už sutarties ratifikavimą.

Akivaizdus įrodymas, kad Sovietų Sąjungos iširimas buvo istoriškai pribrendęs ir neišvengiamas. Būtų užtekę vienai iš trijų valstybių parlamentų sutarties neratifikuoti ir sutartis nebūtų įsigaliojusi. Valstybių vadovai ir parlamentai pasielgė toliaregiškai, suvokdami, kad neefektyvus ir negyvybingo imperinio darinio reanimuoti nepavyks ir teisingiausias sprendimas – jo atsisakyti. Ar lemtingam sprendimui priimti pakako trijų valstybių vadovų parašų? Priminsime, kad Sovietų Sąjunga 1922 m. buvo įkurta keturių respublikų – Rusijos, Ukrainos, Baltarusijos ir Užkaukazės Federacijos – sutartimi. 1936 m. Užkaukazės Federacija baigė egzistuoti, tad liko trys 1922 m. sutarties „signatarai“. Jų teisė buvo pasirašytąją sutartį nutraukti – tai 1991 m. ir buvo atlikta. Kartu priimtas vienas steigiamųjų NVS dokumentų, kurį papildė 1991 m. gruodžio 21 d. pasirašytasis Alma Atos protokolas: prie naujos sandraugos prisijungė dar aštuonios buvusios sąjunginės respublikos. 1991 m. gruodžio 25 d. atsistatydina SSRS prezidentas M. Gorbačiovas, o gruodžio 31 d. į nusibaigusios SSRS karstą įkalta paskutinė vinis – SSRS nustojo egzistuoti.

■ Nukelta į 4 p.

Žalgirio diena, kuri tęsiasi 600 metų

Žalgirio mūšio makete Lietuvos ir Lenkijos jungtinė kariuomenė kyla į lemiamą ataką

Tariame Žalgiryje, suvokiame Vytautas ir priešingai. Esame užkoduoti mąstyti asociacijomis. Gal tai lietuvių prigimtyje, paveldėtoje iš artimo santykio su gamta, o gal auklėjimo pasekmė, pirmųjų vaikystėje patirtų kultūrinių impulsų įtaka. Esame tos kartos žmonės, kurie vaikystėje dar patyrė laimę gyvenimo kasdienybėje – ne vien per radiją – klausytis liaudies dainų ir pasakų, kuriomis tokia turtinga mūsų tauta. Močiūčių sekamos ar mamų iš knygelių skaitomos pasakos ir buvo pirmoji mokykla, iš kurios daugelis atsinešėme tą ypatingą pasaulio suvokimą, kuriame vyksta šiaip lyg ir neįmanomi dalykai, bet jie vyksta, vadinasi, virsta įmanomais, taigi visada tikėtinai ir laukiamais. Nuolatinio stebuklo laukimas ir buvo daugelio Lietuvos vaikų kasdienybė, per pasakas ir liaudies dainas jų pašamone buvo prisodrinta

paslaptinių virsmų laukimu, tikėjimo gamtoje ir žmoguje glūdinčiomis neįtikėtinomis galiomis. Reikia tik mokėti jas pažadinti.

Džinsuotos močiutės pasakų neseka

Dabartiniame pasaulyje pasakos išmirė kaip daugelis relikvinių gyvūnų, nebespėjusių prisitaikyti prie aplinkos kintančių pokyčių. Visos pasakos seniai užfiksuotos, surašytos ir praradusios savarankiško gyvenimo galimybę – palaidotos rankraščių ir storų foliantų sarkofaguose. Tik europinės civilizacijos laiptais kopti vėlavę lietuviai sunkiai atsisveikino su gamtameldyste, o dar sunkiau su savo vaizdinių pasauliu, į kurį persikūnijo daugybė nebent pasakose sutinkamų dalykų. Visai neatsitiktinai kai kuriuos neįgyvendintus

lietuvių tautos siekius, virtusius kompleksais, iš pasakų mėgino išlukštenti kunigas ir poetas Antanas Šmulskštys-Paparonis (1886–1951), XX a. 5-ajame dešimtmetyje ėmėsi rašyti *Pasakų atošvaistas*, kaip pretenziją į tautinį epą.

Prie A. Šmulskščio-Paparonio dar bus progos sugrįžti. Atsiveikindami su pasakų pasauliu kaip gražia žmonijos vaikyste, šiandien realiame gyvenime sunkiai beįsivaizduojame, kad kur nors dar gyvuotų pasaka savo natūraliu raiškos būdu. Gyvuotų, vadinasi, būtų ne tik sekama, bet ir kuriama, perkuriama, išgyvenama. Nelengvai įsivaizduojamas reginys, kad modernios džinsuotos močiutės sektų vaikiai pasakas, nes tokioms močiutėms jau ne pasakos rūpi, jų galvos prikimštos ne pasa-

■ Nukelta į 10 p.

GYVENIMO PAMOKOS

Jaunųjų jėga – nežinoti vyresniųjų prietarų

Mokslo Lietuva. Geopolitinių konsultacijų centro tarptautinio saugumo departamentas (direktorė Giedrė Ramanauskaitė) neseniai kreipėsi į Nepaprastąjį ir įgaliotąjį Norvegijos Karalystės Ambasadorių J.E. Steinar Gil prašydama išimties tvarka „už pasaulinio masto nuopelnus stabdant bolševizmo ir komunizmo grėsmę apdovanoti Nobelio Taikos premija 97-erių metų Lietuvos Respublikos ir Jungtinių Amerikos Valstijų pilietį p. Vilių Bražėną, gyvenantį Vilniuje“. ... Kaip Jūs pats vertinate šį kreipimąsi ir jo pateikimo formą?

Vilius Bražėnas. Vertinu dvejojai – su šypsena ir malonumu kaip jaunosios lietuvių kartos mąstymo vertintojas. Tokiu būdu iki Nobelio taikos premijos neprieinama, todėl į kreipimąsi žvelgiu su šypsena. Gauti Nobelio Taikos premiją – pernelyg komplikuoti dalykas. Jei esu pakankamai informuotas, į šios premijos skyrimo procedūrą įtraukiami ir šios premijos laureatai, o tai nėra lengviantis veiksnys. Manau, ne vieną šios premijos vertą asmenį iš Lietuvos būtų galima pasiūlyti.

Štai kas mane išties džiugina. Jaunoji lietuvių karta nežino vyresniosios kartos prietarų, kad nieko negalima padaryti, todėl imasi daryti ir kartais sėkmingai. Ir dar vienas dalykas mane maloniai stebina. Paprastai lietuvis lietuviui nėra autoritetas, o šiuo atveju mane siūlo išskirti lietuviai.

Amerikiečiams kaip Amerikos lietuvis buvau autoritetas – bent jau nemažai daliai amerikiečių. Kai kas mane net žmogumi legenda yra pavadinę.

ML. Prisiminkime tą atvejį.

V. B. Man girdint du žmonės pavadino mane žmogumi legenda. Vienos organizacijos suvažiavime Amerikoje senas narys, pristatydamas mane jaunimui, tarė: „This is Mister Bražėnas. Vilius is a legend“ (Tai yra ponas Bražėnas. Vilius yra legenda).

Kitą kartą The John Birch Society (Džono Bērčo draugijos) vadovų ir rėmėjų grupę į draugijos būstinę lydėjo vienas iš draugijos vadovų, leidžiantis laiptais girdžiu jį sakant: „Suvažiavime dalyvauja ir atvykęs lietuvis iš Lietuvos. He is legend.“ Apsižvalgęs pamatė mane ir pridūrė: „Čia jis ir yra“.

Ne kartą iš Amerikos patriotų esu girdėjęs, kad „Vilius yra Amerikos ir Lietuvos patriotas“.

ML. Kaip tuo pačiu metu galima būti supervalstybės ir mažytės Lietuvos patriotu? Nejauci ate prieštara?

V. B. Tikri amerikiečiai, savo šalies patriotai, jokio prieštara neįžvelgia. Laisvė – jungiantis ryšys, vienijantis visus laisvę mylinčiuosius. O tironams yra kelios Amerikos. Panašiai ir Lietuvos kai kam yra kelios: viena landsberginė, kita – brazauskinė.

Nutylima tiesa išvirsta į melą

ML. Gerbiamasis Viliu, sprendžiant iš to, ką matau ir nuolat girdžiu, senelių namuose nesate linkęs vien tik mėgautis užtarnautu poilsiu. Esate ir toliau visuomeniškai aktyvus pilietis, dalyvaujate įvairiuose susitikimuose, paprašytas išrėžiate ugningą prakalbą, kartais užtraukiate ir kokią ariją – turite nuostabų tenorą. Maža to, kad pats esate labai gyvybingas, to paties reikalaujate ir iš kitų, o pirmiasia – nebūti veršiais, kaip kad sakė pirmasis atkurtosios Nepriklausomos Lietuvos finansų ministras Romualdas Sikorskis. O valdantiems kaip tik geriau valdyti tamsius ir be iniciatyvos žmones. Juos lengviau vesti į užtvarką. Ar Jums taip neatrodo?

Vilius Bražėnas:

Gyvename nesvietiškai svarbiu laiku – Lietuvai kiekvienas esame reikalingas

Vilius Bražėnas Lietuvos Respublikos Seimo Konstitucijos salėje Lietuvos mokslui skirtoje konferencijoje (2010 m. gegužės 5 d.)

Su publicistu, puikiu oratoriumi ir visuomeniškai stebėtinais aktyviu žmogumi – juk skautas! – Viliumi BRAŽĖNU bendravome Vilniaus universiteto Eksperimentinės klinikinės medicinos instituto Gerontologijos ir rehabilitacijos centre, o kalbant paprasčiau – senelių globos namuose Vilniaus Jeruzalėje. „Mokslo Lietuva“ yra spausdinusi nemažai pokalbių su Viliumi Bražėnu, vienas dėkingas skaitytojas net pageidavo, kad tie pašnekesiai būtų sudėti į atskirą tinklapio vietą, kad besidomintiesiems būtų mažiau rūpestčio juos susirasti. Tie tekstai pateko ir į V. Bražėno 2009 m. išleistą knygą *Priminimai*

V. B. Va, va, va, tai ir yra pasaulio piliečių baudžiauninkų kūrimas. Būk kosmopolitas, būk tolerantiškas, net jeigu tau kuolą ant galvos tašytų. Būk atlaidus žudikui, suprask ir nusileisk agitatoriui, homoseksualui, mylėk artimą savo išdaviką ir t. t. Žmogus visiškai praradęs orumą, nė kvapo jo nebelikę, o tu jį gerbk.

ML. Gerbk vergo „orumą“, kurio nė padujų nėra.

V. B. Žmogus tarsi pats veržtųsi į vergiją, nors tu ką. Atsimenu, Viktoras Uspaskich su šypsena man priminė, kaip sutvarkyti reikalai jo mėsos pramonėje. Gyvuliai į skerdyklą lydimi švelnios muzikos eina ramiai, nesipriešindami, be jokios baimės.

bendražygiams. V. Bražėnas pratarmėje tvirtina nerašas istorijai, bet šiam metui, nes nuo kiekvieno lietuvių priklauso silpnės ar stiprės mūsų valstybė – tik patriotiška ir dvasinga tauta gali atsilaikyti prieš kosmopolitizmo gironomis malančią globalizmo maltuvę.

Tikriausiai ne kiekvienam prie širdies visa, ką sako Vilius (jam labiausiai patinka, kai jį kreipiamasi vardu). Kitaip ir būti negali, nes skirtinga mūsų visų gyvenimiškoji patirtis, kiekvienas savaip matome šį vienintelį mums skirtą pasaulį. Vienaip mūsų godotinas Vilius, kuriam šį balandį sukako 97-eri, bet savo dvasia išlikęs jaunas, kitaip

negu kai kurie penkiasdešimtmečiai ar keturiasdešimtmečiai seneliai. Tačiau visi esame žmonės, todėl mus sieja daugybė bendrų dalykų. Apie tuos dalykus – mus jungiančius ir skiriančius – kalbėsime. Senokai buvome sutarę susitikti, bet vis ta nelemtoji „manjana“, ne vien Lotynų Amerikoje, bet ir Lietuvoje verčianti šiandienos apsisprendimus ir numatytus darbus atidėti neapibrėžtai rytdienai. Žodžiu, kūliais virstanti kasdienybė vis trukdydavo Vilių aplankyti jo naujoje buveinėje Vilniaus Jeruzalėje. Pagreitinti susitikimą padėjo netikėta ir maloni priežastis...

Prisimenant Milovaną Džilasą

ML. Kalbamės ypatingą dieną – birželio 30-ąją. Rytoj, liepos 1-ąją bus laidojamas pirmasis atkurtosios Nepriklausomos Lietuvos prezidentas Algirdas Mykolas Brazauskas. Ar galime sakyti, kad yra dvi Lietuvos – brazauskinė ir landsberginė, o jei išties taip, ar gili properša šias dvi Lietuvos skiria? Ar jos nesusieina?

V. B. O, visada susieina. Gyvendamas Amerikoje dirbau su buvusiais komunistais, kurie savo kailiu įsitikino, koks pragaras yra toji komunistinė sistema. Tokie buvę komunistai kaip tik ir siekė atskleisti komunistinės sistemos blogybes. Ypač jaunajai kartai parodyti,

į nemalonius dalykus. Tegu vaikučiai šoka ir dainuoja, džiaugiasi ir gyvena nerūpestingai. Net negriukai taip savo šokių nešoka kaip kai kurie mūsų dabartiniai lietuvaičiai.

Baimė sakyti tiesą mūsų tautoje labai išisaknijusi, o nutylima tiesa tampa melu. Juozapas Stalinas mums davė gerą receptą, kaip išgelbėti tautą nuo sunaikinimo. Mat jis prasarė kaip tautą sunaikinti: jeigu mums pavyks sunaikinti bent vienos kartos pasididžiavimą savo tauta ir patriotizmu, būsime nužudę tautą... Šį „receptą“ aptikau 1972 ar 1974 metais *Chicago Tribune*. Suprantama, Stalinas siekė savo tikslų, bet jo išradimą galėtume pritaikyti saviesiems siekiams.

nes ši karta linkusi ieškoti utopinių dalykų ir rizikuoja patekti ant komunistinių idėjų propaguotojų jauko. Buvę idėjiniai komunistai atskleidė daug tos sistemos blogybių. Tarp jų ir žydai, buvę komunistai, kurie Lietuvai yra nemažai nusipelnę, išskeldami Sovietų Sąjungos komunistų tikruosius siekius. Kai kurie iš tų žydų antikomunistų Lietuvai padarė daugiau, negu mūsų pabėgėliai patriotai, bijoję ne laiku išsižioti, padaryti rūpesčių valdžiai, kurios atstovai seilijojsi su sovietais. Tai jokia paslaptis, nors dalykas pakankamai komplikotas. Neabejotinai galima rasti daugybę pavyzdžių, kai, atrodytų, prieštarīgi požiūriai susieina.

Galiu sutikti, kad daugelis Lietuvos komunistų turėjo tam tikrą nacionalizmo apraiškų, pasireiškusių ir asmeniniame gyvenime („tas burliokas dar lips čia man ant galvos“). Šia tema esu parašęs straipsnį *Kur mūsiškiai džilasai?* Regis, straipsnis išspausdintas *Kauno dienoje*.

ML. Bent jau daliai jaunesniųjų skaitytojų (juk ne visi studijuoja politikos mokslus) turime paaiškinti, kas buvo tas *Milovanas Džilasas (1911–1995)*.

V. B. Antrojo pasaulinio karo metais buvo partizaninės kovos Juodkalnijoje organizatorius, raudonųjų partizanų vadas, užsitarnavęs generolo leitenanto laipsnį. Pokario metais, nuo 1953 m. – Jugoslavijos viceprezidentas (vienas iš keturių) ir Skupčinos pirmininkas Josifo Broz Tito vadovaujamoje šalyje. Žodžiu, M. Džilasas buvo raudonesnis už daugelį raudonųjų, tačiau nulykęs į Sovietų Sąjungą išvydo socializmą „statančios“ šalies realybę ir jam nušvito protas. Jis pamatė, kaip dėl politinių tikslų tampa pateisinamos bet kokios, net ir žiauriausios priemonės, o partinė nomenklatura virto nauja socialine klase, sukūrė privilegijų sistemą, kuria naudojosi tik siauras partijos narių sluoksnis. Naujosios klasės savivalė visiškai netramdoma, politinė biurokratija visus valdžios svertus turi savo rankose.

Grįžęs į Jugoslaviją M. Džilasas ėmė kritikuoti socializmą statančią sovietinę santvarką, siūlė esamą Jugoslavijoje politinę sistemą keisti į pluralistinę. Už tai 1954 m. pašalintas iš partijos ir užimamų pareigų, 1956–1966 m. kalintas (su pertraukomis). Parašė knygą *The New Class: An Analysis of the Com-*

munist System (1957). Lietuvių kalba Čikagoje knyga *Naujoji klasė* pasirodė 1962 metais.

Vėliau M. Džilasas parašė ir daugiau knygų, kurios buvo verčiamos į daugelį kalbų, bet buvo leidžiamos tik Vakaruose (iki 9-ojo dešimtmečio pradžios). Tokios knygos kaip *Land Without Justice* (Šalis be teisės, 1958), *Conversations with Stalin* (Pokalbiai su Stalinu, 1962) ir kitos plačiai pagarsėjo. Antai knygoje *Pokalbiai su Stalinu* M. Džilasas nedvejodamas Staliną vadina didžiausiu istorijoje žinomu kriminaliniu nusikaltėliu.

Iliuminatorių patirtis į užmarštį nenugrimzdo

ML. Informuotumas, žinojimas ir sąžiningas noras siekti tiesos *Milovaną Džilasą iš komunizmo apologetų padarė jį didžiausiu praėjusio amžiaus šeštojo ir septintojo dešimtmečio komunistinės sistemos kritiku. Šios asmenybės pažiūrų ir likimo virsmas labai pamokomas ir neturėtų būti pamirštas.*

V. B. Žinoma, komunistai komunistui nelygu, tarp pačių komunistų buvo milžiniškas skirtumas. Manau, komunizmo idėjose nuo žmonių pradžių pradžios nėra nieko naujo. Tai geismas kitą valdyti. Kažkas iš šventųjų yra pasakęs, kad žmonės serga nepagydoma aistra valdyti sau lygius. Istorija mums teikia daugybę tokių pavyzdžių. Jau Aleksandras Makedonietis kažką labai panašaus bandė kurti, taip pat Julijus Cezaris ir daugybė jų konkurentų ir pasekėjų. Nebuvo išimtis ir Čingischanas. Nepaisant skirtumo laiko skalėje, tautybių skirtumo ir priklausymo skirtingoms valstybėms, visus juos vienijo centralizuotos valdžios siekis, nes tik taip buvo galima įgyvendinti nepasotinamą siekį valdyti kitus. Kad ir Didžioji prancūzų revoliucija – juk tas pats siekis pajungti politines, ekonomines ir dvasines tautos galias vienam tikslui – valdyti. Totalaus komunizmo idėjose ir ypač jų įgyvendinime nematau didelio esminio skirtumo – esmė ta pati, tik skirtingai vadinama.

ML. Egzistuoja natūralūs žmonijos raidos dėsningumai, kuriuos būtina suvokti ir jiems paklusti. Po savaitės minėsimame *Valstybės dienų – Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo šventę. Mindaugą prisimename ir jo vardą gerbiame*

ne todėl, kad jis buvo žiaurus, dažnai neteisingas pavaldiniams, abejotino moralumo asmenybė (mirus karalienei Mortai pasiliko į laidotuves atvykusią jos seserį, teisėtą Nalšios kunigaikščio Daumanto žmoną), bet už tai, kad suvienijo pasklidusias lietuvių kunigaikštystes į stiprų valstybinį „kumštį“, kurio karine jėga buvo galima duoti atkirtį daugeliui priešų. Tik į valstybę suvienyta Lietuva galėjo užtikrinti vidaus tvarką atspirti užkariautojams. O gal Jums kyla noras paprieštarauti ir nuversti Mindaugą nuo karaliaus sosto?

V. B. Galiu su daug kuo sutikti, bet yra ir riba, kurios nereikėtų peržengti. Man artimesni kiti istorijos pavyzdžiai, todėl jais ir remsiuosi. Prisiminkime Bavarijos iliuminatų (lot. illuminatus – apšviestasis) draugiją. 1776 m. įkurta slapta intelektualų organizacija, kuri siekė, kad pasaulį valdytų protai. Iliuminatai kovojo prieš jėzuitus, kiekvienam žmogui ir bendruomenėms siekė atverti naujas perspektyvas, skelbė žinias tarp plačiųjų masių, kurios neturėjo galimybių gauti išsilavinimo. Žodžiu, kovojo prieš nemokšišumą, tamsumą, visus žmones siekė suvienyti į visuotinę bendruomenę, kuri gyventų pagal natūralius lygybės ir laimės jausmus, nepavaldžius klasių skirtumams ir oficialiosios religijos įtakai. Iliuminatai laikėsi griežtos mokymosi programos, faktiškai tai buvo slapta organizacija. Niekas nuostabaus, kad vėliau šis judėjimas susiliejo su frankmasonais. Iš Bavarijos iliuminatai savo įtaką išplėtė į Austriją, Šveicariją, Bohemiją, Italiją ir kitas šalis.

ML. Taip, bet su komunizmo idėjomis šį judėjimą sieti gal reikėtų atsargiau?

V. B. Iliuminatai nebuvo komunistai, bet užtat komunistai kone šimtui metų praėjus perėmė iš jų daugybę dalykų: įtaigos, masių valdymo, moterų išnaudojimo ir kitų gudrybių. Su iliuminatų svarbiausiąja idėja sunku nesutikti: aišku, kad visuomenę, valstybę ir žmonių turi valdyti protai, o ne bepročiai. Visa bėda, kad tie protai, kai tik atsiduria valdžioje, kažkur išgaruoja, neretai virsta tikros beprotybės pavyzdžiais.

Matyt, kol žmogus bus žmogus, tol bus svyravimo aukštyn ir žemyn, nuo proto iki beprotybės. Man tai atrodo nemirštanti utopija, kuri nuolat atsikartoja, nes yra aktualiai kiekvienai

kartai. Mūsų kartos uždavinys – perimti estafetės lazdelę iš tų, kurie siekė suburti ir išsaugoti mūsų tautą, bandė susieti protą, šeimą ir ekonominio gyvenimo vertybes.

Kas sugražino tikintiesiems Vilniaus Arkikatedrą

ML. Grįžkime prie mūsų avinų. Lietuva neteko pirmojo po Nepriklausomybės atkūrimo prezidento Algirdo Mykolo Brazausko. Kaip Jūs vertinate šią istorinę asmenybę?

V. B. Sakoma, apie mirusius gerai arba nieko. Nelabai priimu šį posakį... Laikyčiausi „nieko“ pozicijos, jeigu mirusieji per savo palikimą nekaltėtų. O jie kalba į mane ir už mane minioms. Mirusieji kalba ir savo garbintojų lūpomis. Pagaliau kieno palikimas yra visų keiksnojama teisinė sistema? V. Landsbergio ar A. M. Brazausko? Kieno palikimas klestinti korupcija Lietuvoje? Galima buvo pasiglemžti įmones, viešbučius, pagaliau ką tik nori ir, žiūrėk, žmonės tokius asmenis gerbia, vadina sąžiningais žmonėmis.

ML. Iš butelio paleistas džinas jau ne buteliui priklauso ir atgal į butelį jo neįvarsys.

V. B. Kokie „geri“ įstatymai sukurti ir priimti piktavaliams Lietuvoje. Draustinio ar net nacionalinio parko teritorijoje įstatymų nepaisantis pilietis pasistato vilą ar gyvenamąjį namą už 6 mln. litų ir ramiai sau švilpauja, nes žino, kad bus nubaustas kelių tūkstančių litų bauda. Juk tokiomis baudelėmis ar išvis nebaudžiamumu tik skatinama prasižengti. Kas vadovau kuriant tokius įstatymus ir juos priimančius? Kam neaišku, kad šitokios landos piktnaudžiautojams ir nusikaltėliams tyčia paliktos. Nekalbu apie konkrečius valstybės vadovus, kurių vadovavimo laikais tokie įstatymai buvo kuriami ir priiminėjami, bet jie buvo tos pačios „brigidos“ nariai.

Nesusipratimas tvirtinti, kad A. M. Brazauskas sugalvojo ir atidavė Vilniaus Arkikatedrą tikintiesiems katalikams. Mano knygoje ir straipsniuose rasite parašytą, kas sugražino tikintiesiems Vilniaus Arkikatedrą.

Vatikano istorikas ir popiežių patarėjas Malakajus Martinus SJ (Malachi Martin SJ) parašė knygą *The Keys of this Blood* (Šio kraujo raktai), kurio paantraštė (vertime) skamba šitaip: „Popiežius Jonas Paulius II prieš Rusiją ir Vakarus už Naujos pasaulio santvarkos kontrolę“. Štai šis autorius parašė, kaip lietuviai atgavo Vilniaus Arkikatedrą. Jis tvirtina, kad M. Gorbačiovas „perestrojkos“ apgaulė mėgino sustiprinti ir savo vizitu pas Romos popiežių. Diplomatiniais kanalais išreiškė tokį pageidavimą, bet M. Gorbačioviui buvo priminta, kad Lietuvoje Vilniaus Arkikatedra ligi šiol atimta iš tikinčiųjų katalikų. Ukrainoje Rytų apeigų katalikai ligi šiol negali atgauti savo bažnyčių... Kitais sakant, vizitas būtų per ankstyvas.

Taigi ne Brazausko sumanymu tikintiesiems grąžinta Vilniaus Arkikatedra, liautasi persekioti katalikus. Užteko skambučio iš Maskvos ir reikalai buvo sutvarkyti. Apie tai rašo 16 knygų autorius Vatikano istorikas. Taigi tikrasis Vilniaus Arkikatedros grąžintojas tikintiesiems buvo Šventasis Tėvas Jonas Paulius II.

ML. Supratau, kad apie Brazauską gero žodžio nepasakysite? Ne itin krikščioniška.

V. B. Kad Brazauskas turėjo lietuviškojo patriotizmo, gal ir lietuviškojo nacionalizmo gyslelę, manęs nestebina. Nacionalizmas sunkiai panaikinamas ir nereikia šito žodžio bijoti. Tiesa, po

Niurnbergo teismo pamėginta nacionalizmą ir nacizmą suplakti į viena.

ML. Jeigu ką labai erzina ar žeidžia sąvoka nacionalizmas, vadinkime lietuviškai – tautiškas. Dingsta visi nepatogumai.

V. B. Belieka pritarti.

Ar reikia Lietuvoje Sokratų

ML. Vieną didžiausių mūsų skaudulių – Lietuvos žmonių emigravimas į kitas šalis. Kaip išsaugoti tautą, kad neiširtų?

V. B. Tuštumas bemat užpildo įvairaus plauko perėjūnai, pirmos pakyla putas. Jei sąžiningi, padorūs, geri žmonės nusiplauna rankas, nedalyvauja valstybės valdyme, tokį rezultatą ir turime. O juk piliečiai yra aukščiausia valdžia valstybėje, jie renka į valdžią žmones, kad šie jiems atstovautų.

Gyvename nesvietiškai svarbiu laiku ir Lietuvai kiekvienas iš mūsų, kad ir mažiausias, kaip ir didžiausias, yra reikalingas. Panaudokime Stalino įžvalgą, kaip sunaikinti tautą, savo tikslams – kaip išsaugoti tautą. Kelkime patriotizmą ir pasididžiavimą savo tauta jaunimo tarpe ir patys savo tarpe, kad jaunimas mus pamatytų. Džiaugiuosi, kad liepos 3-iają esu pakviestas susitikti su jaunimu, kuris nori senį išgirsti, pasiklausti apie jo gyvenimišką patirtį. Manau, tokios progos neturiu teisės prarasti.

Šio pašnekėsio išvakarėse mane aplankė Vilniaus universiteto prof. Jonas Grigas, fizikas. Tiesiog panorau manimi susipažinti, nes tikriausiai girdėjo mane kalbant ar skaitė straipsnius. Padovanojo sambūrio *Patirtis* išleistą knygą. Sambūris jungia didelę patirtį turinčius savo srities profesionalus, žymius mokslininkus, menininkus. Labai gerai, kad yra toks sambūris, kuris teikia pasiūlymus aukščiausios valdžios institucijoms, kritikuoja jų nevykusius sprendimus ir pan. Puiku, kad tie žmonės susibūrė. Daug blogiau, kai aplinkui vieni „solistai“, kurie mato tik pačius save. Maža išplatinti tik savo paties raštus. Kai paklausu, ar turi daugiau panašiai mąstančių žmonių subūrę, atsako: a, ką ten... O kodėl nesuburi bendraminčių į krūvą? Ne, matote, jis vienas įpratęs viską daryti. Kur tu vienas, žmogau, padarysi. Reikia būti nebet Sokratu, Aristotelium.

ML. Lietuvoje nereikia Sokratų ir Aristotelium, jie niekaip neišgyventų, būtų maišomi su žemėmis.

V. B. Ar pats įsitikinęs, kad Sokratas buvo reikalingas Senovės Graikijoje?

ML. Išties, jei būtų reikalingas, nebūtų teisiamas ir nuuodytas.

V. B. Štai ir atsakymas. Nebūtina Sokratas turėjo paveikti savojo meto valdžią, užtat vėlesniais amžiais ir jo išminties buvo mokomasi. Jis veikė ne valdžią, bet tuos, kurie už tos valdžios stovi.

Šiaulių universitete kalbėjau studentų auditorijai. Vienas docentas pasidžiaugė, kad studentai įdėmiai klausėsi. Aš ir sakau: „Nemanau, kad visi 100 klausytojų puls daryti, ką aš jiems šiandien sakiau. Jeigu du trys iš jų tikrai pagaus mano mintį ir pradės veikti, jau bus gerai“. Kalbu ne tam, kad mane šimtas ar du šimtai klausytojų išgirstų – kalbu tiems keliems, kurie nori suprasti, nes jų netenkina tai, ką jie mato aplinkui. Tie išgirdusieji padarys tikrai daugiau, negu aš būčiau pajėgus padaryti. Todėl kiekvienas mūsų rašytas sakinelis, pasakytas žodis vis vien tam tikrą tikslą pasiekia. Nebūtina rezultata čia pat turime pamatyti.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Iš lietuviškosios skautijos praeities. 1938 m. įvykusioje II Tautinėje stovykloje, minint 20 metų sukaktį, A. Panemunės pušyne stovyklavo 1700 skautų. Pažaislyje – apie tiek pat skautų. Be jų, buvo atvykę visi eilė užsienio skautų. Stovykla atidaryta 1938 VII 10 prie Nemuno kranto. Atidarė Respublikos prezidentas ir skautų šefas A. Smetona, dalyvaujant vyriausybės nariams ir užsienio atstovams. Istorinėje nuotraukoje (iš d.): J. Tubelienė, prez. A. Smetona, Tarybos pirm. dr. J. Alekna, švietimo min. J. Tonkūna, kariuomenės vadas gen. St. Raštikis ir pranešėjas ps. V. Braženas. Nuotr. aktn. V. Kizlači

Skautų vadovas Vilius Braženas (kairėje) tuoj tars žodį po Lietuvos prezidento Antano Smetonos, Lietuvos kariuomenės vado Stasio Raštikio ir kitų įžymybių

Fizikas, griovęs sovietų imperiją

■ Atkelta iš 1 p.

(Tiesa, teisinės likvidavimo procedūros dar tęsiasi.)

Gyvenantys vien prisiminimais ir besiilgintys „sugriautos“ Sovietų Sąjungos laikų kaltina to meto trijų valstybių vadovus, kad tai jie pikta-vališkai sugriovė SSRS, nors niekas jų neįpareigojo priimti tokio sprendimo. Net ir Sovietų Sąjungos prezidentas Michailas Gorbačiovas nieko nežinojęs, apie joki visaliaudinį referendumą nė kalbos nebuvo... Tačiau nostalgijos nepagydoma liga sergantieji, naujų geopolitinių pokyčių neapkenčiantys ir su nepriklausomų valstybių kelią pasirinkusių šalių apsisprendimu niekaip nesusitaikantys kritikai pamiršta, kad po 1991 m. rugpjūčio pučo SSRS jau buvo tapusi visiškai nevaldoma, o vėliau vykę Jugoslavijos griūtis įvykiai parodė, kas galėjo vykti ir griūvant branduolinėmis galvutėmis paramstyti Sovietų Sąjungai, tik nepalyginamai didesniais mastais. Savalaikiu ir išmintingu sprendimu pavyko išvengti pilietinio karo, kraujo praliejimo ir daugybės bereikalingų aukų.

Užtektų priminti, kad vien Baltarusijoje buvo dislokuotas 81 branduolinis užtaisas su raketomis nešėjomis (devyni užtaisai su atsiskiriančiomis galvutėmis). Vienas didžiausių Stanislavo Šuškevičiaus nuopelnų tas, kad jis ir jo vadovaujama Baltarusijos Aukščiausioji Taryba sugebėjo ryžtingai atsakyti branduolinio ginklo Baltarusijos teritorijoje. Europa ramiau atsikvėpė, nes labai nedaug trūko, kad Lietuvos, Latvijos ir Lenkijos pašonėje galėjome turėti Šiaurės Korėjos agresyvaus režimo „variantą“. Beje, tuo metu, kai Baltarusija atsisakė branduolinio ginklo, Šiaurės Korėja išbandė pirmą branduolinį užtaisą.

S. Šuškevičius nusipelnė ir Lietuvos valstybingumo išlaikymui, aktyviai palaikė 1990 m. kovo 11-ąją Nepriklausomybę paskelbusią Lietuvą. Ir ne vien kaip to meto SSRS Aukščiausiosios Tarybos deputatas per suvažiavimus Maskvoje, kai vyko karštos diskusijos

Minint Valstybės – Karaliaus Mindaugo karūnavimo dieną LR Prezidentė Dalia Grybauskaitė buvusiam Baltarusijos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkui Stanislavui Šuškevičiui įteikė Aukščiausią Lietuvos apdovanojimą – Vytauto Didžiojo ordino Komandoro kryžį

ir didžioji dalis deputatų nepalaikė Lietuvos apsisprendimo. Kai 1991 m. sausį sovietų desantininkai Vilniuje užėmė Spaudos rūmus, šturmu Vilniaus televizijos bokštą, Radijo ir televizijos centrą, kai buvo ginami Lietuvos Seimo rūmai ir kiti svarbiausi objektai, S. Šuškevičius kaip SSRS liaudies deputatas ir Tarpregioninės deputatų grupės narys, atvyko į Vilnių, buvo su Lietuvos žmonėmis, palaikė Lietuvos nepriklausomybę. Lietuva to nepamiršo.

Mokslo keliu

Mokslo Lietuvos skaitytojams aktualu, kad Stanislavas Šuškevičius yra žymus mokslininkas, būtent pirmiausia kaip mokslo žmogus išėjo į platų pripažinimo kelią Baltarusijoje, tapo žinomas ir už jos ribų. Todėl bus teisinga, jei bent glaustai supažindinsime su svarbiausiais jo mokslinės ir politinės veiklos faktais.

Gimęs 1934 m. Minske, tėvai buvo mokytojai. Tėvas – žymus rašytojas, praėjusio amžiaus ketvirtajame dešimtmetyje buvo represuotas ir tik 1956 m. paleistas į laisvę. Stanislavas Šuškevičius tais pačiais 1956-aisiais baigė Baltarusijos valstybinio universiteto Fizikos-matematikos fakultetą, o 1959 m. Baltarusijos SSR Mokslų akademijos Fizikos instituto aspirantūrą. Dirbo Minsko radijo gamyklos Specialaus konstruktorių biuro vyresniojo inžinieriumi, o 1961–1967 m. vyresnioju ir vyriausioju inžinieriumi, taip pat laboratorijos sektoriaus vedėju Baltarusijos V. I. Lenino valstybiniame universitete. 1967–1969 m. – Minsko radiotechnikos instituto mokslo prorektorius. Apsigynė mokslų daktaro disertaciją tema *Signalų informaciniai parametrai* (1970). 1969–1986 m. – Baltarusijos V. I. Lenino valstybinio universiteto docentas, profesorius

(1973), Branduolinės fizikos katedros vedėjas. 1986–1990 m. – Baltarusijos V. I. Lenino valstybinio universiteto prorektorius. 1991 m. išrinktas Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos nariu korespondentu. Baltarusijos SSR nusipelnęs mokslo ir technikos veikėjas (1982), SSRS Ministrų Tarybos premijos ir Baltarusijos valstybinės premijos laureatas.

Tolesnės S. Šuškevičiaus biografijos puslapiai siejasi jau su politine veikla. 1989–1991 m. buvo SSRS liaudies deputatas, Tarpregioninės deputatų grupės narys. 1990–1995 m. Baltarusijos Aukščiausiosios Tarybos deputatas. 1990–1991 m. – Baltarusijos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko pirmasis pavaduotojas. 1991 m. rugpjūtį ryžtingai stojo prieš pučistų organizuotą perversmą, pasirašė perversmą smerkiantį pareiškimą. 1991 m. rugsėjo 9 d. išrinktas Baltarusijos Aukščiausiosios Tarybos pirmininku (šiose pareigose dirbo iki 1994 m. sausio 26-osios).

Būtent kaip Baltarusijos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas S. Šuškevičius 1991 m. gruodžio 7–8 d. Belovežo girioje (Viskuliai) dalyvavo susitikime su Rusijos prezidentu Borisu Jelcinu ir Ukrainos prezidentu Leonidu Kravčiu, kai buvo pasirašyti istoriniai dokumentai dėl SSRS likvidavimo ir NVS sukūrimo.

1994 m. sausio 26 d. atleistas iš Baltarusijos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko pareigų, atsižvelgus į Aleksandro Lukašenkos vadovautos parlamentinės komisijos išvadą. 1994 m. birželį S. Šuškevičius dalyvavo Baltarusijos prezidento rinkimuose, bet į antrąjį turą nepateko (antrajame ture nugalėjo A. Lukašenka).

S. Šuškevičius pasirašė pareiškimą Baltarusijos Konstituciniam Teismui dėl prezidento A. Lukašenkos apkaltos. Nepripažino 1996 m. lapkričio mėnesio referendumo dėl Baltarusijos Konstitucijos pakeitimo, atsisakė tapti Baltarusijos Respublikos Nacionalinio susirinkimo Atstovų rūmų nariu, nes šis darinys suformuotas pagal minėto referendumo rezultatus.

Šiuo metu S. Šuškevičius tebėra aktyvus Baltarusijos opozicijos narys, Baltarusijos socialdemokratinės

Gromados partijos pirmininkas (nuo 1998 m.). Dar pasakysime, kad Lenkijos prezidentas Lechas Valensa (Lech Wałęsa) Stanislavą Šuškevičių 2007 m. buvo nominavęs Nobelio taikos premijai gauti.

„Šiandien gavau apdovanojimą iš didžios tautos Prezidentės rankų“

Mokslo Lietuvos atstovas kalbino prof. Stanislavą Šuškevičių liepos 6 d. Lietuvos Prezidentūros rūmuose Vytauto Didžiojo ordino Komandoro kryžiaus įteikimo proga.

Mokslo Lietuva. Gerbiamasis Stanislavai Stanislavovičiaus, kaip vertinate šiandien gautą Lietuvos aukščiausią apdovanojimą? Veikiausiai kaip vieną iš daugelio Jums įteiktų pasižymėjimo ženklų?

Stanislavas Šuškevičius. Įdomiausia, kad ligi šios dienos neturėjau jokių valstybinių apdovanojimų, ordinų ar medalių, tai apskritai pirmas toks įvertinimas mano gyvenime. Esu gavęs įvairių premijų, taip pat SSRS Ministrų Tarybos ir Baltarusijos valstybinę premiją, turiu Baltarusijos SSR nusipelnusio mokslo ir technikos veikėjo vardą, bet ordino ligi šiol nesu gavęs – Vytauto Didžiojo ordino Komandoro kryžiaus man yra pirmasis. Tai gal ir pernelyg aukštas mano veiklos įvertinimas.

Labai myliu Lietuvą. Su Lietuvos politikais man tenka palaikyti ryšius nuo 1989 metų, jie man padarė didžiulį išpūdį. Lietuvos deputatai SSRS Aukščiausioje Taryboje dirbo nepaprastai darniai ir sutelktai, kai gynė Lietuvos atgimimo pozicijas. Aš lietuviams žavėjau ir iš jų mokiausi.

ML. To meto Lietuvos deputatų pareiškimai Jūsų nešokiravo? Juk Lietuvos atstovų retorika gerokai skyrėsi nuo daugumos kalbėjusiųjų iš SSRS Aukščiausiosios Tarybos tribūnos.

S. Š. Nešokiravo, o didžiausią išpūdį darė jų pastangų sutelktumas. Jeigu SSRS Aukščiausiosios Tarybos deputatas Sąjūdžio lyderis Vytautas Landsbergis gaudavo žodį, SSRS AT deputatas Algirdas Brazauskas, tuometis LKP CK pirmasis sekretorius, ginčo ar polemikos su V. Landsbergiu nepradėdavo. Jiedu abu ir kiti Lietuvos deputatai pirmiausia jautėsi lietuviams ir tik paskui galėjo skirstytis į komunistus, konservatorius ar liberalus. Lietuviams stėjo ginti Lietuvos reikalų vieningu frontu, labai kibiai ir vaisingai.

Teko buvoti Lietuvoje jai pačiomis kritiškiausiomis dienomis. Pirmiausia 1991 m. po Sausio 13-osios įvykių teko lankytis kaip Baltarusijos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko pavaduotojui, tą pačių metų rudenį ir kaip Baltarusijos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkui. Labai gerai mačiau ir išsąmoninau, kad jūs, lietuviams, gerokai toliau pažengėte savo valstybingumo įtvirtinimo veikloje, savarankiškos valstybinės politikos srityje. Baltarusiją pernelyg ilgai slėgė komunistinis presas, o tuo metu suvokiau, kad mums taip pat reikia eiti tuo keliu, kuriuo taip ryžtingai ėjo Lietuva. Tai nebuvo vien beždžioniavimas, bet tvirtas pasiryžimas siekti taip pat ir Baltarusijos kaip nepriklausomos valstybės statuso.

Lietuvių tauta nėra skaitlinga (atleiskite už šitą išsireikimą), bet Lietuvos politikai padarė savo tautą didžią

Profesorius Stanislavas Šuškevičius (kairėje), jo žmona Irina ir kiti asmenys prieš Lietuvos valstybės apdovanojimų įteikimo ceremoniją

tauta. Todėl labai didžiuojuosi, kad šiandien gavau apdovanojimą iš didžios tautos Prezidentės rankų.

Kaip nereikia statyti AE

ML. *Esate žymus baltarusių tautos politikas, padaręs ryžtingus sprendimus, kai to labiausiai reikėjo daugeliui tuometinių dar Sovietų Sąjungos respublikų žmonėms – istorija to nepamirš. Buvote ir esate taip pat ir mokslo žmogus, todėl kaip politiko ir mokslininko paklausiu: kokios nuostatos laikotės dėl Baltarusijos siekio statyti atominę elektrinę visai netoli Lietuvos sienos?*

S. Š. 20 metų teko vadovauti Baltarusijos valstybinio universiteto Branduolinės fizikos katedrai, kuri rengė branduolinės energetikos specialistus. Todėl galiu kompetentingai pareikšti, kad Baltarusijai reikalinga branduolinė jėgainė. Šiandieniniame pasaulyje nėra valstybės, kuri galėtų užtikrinti savo žmonių gerovę neturėdama pakankamai energijos. Tačiau šiuo atveju iškyla viena svarbi abejonė.

Kai Baltarusijoje pradeda statyti atominę elektrinę, nepasitelkus net geriausių Baltarusijos šios srities specialistų, tai jau visai neleistina. Kai branduolinės jėgainės statybai pasirenkama vieta iš akivaizdžiai konjunktūrinių politinių sumetimų, visiškai negalima pritarti tokiam pasirinkimui. Esu už mokslinį šios problemos sprendimą ir jokių būdu ne kitokį.

ML. *Tenka apgailestauti, kad ir Lietuvos mokslininkų nuomonės dėl Baltarusijos atominės elektrinės statybos neatsisklaidė.*

S. Š. Esu įsitikinęs, kad ir Lietuvos, ir Baltarusijos mokslininkai gali šį klausimą spręsti dalykiškai ir korektiškai, bet to nėra. Ir dėl to man labai apmaudu. AE reikia statyti, reikia rasti tinkamą vietą. Lietuvos gyventojai tikriausiai pajuto, ką reiškia netekti Ignalinos AE. Bet mums reikia ne Ignalinos AE tipo, bet šiuolaikinės ir saugios branduolinės jėgainės. Ją įmanoma suprojektuoti ir pastatyti.

Deja, taip kaip dabartinėmis sąlygomis Baltarusijoje norima pastatyti AE, pasaulyje niekur nedaroma. Norima statyti išeinant iš politinių sumetimų.

ML. *Europos Sąjunga išskėlusi reikalavimą uždaryti Ignalinos AE, gavo skaudų antausį: vietoj vienos pakankamai modernizuotos ir saugios Ignalinos AE dabar susilauks dviejų naujų – Baltarusijoje ir Kaliningrado srityje, veikiausiai Rusijoje suprojektuotų AE. Abi numatomos statyti prie pat Lietuvos sienos.*

S. Š. 1986 m. skaudžiausią antausį

gavo būtent Baltarusijos gyventojai. Baltarusijoje ligi šiol nėra nė vienos atominės elektrinės, o 70 proc. katastrofą patyrusios Černobylio AE radioaktyviųjų teršalų iškrito būtent Baltarusijos teritorijoje. Baltarusiai kaip niekas kitas turi suvokti panašius padarinių grėsmę ir jausti ypatingą atsakomybę. Tik remiantis mokslo žiniomis, naujausiais mokslo laimėjimais galima imtis naujos AE projektavimo ir statybos darbų. Reikia šalto proto, tikslų skaičiavimų ir pamatuotų sprendimų, bet viso to kaip tik ir pasigendu. Niekas kitas, o dabartinė Baltarusijos vadovybė atsakinga už dabar priimamus sprendimus dėl būsimosios AE. Pasakyčiau, kad dabartiniai Baltarusijos vadovybės sprendimai nieko bendro neturi su baltarusių tautos interesais.

Europietiškas ne kliūtis baltarusiškumui

ML. *Kaip vertinate Lietuvos Respublikos politiką Baltarusijos atžvilgiu?*

S. Š. Labai sudėtingas klausimas. Pirmiausia dėl to, kad Lietuva privalo laikytis taisyklių, kurias diktuoja Briuselis ir Strasbūras. Kartais lietuviams pristinga galimybių, nepakanka erdvės politiniuose „žaidimuose“, ypač kai tenka Vakarų politikams aiškinti, kas šioje Europos dalyje vyksta. Kaip disciplinuoti Europos Sąjungos nariai lietuviai dažnai priversti tiesiog vykdyti Briuselio valią.

Puikiai suprantame, kas vyksta Lietuvoje, ir Lietuvos galimybes. Minske palaikome gerus santykius su Lietuvos atstovybe, Lietuva Baltarusijoje turi puikų ambasadorių – Edminą Bagdoną. Mūsų bendradarbiavimas vaisingas, aš juo patenkintas, o lietuvius labai gerbiu. Esu tikras, kad Lietuva kartu su Lenkija pasieks, kad Europos Sąjungos politika Baltarusijos atžvilgiu būtų išmintinga.

ML. *Kai tapote politiku, ar mokslo reikalai labai toli nuplaukė į šalį?*

S. Š. Dėl mokslo reikalų štai ką galėčiau pasakyti. Man vadovaujant apginta net 33 mokslo kandidato disertacijos, iš jų jau 7 tapo mokslo daktarais. Mano mokiniai taip toli pažengė į priekį, kad man toje srityje jau nebėra ką veikti. Todėl šiuo metu jėgas tenka skirti politologijai. Tai labai įdomu, ir aš jau ne pirmokas šioje veikloje.

ML. *Ką galėtumėte pasakyti apie Lietuvos ir Baltarusijos mokslininkų ryšius, bendradarbiavimą? Ar tų ryšių pakanka?*

S. Š. Visa laimė, kad mokslas dar nepriklauso nuo valstybės politikos,

ir socialiniai mokslai to turėtų siekti. Nemanau, kad didesnių problemų kyla, jei nori bendradarbiauti Lietuvos ir Baltarusijos mokslininkai. Tarybiniais laikais mūsų mokslininkų bendradarbiavimas buvo ypač intensyvus ir našus. Baltarusijoje labai garsiai skambėjo akad. Juro Poželos vardas, apskritai puslaidininkų fizikos srityje

Prof. Stanislavą Šuškevičių su garbiniu apdovanojimu pasveikino Lietuvos Respublikos Seimo narį, teatro režisierius Julius Dautartas

buvo daug bendradarbiaujama. Tačiau ir dabar didesnių bendradarbiavimo kliūčių nematau.

ML. *Lietuva teikia paramą Baltarusijos studentams, norintiems studijuoti Europos humanitariniame universitete. Kaip tą paramą vertinate?*

S. Š. Labai vertinu. Tiesa, Europos humanitarinis universitetas nustojo būti baltarusiškas, bet tai dėl Baltarusijos kaltės. Ne visai teisingai buvo suvokiama, kad europietiškas nėra priešybė baltarusiškumui. Tame universitete labai mažai vietos tenka baltarusiškumui, o daugiau išvis nėra kur tą Baltarusijos mokslą diegti. Šiuo metu Europos humanitariniame universitete juntamas šioks toks atgimimas, koreguojamos studijų programos. Į visa tai atkreipė dėmesį Europos Parlamento Pirmininkas Ježis Buzekas. Tai puikus profesorius, mokslininkas chemikas ir ne mažiau puikus politikas. Tačiau kai kalbame apie Europos humanitarinį universitetą, tai ir jo veikloje nereikia jokių perversmų ir sukrėtimų. Poslinkiai į gera jaučiami, jų esama ir bus dar daugiau.

ML. *Kuo dabar užsiimate?*

S. Š. Štai gavau ordiną ir džiaugiuosi gyvenimu (juokiasi). Šiaip dažniausiai skaitau politologijos paskaitas užsienio universitetuose. Iš fizikos pra-

ėjusiais metais teko skaityti paskaitą tik Košalino politechnikos universitete Lenkijoje.

Kaip visa tai vyko

Raudonoji imperija užgeso tyliai kaip nukaršusi senolė, nors jai tebuvo tik 69-eri – lygiai metų pristigo iki 70-mečio. Stanislovas Šuškevičius

buvo vienas iš trijų valstybių vadovų, padėjusių savo parašą ant dokumento, kuriuo buvo konstatuota paskutinės imperijos mirtis. Simboliška, kad tai įvyko Belovežo girioje. Įvykis vertas išsamesnio priminimo, gal net ir šio tokio įvertinimo, nes šia tema dažnai spekuliuojama.

Trijų valstybių vadovų susitikimo Belovežo girioje iniciatyva priklausė to meto Baltarusijos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkui S. Šuškevičiui, tačiau nė vienas iš to susitikimo dalyvių nė nemanė, kad jie vyko į Belovežo girią būtent tokiam lemtingam sprendimui, koks buvo priimtas. Į Viskulius Belovežo girioje aukštoji sovietinė Baltarusijos ir sąjunginių respublikų nomenklatura vykdavo visai kitais tikslais – pamedžioti, palėbauti, žodžiu, gražiai praleisti laiką. Kaip viename interviu tvirtino S. Šuškevičius, lemtingas Sovietų Sąjungos likimui susitikimas 1991 m. gruodžio 7–8 d. taip pat nebuvo numatytas tam, kad galutinai būtų „palaidota“ SSRS. Norėta su Rusijos prezidentu B. Jelcinu tiesiog aptarti būtiniausius ekonomikos klausimus, konkrečiai – kaip užsitikrinti iš Rusijos energetinių išteklių tiekimą, kol šalių ekonomikos dar neišsisuko į rinkos ekonomikos santykius.

S. Šuškevičius pakvietė susitikti ir Ukrainos prezidentą Leonidą Kravčiuką, kuris šias pareigas pradėjo eiti nuo 1991 m. gruodžio 5 dienos. Mat Ukrainos problemos buvo panašios, o kur du stos visada daugiau padarys derybose su prezidentu B. Jelcinu. Tik štai ambicingasis L. Kravčiukas nelabai pageidavo susitikinėti su B. Jelcinu ir juo labiau M. Gorbačiovu, apie jokiais naujas „sąjungas“ nė girdėti nenorėjo, todėl ir siekta susitikti ne Maskvoje. Niekam nebuvo paslaptis, kad L. Kravčiuko santykiai su B. Jelcinu nebuvo labai šilti, tad reikėjo sugalvoti pretekstą, kad L. Kravčiukas negalėtų atsisakyti atvykti. Norint galutinai jį paveikti mestas patikimas jaukas – pažadėta medžioklė Belovežo girioje, gal net stumbrų. Prieš tokią pagundą aistringas medžiotojas L. Kravčiukas negalėjo atsilaikyti, o ir kas jo vietoje būtų atsispyręs?

S. Šuškevičius tvirtina gerai supratęs Baltarusijos ir Ukrainos vadovų pozicijų silpnumą: jie galėjo SSRS prezidento Michailo Gorbačiovo tik prašyti, kad jis išsakytų tiekti dujas

ir naftą Baltarusijai ir Ukrainai, bet visiems buvo akivaizdu, kad paties M. Gorbačiovo kaip valstybės vadovo pozicijos labai silpnos. Ir štai trijų valstybės vadovų susitikimo metu 1991 m. gruodžio 7 d. RTFSR valstybės sekretorius, Rusijos vicepremjeras Genadijus Burbulis ištarė beveik sakrališką frazę: SSRS kaip geopolitinė realybė baigia savo gyvavimą... Visi susitikimo dalyviai šiam akivaizdžiam faktui pritarė. S. Šuškevičius tada pareiškė, kad po tokiomis žodžiais sutiktų pasirašyti, nes ir tokią konstitucinę teisę kaip savo šalies Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas jis turėjo. Ukrainos prezidentas L. Kravčiukas taip pat pritarė, o kadangi G. Burbulis tokį pasiūlymą paviešino, tai ir Rusijos prezidentas B. Jelcinas buvo už jį. Visiems buvo aišku, kad tolesnis sąjunginis ryšys po rugpjūčio pučo jau buvo neįmanomas.

Tačiau visa tai, dėl ko sutarė trijų valstybių vadovai, dar reikėjo teisiškai įtvirtinti. Kiekvieną susitarimo dėl SSRS panaikinimo punktą priiminėjo bendru sutarimu šeši asmenys: Rusijos Federacijai atstovavo B. Jelcinas, premjeras Vitoldas Fokinas ir G. Burbulis, Ukrainai – prezidentas L. Kravčiukas, Baltarusijai – šios šalies Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas S. Šuškevičius ir premjeras Viačeslavas Kebičius. Gruodžio 7 d. sutarta, kad susitarime būtina turi būti frazė, kad SSRS kaip tarptautinės teisės subjektas baigia savo gyvavimą. Ekspertų grupės gavo užduotį sudaryti susitarimo tekstą, kurioje pagrindinė turėjo būti minėtoji frazė. Gruodžio 8 d. ekspertai pateikė siūlomo susitarimo tekstą iš 18 straipsnių. Šešiukė kiekvieną straipsnį aptarinėjo, šlifavo. Būtina dar vieną asmenį priminti, be kurio politinių ir teisinių formuluočių tas darbas nebūtų judėjęs pakankamai sparčiai – tai Rusijos ekonomistas Jegoras Gaidaras. Gruodžio 8 d. 10 val. ryto pradėtasis darbas baigtas 16 valandą.

Kai šis susitarimo tekstas buvo baigtas ir pasirašytas, nutarta su šiuo sprendimu tuoj pat supažindinti M. Gorbačiovą ir JAV prezidentą Dž. Bušą. Pastarajam skambino B. Jelcinas, o M. Gorbačioviui – S. Šuškevičiui. B. Jelcinas jau spėjo ne tik prisiskambinti ir Bušui viską paaiškinti, o M. Gorbačioviui prisiskambinti užtruko ilgiau. Pavykus prisiskambinti M. Gorbačiovas tuoj pat mentorišku tonu pradėjo „auklėti“ S. Šuškevičių: jūs ką ten, iš proto išsikraustėte, ką amerikiečiai pasakys... S. Šuškevičius ramiai paaiškino, kad amerikiečiai jau viską žino ir labai ramiai tą žinią priėmė.

Taip Sovietų Sąjungos gyvavimui buvo padėtas taškas: paskutinioji Žemėje imperija liovėsi gyvuoti. Kartu buvo išspręstas ir M. Gorbačiovo likimas – pirmojo ir paskutiniojo SSRS prezidento.

Pabaigai pasakysime, kad pirmasis nepriklausomas Baltarusijos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Stanislovas Šuškevičius šiandien gimtoje šalyje gauna 1 dolerio ir 10 centų pensiją – dabartinio šalies prezidento A. Lukašenkos dekretu paskirtą. Ši pensija 50 kartų mažesnė už minimalią socialinę pensiją Baltarusijoje. Pagal Baltarusijos Respublikos Konstituciją šalies prezidento dekretą vykdyti privalo, o apie dekretą neatitiktą klausimą Konstituciniam Teismui gali kelti tik Aukščiausioji Taryba, Ministrų kabinetas ir šalies Parlamentas. Bet to kažkodėl nedaro.

Gediminas Zemlickas

Po apdovanojimų. LR Prezidentė Dalia Grybauskaitė, prof. Stanislavas Šuškevičius ir jį pasveikinti atėję asmenys

Nuo šiol į Prienus važiuojame per Greimų tiltą

Lietuva nėra dosni pagerbimo ženklais savo mokslo žmonėms, išimtis nebent daktaras Jonas Basanavičius. Tačiau ir šiai asmenybei paminklai statomi gal ne tiek už jo mokslinius tyrinėjimus, bet visų pirma kaip Lietuvos valstybės atkūrimo pirmajam asmeniui, Lietuvos Tarybos pirmininkui, kurio parašas – pirmas ant 1918 m. vasario 16-osios Nepriklausomybės Akto. Ir Tautos patriarcho vardą J. Basanavičius pelnė ne už istorinius, etnologinius ar antropologinius tyrinėjimus, bet pirmiausia už lietuvių tautos žadinimo darbą – per 1883 m. pradėtą ją leisti *Aušrą*, per visą plačiašakę savo visuomeninę, kultūrinę, intelektualinę ir mokslinę veiklą. Visų tų veiklų atplėšti vieną nuo kitos būtų neįmanoma, o ir neteisinga, nes tauta gyveno tarsi savotiško sinkretizmo laikotarpį, kai intelektualui lietuviui (tada gal labiau priderėjo žodis inteligentas) teko ir arti, ir akėti, ir užsėti visą platų kultūros lauką, kurį valstybiniam gyvenimui pakilusi tauta turėjo įsisavinti.

Grįžtame prie pradinės minties: Lietuvoje dar nesama kiek giliau įsivirtinusio įpročio įvairiais žymenimis pagerbti akmenuotą mokslo dirvoną plėšiantį mokslininką. Tam esama priežasčių, kurias nagrinėti ir aiškintis tiktų rašiny visai kita proga. Pasitelkime ir kaimynų latvių pavyzdžių: Rygos centre vien chemijos mokslo atstovams, Rygos politechnikos instituto profesoriams Vilhelmui Frydrichui Ostvaldui (Ostwald, 1853–1932) ir Pauliui Waldenui (Walden, 1863–1957) pastatyti du paminklai, kai Lietuvoje apie paminklą fizikochemikui Teodorui Grothusui dar tik tebekalbama. Bus neįjauku, kai pirmieji T. Grothusui paminklą pastatys latviai, nes ir pirmąją šiam mokslininkui skirtą knygą 1966 m. parašė latvis Janis Stradinis, kuris yra ir paminėtųjų paminklų Ostvaldui ir Waldenui sukūrimo ir pastatymo iniciatorius.

Kai kurių prosvaisčių esama ir Lietuvoje. Gerą pavyzdį parodė Prienų rajono savivaldybės taryba (meras Alvydas Vaicekauskas), po ilgokai trukusių diskusijų pasiūlusi tiltui per

Nuo šiol Prienų tiltas per Nemuną vadinamas Greimų tiltu

Nemuną Prienuose suteikti Greimų vardą. Šį sprendimą palaikė LR Susisiekimo ministerija. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. birželio 21 d. nutarimu tiltui per Nemuną Prienuose valstybinės reikšmės magistralinio kelio A 16 Vilnius–Prienai–Marijampolė 96-ajame kilometre suteiktas Greimų vardas. Liepos 3-iają, per Prienų miesto gimtadienio šventę, vyko šiam reikšmingam įvykiui skirtos iškilmės ir Greimų vardo įamžinimo renginiai, iš kurių svarbiausias – atminimo lentos ant tilto konstrukcijos atidengimo iškilmės.

Greimų gyvenime dar apstu „baltų dėmių“

Kad ir kiek gerbtume Vyriausybės ir Prienų miesto savivaldybės pastangas, bet tikrasis šio išties labai reikšmingo įvykio „kaltininkas“ yra prof. Karolis Rimtautas Kašponis, be kurio iniciatyvos ir parodytų herakliškų pastangų nieko panašaus nebūtų buvę. Ir toliau tiltu per Nemuną į Prienus ar iš jų, priklausomai nuo to, kuria kryptimi važiuotume, nė nesusimąstytume apie tėvą ir sūnų Greimus. Dabar Prienai turi, galima pasakyti, per šiuos metus „įgijo“ dvi asmenybes, apie kurių ryšį

su Prienais mažai susimąstydavo net ir neblogai į Prienų miesto praeitį įsigilinę žinovai. Nuo šiol XX a. ketvirtą dešimtmetį Prienų miesto gyvenimą neišvengiamai siejime su Prienų burmistro Juliaus Greimo (1882–1942) ir žymaus mokslininko, Paryžiaus semiotikos mokslinės mokyklos pagrindėjo ir vadovo Algirdo Juliaus Greimo (1917–1992) vardais.

Apie lietuvių prancūzų kalbininką, semiotiką, mitologijos tyrinėtoją ir eseistą, Paryžiaus semiotikos mokyklos pradininką A. J. Greimą *Mokslo Lietuva* yra rašiusi daugelyje straipsnių, tapo net savotiška šio mokslininko veiklos populiarintoja, daugelio A. J. Greimui surengtų parodų ir atminimo lentų atidengimo renginių – Vilniuje, Kupiškioje, Kaune, Marijampolėje, Kunigiškiuose (Anykščių r.) ir Šiauliuose neoficialiu informaciniu rėmėju. Apie mokslininko tėvą mokytoją Julijų Greimą rašėme gerokai mažiau, daugiausia tiek, kiek buvo būtina norint geriau suvokti sūnaus aplinką, vaikystės ir jaunystės metus, kurie dažnai juk ir suteikia tą pagrindą, gyvenimo nuostatas, kurios vėliau asmenybės gyvenime suvaidina esmingą, o gal ir lemiamą vaidmenį. Renkantis tolesnį gyvenimo kelią, pašaukimą derinant prie gyvenimo aplinkybių, iš šeimos ir tėvų įgytosios vertybės, dvasingumo pradai nedingsta be pėdsako.

Štai kas įdomu ir keista. Kad ir kiek, atrodytų, nemažai publikacijų būtų skirta A. J. Greimui, bet dar ligi šiol jo gyvenime pakanka ir „baltų dėmių“, neatskleistų puslapių. Ir ne kur nors iš šio mokslo žmogaus veiklos Prancūzijoje, Aleksandrijoje ar kur nors tarp Turkijos seldžiukų, bet mūsų gimtojoje šalėje. Ieškant informacijos apie žymų lietuvių kilmės mokslininką ir naršant internete kartojami paprastai vis tie patys duomenys apie

A. J. Greimo biografijos faktus. Kad ir toks teiginys: 1936 m. ligi tol teisę Vytauto Didžiojo universitete studijavęs A. J. Greimas išvyksta į Prancūziją, kur Grenoblio universitete 1939 m. baigė prancūzų kalbos ir kalbotyros studijas. Kartais nepamirštama pabrėžti, kad studijuodamas didelį dėmesį skyrė franko-provansalų kalbos tyrinėjimui. Ganėtinai egzotiškas lietuvių pasirinkimas, nes ta senąja kalba dar kalbėjo gal kelios dešimtys tūkstančių gyventojų Prancūzijoje, Italijoje ir Šveicarijoje.

Jeigu pasitenkintume tik šia informacija, galėtų atrodyti, kad Algirdas Julius Greimas tuos bene pusketvirtų metų buvo visiškai iškritęs iš lietuviškojo gyvenimo, į kurį sugrįžo tik 1939 metais, kai baigęs Grenoblio universitetą grįžo į Lietuvą. Atitarnavo jam priklausantį tarnybos laiką Lietuvos kariuomenėje, o 1940 m. rugsėjį pradėjo mokytojauti buvusioje Šiaulių mergaičių gimnazijoje (dabar Didždvario gimnazija) ir dėstyti Prekybos institute Šiauliuose. Vis dėlto ir 1936–1939 m. pėdsakų galima aptikti Lietuvoje, pirmiausia Prienuose, į kuriuos studentas Greimas vasaros atostogoms grįždavo pas tėvus.

Šis faktas ligi šiol buvo visiškai nežinomas, nes sunku būtų patikėti, kad sąmoningai nutylimas ar apeinamas. Lygiai kaip ir faktas, kad jo tėvas, buvęs mokytojas ir pradžios mokyklos inspektorius Julius Greimas, 1934 m. tapo Prienų miesto burmistru.

Iš kur ateita

Rašinių apie Prienus pradėsimė šiek tiek nuo ankstesnių laikų, prisiminsime ir kai kuriuos žymesnius 1918 m. atkurtosios Lietuvos valstybės asmenis, susijusius su šiuo miestu. Pirmiausia prisiminkime Pirmojo pasaulinio karo padarinius Prienam. Kaizerinės Vokietijos kariuomenė Prienus užėmė 1915 m. rugpjūčio 15 d., o 19 d. buvo susprogdintas tiltas per Nemuną. Sunku būtų patikėti, kad tai pačių vokiečių darbas – sprogdinti jau užimtus tiltus ar statinius. Vis dėlto kaizerio kariuomenės prieniškiams gerų prisiminimų nepaliko. Okupantai gyventojus paėmė į tokį kietą nagą, kad visi kiti ligi tol miestui tekę išbandymai tebuvo tik juoko verti. Gyventojui parai buvo skirta po 160 gramų grūdų ir 500 gramų bulvių – visas maisto racionas. Užtat draudimų daugėjo kaip Nemuno vandens prasidedant pavasario potvyniu: draudžiama kepti saldžius pyragus, gamintis muilą, vartoti sachariną, druską, tabaką, degtinę, net degtukus. Atitinkami draudimai įsigaliojo dėl gyvulių šėrimo ir skerdimo. Žodžiu, viskas karo dievui Marsui ir kaizerinio ginklo pergalei. Ar reikia sakyti, kad siautėjo badas, ligos ir plėšikai?

1918 m. vokiečių karinės ambicijos atvėso, savo išlikimu buvo leista rūpintis ir patiems prieniškiams. Tų metų sausį sudarytas Prienų krašto valsčiaus komitetas, vadovaujamas Povilo Šiugždinio. Žinoma, didžiausią reikšmę ne tik šio miesto, bet ir visos Lietuvos gyvenimui turėjo 1918 m. vasario 16 d. paskelbtasis Lietuvos Nepriklausomybės Aktas. Tų metų antroje pusėje Prienus pradėjo tvarkyti pirmasis burmistras Jurgis Brundza, Prienų krašte šaulių veiklą ėmėsi organizuoti Matas Šalčius, būsimasis garsus keliautojas. 1921 m. mieste veikė kanauninko F. Martišiaus įsteigtoji privati *Žiburio* gimnazija, pradžios mokykla, knygy-

Iš kairės: Prienų rajono savivaldybės administracijos direktorius Raimundas Markūnas, Prienų rajono savivaldybės administracijos Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vedėjas Rimvydas Zaiļskas, „Ažuolo“ vidurinės mokyklos VIIIa klasės mokinė Dileta Naumavičiūtė, Prienų miesto seniūnas Algimantas Matulevičius, A. J. Greimo dukterėčia, sesers Gražinos dukra Daiva Kviklienė, „Žiburio“ gimnazijos IV klasės mokinys Linas Martusevičius ir prof. Karolis Rimtautas Kašponis

Eisena tuojau pajudės per Prienų centrą Greimų tilto link

nas, gimnazijos direktoriaus pastangomis vasaromis buvo organizuojami sodininkystės ir bitininkystės kursai, kuriuos baigė 270 asmenų, veikė parapijos ir šaulių chorai.

1922 m. Prienuose gyveno 3260 gyventojų, buvo suprojektuoti dar 125 sklypai naujų namų statybai. Tačiau ir dešimčiai metų praėjus labai kuo didžiuliu dar nebuvo galima. Antai Lietuvos burmistrų suvažiavime Prienų burmistras dr. Aleksandras Naglius štai kaip apibūdino padėtį: Prienuose nesą pramonės, istorinių ir architektūrinių pastatų, sporto aikščių, turgaus halės, viešo tualetų, vaikų prieglaudų. Mokyklos namas blogos būklės, pirtis taip pat. Žodžiu, nėra to ir ano ir maža kuo pasigirti.

Gerai pokyčiai Prienuose siejami su Juliaus Greimo vardu

Gerai pokyčiai siejami su naujojo burmistro Juliaus Greimo vardu. Prieniškiams buvo pažįstamas nuo 1931 m., kai tapo Marijampolės apskritys I rajono pradžios mokyklų inspektoriumi, o Prienai atsidūrė jo tarnybinės veiklos akiratyje. J. Greimui teko rūpintis taip pat ir Prienų miesto bei valsčiaus pradinėmis mokyklomis. Jo dėka buvo išplėstas mokyklų tinklas, sustiprinta jų materialinė bazė. Kad J. Greimas savo kaip mokyklų inspektoriaus pareigas vykdė uoliai, išsikovojęs didelę autoritetą mums primena ir šis faktas: kai prieniškiams pribrendo rūpestis savo miesto tolesnį likimą patikėti į naujo burmistro rankas, daugelio gyventojų akys nukrypo į J. Greimą. Buvo ir labai stiprus konkurentas – visų labai gerbiamas ir mylimas gydytojas Juozas Brundza, kuris jau turėjo darbo patirties ir Prienų burmistro pareigose.

Žodžiu, gerų darbų nepamiršę prieniškiai 1934 m. gruodžio 21 d. J. Greimą išsirinko savo burmistru, kuris atėjo ne ponauti, bet rūpintis Prienais ir jo gyventojais, šias svarbias pareigas ėjo iki 1940-ųjų vasaros. Naujasis burmistras pradėjo nuo gyvenimo aktualiausių sprendimų. Buvo sutarta, kad turgūs Prienuose vyks penktadieniais, per metus bus surengti 11 prekybinių, akmenimis pažadėta išgrįsti gyvulių turgavietę, taip pat pradėtos grįsti ir kai kurios gatvės. Per savo veiklos metus J. Greimas padarė daug reikšmingų šiam miestui ir valsčiui darbų: sutvarkė miesto centrą, išgrindė svarbiausias gatves, rūpinosi tilto per Nemuną statyba.

1937 m. lapkričio 14 d. prie kareivinių atidengtas paminklas Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Kęstučiui. (Sovietų nugriautas 1954 m., atstatytas 1990 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę.) 1937 m. Prienuose buvo 365

gyvenamieji namai, iš jų 19 mūrinių, gyveno 4200 gyventojų. 1939 m. veikė 121 parduotuvė, iš kurių 10 priklausė lietuviams. Akivaizdu, kad lietuviams prasiveržti prie prekybos reikalų buvo labai sudėtinga. Prienuose dirbo 5 malūnai, 4 letpjūvės, terpentino gamykla, baldų dirbtuvė, žemės ūkio padargų dirbtuvė, kelios vilnų karšyklos, duonos kepyklos, mėsinės, 14 smuklių ir arbatinių, smulkių amatinių ūmonių. Reikšmingiausia ūmonė buvo alaus bravoras, veikęs trijuose didžiuliuose mūriniuose pastatuose. Bravoras turėjo savo elektros stotį, dvi garo mašinas, 12 m aukščio mūrinę ledainę, elevatorių. Pasak amžininkų, Prienuose buvo gaminamas geriausias alus Lietuvoje. Prienų bravore išvirtų alų Imperial ir Pale Ale gėrė Europos ambasadose, Suvalkų, Vilniaus ir Kau-no gubernijose.

Deja, bravoro savininko B. Šakovo šeimos likimas 1941 m. buvo tragiškas. Užėjus Vokietijos naciams šių žydų šeimą bandė gelbėti gydytojas J. Brundza, slapstė savo namuose, vėliau bandė gelbėti ir kiti įtakingi asmenys, bet pastangos buvo bergždžios.

...ir pasivaikščiojimai su tėvu Prienų giriose

Kiek išsamiau apsistojome ties Prienų miesto augimu XX a. ketvirtajame dešimtmetyje, kai miestui rūpinosi burmistras J. Greimas. Jis visuose darbuose pasižymėjo kaip labai darbštus, sumanus ir didelę atsakomybę jaučiantis pilietis ir šiandien galintis būti mums puikus pavyzdys. Už visa gera, kurį žmonėms ir savo šaliai padarė Julius Greimas, sovietų valdžia jį „apdovanojo“ taip pat kaip ir kitus tikrus Lietuvos patriotus: 1941 m. birželio 16 d. buvo suimtas ir išvežtas į Rešotų lagerį Krasnojarsko krašte. Sovietai jam negalėjo dovanoti, kad jis buvo Lietuvos tautininkų sąjungos Prienų apylinkės pirmininkas, apdovanotas Ldk Gedimino ordinu (1929) ir kitais aukštais apdovanojimais. Lageryje ištvėrė vos pusę metų, mirė 1942 m. sausio 23 d., sprendžiant iš bylos nutraukimo datos. Simboliškai palaidotas Petrašiūnų kapinėse Kaune.

Prienuose pas savo tėvus vasaros atostogų ir šventėms iš Grenoblio atvažiuodavo Algirdas Julius Greimas. Studento pasivaikščiojimai su tėvu Prienų giriose jam įsiminė visam gyvenimui. Ar reikia priminti, kokiomis nuostabiomis keliolikos kilometrų kilpomis Nemunas rangosi Prienų apylinkėmis, Punios šilu ir kitomis vaizdingomis vietovėmis? Visa tai siejasi ir su Greimų šeima. Kai vieno interviu metu A. J. Greimo paklausta, kokie gyvenimo iš Lietuvos prisiminimai jam giliausiai įsirėžę į atmintį, jis atsakė:

Greimų vardo suteikimo tiltui per Nemuną Prienuose ceremonijoje sveikinimo žodį tarė Prienų rajono savivaldybės meras Alvydas Vaicekuskas

„...Prisimena krūmais apaugę Šešupės krantai, pasivaikščiojimai su tėvu Prienų giriose“. Reikšmingi žodžiai. Prie jų pridursime ir Paryžiaus dienraščiui *Le Quotidien de Paris* duotojo interviu ištraukėlę, kur A. J. Greimas teigė: „Mano intelektualinis kelias iš dalies paaiškinamas mano kilme ir tais įvykiais, kuriems atsivėrė mano jaunystės Lietuva; būti semiotiku – tai kelti prasmės klausimą“.

Daug darbo dar laukia mūsų tyrinėtojų, taip pat ir kraštotyrininkų: gerai patyrinėjus, paklausinėjus kad ir Prienų senbūvių tikriausiai išryškėtų dar ne vienas įdomus abiejų Greimų gyvenimo momentas šiame krašte. Reikšmingų duomenų apie burmistro J. Greimo veiklą Lietuvos centriniame valstybės archyve yra aptikęs ir juos aktualizavęs prof. Karolis Rimtautas Kašponis. O kad žmonėms tų duomenų labai reikia, parodė ir visiems

mums, ne vien prieniškiams, svarbus įvykis – liepos 3-iąją ant Greimų vardu pavadintojo tilto per Nemuną buvo atidengta atminimo lenta.

Iš tėvų – sūnams

Iškilmės prasidėjo Prienų kultūros ir laisvalaikio centre, kur buvo atidaryta paroda *Algirdo Greimo vaikystė*. Parodos autorius – prof. Karolis Rimtautas Kašponis. J. Basanavičiaus gatvėje prie namo Nr. 12, kuriame gyveno Prienų burmistro Juliaus Greimo šeima, atostogoms atvažiuodavo Algirdas Julius Greimas, atidengta atminimo lenta. Užrašas skelbia: „Šiame name gyveno Prienų burmistras (1934–1940) mokytojas, tremtinys Julius Greimas (1882–1942). Juliaus Greimo sūnus žymus lietuvių ir prancūzų mokslininkas: kalbininkas, semiotikas, mitologas Algirdas Julius Greimas (1917–1992)“.

Estijos Tūri miesto, su kuriuo

draugauja Prienai, moksleivių dūdų orkestro, Prienų kultūros ir laisvalaikio centro merginų šokėjų vedini šventės dalyviai patraukė per miesto centrą Nemuno link, kur prie tilto toliau tęsėsi iškilmės. Pirmiausia šventės dalyviai gėlių padėjo prie didžiojo kunigaikščio Kęstučio paminklo. Šis kunigaikštis vadovavo ilgus dešimtmečius trukusiai lietuvių kovai dėl Nemuno ir Lietuvos, pagaliau juk Kęstutis su kunigaikščiene Birute išaugino Lietuvai didįjį kunigaikštį Vytautą, kurio vardą šiomet, minėdami Žalgirio mūšio 600-ąsias metines, minime su ypatinga pagarba kaip vieno iš šio mūsų svarbiausių vadų. Iš tėvo sūnui perduotos svarbiausios savybės: tą pabrėžiam kalbėdami apie Kęstutį ir Vytautą, bet ar mažiau tinka Juliaus Greimo ir Algirdo Juliaus Greimo atveju.

Gediminas Zemlickas

Greimų vardą suteikus tiltui per Nemuną Prienuose (iš kairės): Prienų rajono savivaldybės administracijos Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vedėjas Rimvydas Zailskas, Prienų rajono savivaldybės meras Alvydas Vaicekuskas, prof. Karolis Rimtautas Kašponis, Prienų klebonas Jonas Baliūnas, Seimo narys Rimas Antanas Ručys, Kėdainių rajono savivaldybės tarybos sekretorius ir tarybos narys Algimantas Dagys, Alytaus miesto savivaldybės meras Česlovas Daugėla, Prienų pensionato direktorius pavaduotojas Vytautas Bujanauskas, Prienų miesto seniūnas Algimantas Matulevičius, Latvijos Talsi rajono savivaldybės meras Miervaldis Krotovs, Kazlų Rūdos savivaldybės meras Vytautas Kanevičius, Kėdainių rajono savivaldybės merė Nijolė Naujokienė

TEATROLOGIJOS VERSMĖS

Laikas, asmenybė, teatras...

Vytauto Maknio fenomenas

Pradžia Nr. 13

Tęsiame pašnekesį apie lietuvių teatrologijos patriarcho dr. Vytauto MAKNIO (1907–2003) darbus ir reikšmę Lietuvos teatrologijai ir teatro istorijos tyrinėjimams. V. Maknys gyveno ir reiškėsi itin sunkiais mūsų kraštui laikais, kai istorinių lūžių, besikeičiančių santvarkų sąlygomis kūrybinei inteligentijai teko spręsti itin sudėtingas užduotis.

Istorinės Lietuvos sostinės Vilniaus grąžinimas Lietuvai 1939 m. rudenį pasirodė besąs modernių laikų „Trojos arklys“, sumaniai panaudotas sovietų ir atvedęs prie 1940 m. birželio – pirmosios sovietinės okupacijos, kurios kulminaciją „vainikavo“ 1941 m. birželį prasidėję geriausių Lietuvos inteligentijos atstovų trėmimai į Sibirą ir Rusijos šiaurę. Birželio 22-ąją Vokietijos pradėtasis pavergtų tautų „išlaisvinimas“ iš raudonųjų okupantų akies mirksniu išvirtu į „rudąją“ okupacijos formą – ne kiek ne geresnę už „raudonąją“. Pagaliau 1944-ųjų vasarą prasidėjusi antrosios bolševikinės okupacijos banga, virtusi kone 50 metų svetimos valstybės brutalia prievarta ir diktatu visose gyvenimo srityse. Bet koks neatsargus „žingsnis“ kairę ar žingsnis į dešinę“ galėjo reikšti blogiausią lemtį – atskiram žmogui ir visai tautai.

Tai istorijos tarpiniai, kai nelaisvės sąlygomis tautoje reikėjo išsaugoti laisvą dvasią – sunkiai įgyvendinama užduotis, jei išvis įmanoma. Išsiaiškinti, kiek tą užduotį įgyvendinti pavyko mūsų kūrybinei inteligentijai – ne šios publikacijos užmojis. Kai kas vis dėlto pavyko dėka tų asmenų, kurie sugebėjo išlikti ne tik savimi, bet ir rūpintis tautos dvasine sveikata, ekstremaliomis sąlygomis rūpinosi bendru labu.

Apie tai pokalbyje su humanitarinių mokslų daktaru doc. Aleksandru GUOBIU, 2010 m. pradžioje V. Maknio 100-mečiui paminėti pasirodžiusio jo *Raštų** dvitomio sudarytoju.

Lietuvybės nešėjo misija

ML. *Vadinamasis Vilniaus kraštas ir lietuviškas teatras. Ką būtų galima apie tai pasakyti.*

A. Guobys. Regis, nė vienas Lietuvos teatras nėra tiek nusipelnęs nacionalinei šio krašto kultūrai kaip Vaidilos teatras 1920–1940 metais.

ML. *Beveik sutampa su Lenkijos okupacijos šiame krašte metais.*

A. Guobys. Įsiminė vieno teatrologo keista reakcija, kalbami pakrypus apie Vaidilos teatrą: „A, ten buvo vienas nacionalizmas...“ Bet koks tai buvo „nacionalizmas“!

Užtektų prisiminti, kas tuo metu darėsi vadinamajame Vilniaus krašte ir kokius stebuklus darė Vaidilos teatras praėjusio amžiaus ketvirtajame dešimtmetyje.

Juozas Kanopka 1930 m. su kitais studentais įkūrė Vilniaus lietuvių studentų sąjungos dramos sekciją, kuri 1936–1939 m. vadinta Vilniaus lietuvių teatru, o 1939–1944 m. – Vaidilos teatru.

Lenkų okupacijos metais Vaidilos teatras lankė visus Vilnijos miestelius

Vilniaus miesto teatras 1939–1940m. Pirmoje eilėje (iš kairės): A. Škėma, J. Palubinskas, V. Palaima (sėdi ant žemės), G. Jackevičiūtė, D. Kubertavičiūtė, A. Kubiliūtė, N. Nakas, O. Juodytė, M. Chadaravičius, M. Mironaitė, G. Jakavičiūtė, V. Ivanaukas, K. Dauguvietytė, E. Grikevičiūtė, V. Derkintis. Antroje eilėje (iš kairės): P. Zulonas, J. Siparis, T. Vaičiūnienė, H. Kačinskas, J. Grybauskas, J. Rudzinskas, R. Juknevičius (meno vadovas), K. Preikšas, V. Tamaliūnas, S. Jukna, O. Knapkytė, J. Gustaitis

ir kaimus, kartais pasivadinęs įvairių draugijų vardais – Jėzaus širdies, Terešės ir pan. –. Svarbiausia buvo gal net ne vaidinti, bet nešti lietuvišką žodį. Buvo atvejų, kai vaidintojus lenkų nacionalistai koliojo, vijo šalin ir net mušdavo. Nepaisant visų išbandymų, tie lietuvių aktoriai atliko didžiulį darbą, paliko reikšmingą lietuvių teatro istorijos puslapį.

Už lietuviškumo skleidimą teatrui vadovavęs ir jame vaidinęs, vaidinimus stačius J. Kanopką 1937 m. Lenkijos valdžia ištrėmė iš Vilniaus. Jis Vytauto Didžiojo universitete Kaune studijavo istoriją, 1939 m. baigė šio universiteto Studentų teatro studiją, kuriai vadovavo Algirdas Jakševičius. Beje, J. Kanopkos diplominis darbas universitete ir buvo skirtas A. Jakševičiui. Vilnių sugražinus Lietuvai 1939 m. J. Kanopka buvo Vaidilos teatro direktorius.

ML. *Kaip „Vaidilos“ teatrui sekėsi karo metais?*

A. Guobys. Ir Antrojo pasaulinio

karo metais šis teatras tęsė labai svarbų Vilnijos atlietuvimo vaidmenį. Iki 1943 m. kovo 17-osios, kol V. Maknys dėstė teatro istorijos discipliną Vilniaus universitete Teatrologijos katedroje, visi Vaidilos teatro aktoriai mokėsi pas V. Maknį – būtent tada jiems suteiktas profesionalių aktorių statusas. V. Maknys nemažai apie šio teatro veiklą rašė.

ML. *„Vaidilos“ teatras lenkmečiu ir nacistinės Vokietijos okupacijos metais atliko lietuviybės nešėjo misiją – ši veikla neturėtų būti pamiršta. Tačiau teatro istorija, kaip ir kiekviena istorija, tiek reikšminga, kiek tyrinėtojų ir visuomenės suvokiama, įvedama į viso kultūrinio gyvenimo kontekstą. Ar „Vaidilos“ teatro nuopelnai Lietuvos kultūrai reikiamai įvertinti?*

A. Guobys. Prieš keletą metų Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus išleido dokumentų rinkinį, kuriame ta veikla nušviečiama. Regina Kazlauskaitė tvarkė Vaidilos teatro fondą, jai ir buvo pasiūlyta parengti rinkinį. 2001

Vilniaus Valstybės teatras, K. Inčiūra „Vincas Kudirka“ 1940 10 13. Past. A. Sutkauskas, rež. R. Juknevičius, dail. P. Kalpokas. Barbora – Ona Knapkytė, Laskauskas – Vacys Ivanauskas

m. pasirodė jos sudaryta knyga *Vilniaus skrajojantis teatras „Vaidila“*. Po truputį knyga įvedama į Lietuvos teatro istoriją, bet reikėtų ta tema parašyti ir monografinį darbą. Puikūs aktoriai ir režisieriai susiję su Vaidilos teatru: Juozas Kanopka, Vladas Jurkūnas, Antanas Krutulys, Dana Rutkutė, Mykolė Krinickaitė, Antanas Rūkas, Algirdas Jakševičius, Balys Lukošius, Aldona Liobytė (ji vaidino ir rašė scenos veikalus, kurie buvo inscenuojami) ir kiti. Vardyti būtų galima ilgai, dauguma tų aktorių vėliau įsiliejo į Vilniaus dramos teatrą, dabartinį Lietuvos nacionalinį.

Kai kurie Vaidilos teatro veiklos principai šiek tiek skyrėsi nuo Dramos teatro. Režisierius B. Lukošius, nors ir buvo tos pačios Valstybės teatro vaidybos studijos auklėtinis ir Jaunųjų teatro (1933–1934) artistas, kaip R. Juknevičius ir A. Jakševičius, tačiau Vaidilos teatrą žūtbūt norėjo pasukti kita kryptimi. Jis puoselėjo viltį ilgai suburti čia poetinės-romantinės krypties teatrą. Tuo tikslu jis ieškojo veikalų, kurių tematika būtų paimta iš lietuvių tautos praeities herojinių kovų (spaudos draudimo laikotarpis, didžiųjų Lietuvos veikėjų darbai ir žygiai ir t.t.). Jis statė V. Adomėno *Baltoji obelėlė*, *Svetimos plunksnos*, *Žemaitės Petras Kurmelis* ir kt. Deja, teatrą likvidavo.

I teatrą eita tarsi į bažnyčią

ML. *Tikriausiai pritarсите, kad Lietuvos teatro baltoji dėmė – tai jo veikla Antrojo pasaulinio karo metais. O juk teatras veikė, statė spektaklius, atrodė, didelės pastangas stiprinti Lietuvos teatrą ir muzikinį gyvenimą dėjo Švietimo valdybos generalinis tarėjas dr. Pranas Germantas-Meškauskas (1903–1945), suvaidinęs teigiamą vaidmenį to meto Lietuvos gyvenime (kiek tai apskritai buvo įmanoma nacių okupacijos sąlygomis). Jis priešinosi nacių siekiams 1941 m. rudenį uždaryti Lietuvoje aukštąsias moky-*

klas, gelbėdamas Lietuvos jaunimą nuo nacių kėslų panaudoti jį karo reikmėms, išplėtė vidurinių mokyklų tinklą, rėmė kultūros įstaigas, įsteigė Daktaro Germanto fondą, į kurį visuomenės aukojamas lėšas skyrė mokytojams, studentams, moksleiviams remti. Kartu su dauguma kitų generalinių tarėjų pasipriešino nacių siekiui lietuvius mobilizuoti į SS legioną. Už tai brangiai sumokėjo – buvo įkalinamas Štuthofio koncentracijos stovykloje, kurioje kalėjo kaip įkaitas kartu su V. Maknio dėstytoju, Teatrologijos katedros įkūrėju ir lietuvių literatūros klasiku prof. Balys Sruoga ir kitais 45 įkaitais. Jei Balys Sruoga iš koncentracijos stovyklos buvo išlaisvintas, tai Pranas Germantas-Meškauskas papildė Štuthofio aukų sąrašą. Sprendžiant iš daugelio duomenų, okupacinė Vokietijos valdžia nemažai dėmesio skyrė teatrinei ir muzikinei veiklai, juk net Vilniaus žydų gete veikė teatras, buvo rengiami koncertai.

Tarsi nutolstame nuo užsibrėžtos Vytauto Maknio temos, bet pats mūsų pašnekesio pavadinimas – „Laikas, asmenybė, teatras“ – teikia galimybę kiek plačiau panagrinėti Lietuvos teatro procesus įvairiais istorijos etapais. Kaip galėtumėte apibūdinti karo metų Lietuvos teatrą, lietuviškąją teatrologiją, kurios atstovai karo metais buvo Vytautas Maknys ir Balys Sruoga (iki Vilniaus universiteto uždarymo 1943 m. kovo 17 d., kai B. Sruoga buvo suimtas ir su kitais įkaitais išsiųstas į Štuthofio koncentracijos stovyklą).

A. Guobys. Karo metais labai aktyvus ir produktyvus buvo B. Sruogos teatro seminario dalyvis, teatro kritikas ir dramaturgas Jurgis Arnas Šaltenis. J.A. Šaltenis yra pirmasis parašęs lietuvių teatro istoriją, tačiau šios rankraščiai tebedūlija Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje. Deja, jo gyvenimas pokario metais sovietų buvo sutryptas.

Kyla klausimas, kaip turėtume vertinti karo metų Lietuvos teatrą? Ligi šiol rašyta tiesmukai: atėjo okupantai, panaikino sovietinį teatrų repertuarą, persekiojo kultūros ir mokslo veikėjus ir t. t. Toks vertinimas buvo įtvirtintas sovietų laikais – taip iki šiol ir liko. Tačiau užtektų prisiminti Romualdo Juknevičiaus spektaklį *Vincas Kudirka* (1942 11 15). Aktoriaus H. Kačinsko kurtas V. Kudirka pasižymėjo plačia erudicija, grakščiom manierom, puikiu estetiniu skoniu. Nacionalinio išsivadavimo idėjos buvo siejamos su karo meto slogia aplinka, aktualiais tautinės vienybės šūkais. Spektaklio finale, kai aktorius kaldavo ant paminklo himno žodžius, žiūrovai atsistodavo, susiimdavo rankomis ir giedodavo Lietuvos himną.

Kadangi apie Lietuvos akademinį dramos teatrą rašiau disertaciją, sukaučiau daug medžiagos, dokumentų, juose atsispindėjo ir tokia nuomonė: tokio iškilaus teatro kaip prie vokiečio gal ir neturėjome, žiūrovai teatrą nepaprastai mėgo, eidavo kaip į bažnyčią, salės lūždavo nuo žiūrovų. „Teatre tvarka buvo penkiems su plusu, o aukštą profesinį meistriškumą tuomet lydėjo nepaprasta žiūrovų meilė“.

Vienas iš to meto teatro žinovų, teatrologas, ilgametis Klaipėdos dramos teatro direktorius Balys Juškevičius 1943 m. mokėsi Vilniaus dramos teatro studijoje, kuriai vadovavo Romualdas Juknevičius. Knygoje apie Klaipėdos dramos teatrą B. Juškevičius rašo vardydamas karo metais matytus spektaklius – Ibseno *Norą*, Ričardo Bilingerio

* Vytautas Maknys, *Raštai*, I–II t. – Sudarė ir parengė Aleksandras Guobys, leidėjas UAB Artaviva, Vilnius: 2009

Gigantą (Auksinė Praha) ir dar kelis: „Tai buvo tarsi bažnytiniai stebuklai Velykų rytą, nesibaigiančios Bernelių mišios“. Gerumas, meilė, grožis... Koks poveikis jaunam žiūrovui!

ML. *Ar ne paradoksas? Juk tuo pačiu metu nacių okupuotoje Lietuvoje vyko kraupūs dalykai: savo veiklą priversta sustabdyti Laikinoji Lietuvos vyriausybė, apie Lietuvos autonomiją Vokietijos sudėtyje nesąko svaičiuoti, žydų tautybės gyventojai uždaryti į getus, o po pralaimėto mūšio prie Stalingrado prasidėjo getų likvidavimas – masinės žydų žudynės.*

A. Guobys. Prisimenu, kokius pamatėme pirmuosius vokiečių kareivius. Dar buvau vaikas, gyvenau Anykščių rajone, antrą ar trečią Vokietijos ir Sovietų Sąjungos karo dieną vokiečių kareiviai motociklais atbildėjo į mūsų sodybą. Žiūrėjome kaip į stebuklą: gražūs vyrai, tvarkingi, motorizuoti, šokoladą vaikams dalina.

ML. *Atėjo kaip išvaduotojai nuo bolševizmo. Todėl karo metų teatrinę gyvenimą Lietuvoje tikriausiai būtų teisinga pradėti nagrinėti nuo prieskario įvykių, t.y. nuo platesnio konteksto.*

A. Guobys. Nežinau, ar šiandien galite įsivaizduoti to meto sovietų kariuomenę? Jie, pasak Sibiro tremtinės G. Skardžiūtės, atėjo iš rytų „kaip skėriai, nunešiotomis uniformomis, kojos nuo kelių iki pėdų apvyniotos žaliais bintais, o batai nuplyšę, kai kurie su

principai, tradicines vertybes iškreipiančios idėjos. Beje, kiekviena okupacinė valdžia pirmiausia reikalauja ir atitinkamo teatro repertuaro.

ML. *Suprantu, kad reikėjo formuoti „naujos mąstysenos žmogų“, kurti naują santvarką, sugriaunant visus tiltus į praeitį, kuri buvo svarbi tik tiek, kiek priminė nesiliaujančią darbo žmonių kovą prieš išnaudotojus. Teatras tapo agitacijos už naują santvarką forma. Žodžiu, buvo formuojamas „tarybinis“ teatras, kur tarybinis patriotizmas, socialistinis humanizmas, naujo herojaus bruožai buvo neišvengiama tarybinio teatro sampratos dalis.*

Tačiau Boriso Dauguviečio (1885–1949) atvejis gal yra graži išimtis iš liūdnos taisyklės? Paskutiniai penkeri jo kūrybos metai susiję su Vilniaus dramos teatru, kur šis režisierius pastatė dešimt spektaklių, per kuriuos jo talentas sužėrėjo visomis spalvomis. Ne tik statė spektaklius, bet ir pats vaidino, kūrė scenarijus.

A. Guobys. Ne visiems taip sekėsi kaip B. Dauguviečiui. R. Juknevičius 1945 m. Vilniaus dramos teatre labai žaismingai ir talentingai pastatė A. Čechovo vadevilius *Piršlybos, Meška* ir *Jubiliejus*, kurie buvo aukštai įvertinti, prisimenami ir po 20 metų. Bet pats režisierius buvo atsidūręs nepavydėtinoje padėtyje – 1946 m. dėl politinių motyvų atleistas iš Vilniaus teatro. R. Juknevičius prieš Antrąjį pasaulinį

chovo *Vyšnių sodas*, su kuriuo 1945 m. pasirodė Rygoje Pabaltijo, Baltarusijos ir Karelijos–Suomijos respublikų teatrų rusų klasikos pastatymų apžiūroje, patyrė visišką fiasko. Nusivylęs rezultatais, jis viešai prisipažino: „Lietuva Čechovo neatstovauja“. Lygiai tokia pati buvo ir jo vadovaujamo teatro režisūra: jis leido statyti tik sovietinių autorių A. Korneičiuko, B. Romano, L. Maliugino, B. Gorbato ir kt. kūrinis.

Tačiau Vilniaus laikotarpio B. Dauguviečio veikloje ypatingai vertintini ir akcentuoti trys labai reikšmingi momentai: Dramos studijos globa (juk sovietų valdžia draudė teatrines mokyklas steigti Lietuvos aukštosiose mokyklose, o šią studiją baigė 78 asmenys), nacionalinių kūrinių *Marti* ir *Žaldokynė* pastatymai (abiejų rež. K. Kymantaitė), pralenkę vaidinimų skaičiumi visus iki šiol vaidintus spektaklius. Statydamas nacionalinę dramaturgiją, formuodamas teatrų repertuarą B. Dauguvietis visuomet tvirtino, kad „bet kurios tautos mūsų laikų teatro sąvoka yra nereali, sliidi, vedanti prie tokio teatro, kuriame tautinės kūrybos lobynas pakeičiamas teatriniais triukais ir formalistiniais fokusais. Kaip daina yra sintezė tautos dvasios, taip ir teatras eina koja kojon su tautos jėgų plėtote, jos kūrybinėmis galiomis ir jos literatūra“. (LTMKM, inv. Nr. 5229/2)

Gelbėjusi teatro lietuviškumą

ML. *Kaip tose naujose aplinkybėse jautėsi ir reikėsi Vytautas Maknys? Juk įbridęs į teatrologijos vandenį turėjo plaukti pasroviui? O gal yrėsi prieš srovę?*

A. Guobys. Gerą paslaugą jam padarė aktorė ir režisierė Kazimiera Kymantaitė. Jos vyras J. Banaitis buvo kultūros ministras, o tai buvo gan patikimas šarvas. Kiek to meto teatrinė kritika ir spauda nebūtų „pešiojusi“ pačią Kymantaitę, ji vis tiek užsispyrusiai statė lietuviškus veikalus. Jeigu 1940–1944 m. vis dėlto gyvavo lietuviškas teatro repertuaras ir lietuviškas teatras, o atėjus sovietiniams „išvaduotojams“ prasidėjo kažin koks teatro hibridas, tai šviesos spindulys to meto repertuare sietinas pirmiausia su K. Kymantaitės pavarde.

Apskritai tai labai įdomios istorijos, tik mes vis kažko tarsi bijome ir visos tiesos nepasakome. Noriu grįžti prie istorijos, kaip K. Kymantaitė yra padėjusi V. Makniui. 1945–1953 m. jis dirbo Vilniaus dramos teatro Vaidybos mokykloje. Kai virš V. Maknio ėmė tvenktis debesys ir ministras J. Banaitis pareikalavo jį pašalinti, K. Kymantaitė užstojo, pareiškusi, kad V. Maknys Vaidybos mokyklai tinkamas. Prieštarauti teatro partorgei Kymantaitėi nesiryžo net ir ministras.

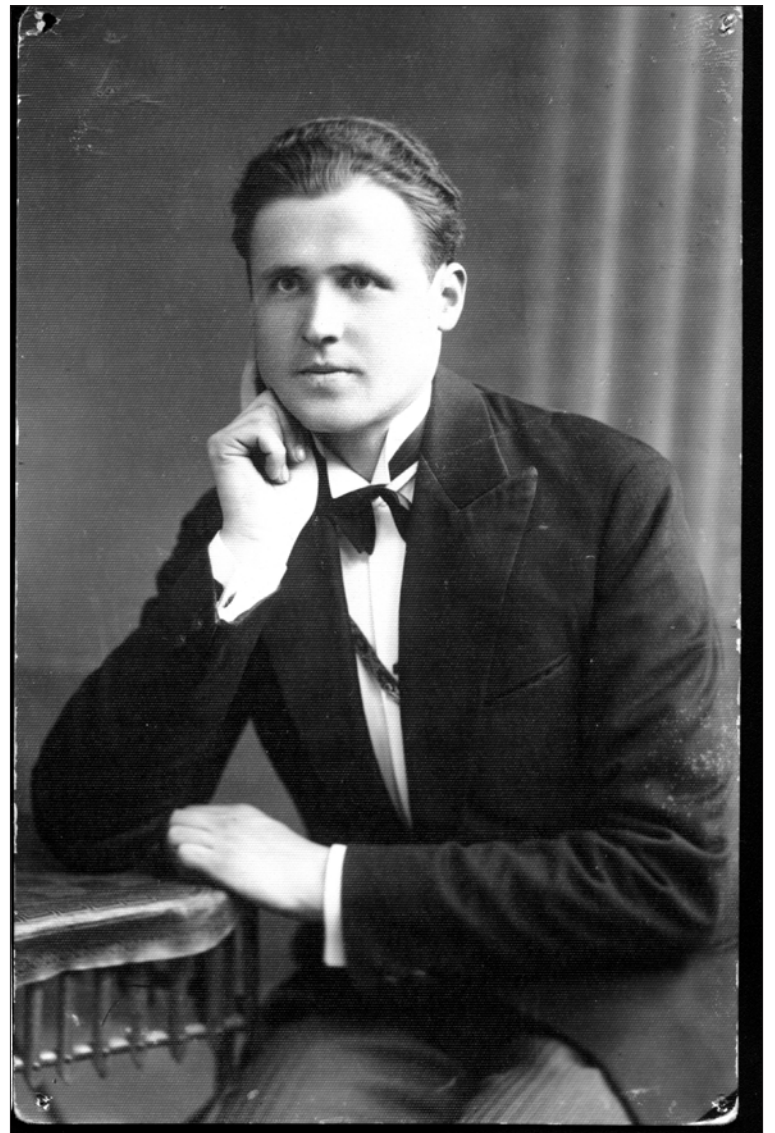
Užtat buvo rastas kitas susidorojimo būdas – 1952–1953 m. mokykla likviduota ir Lietuvos konservatorijoje įkurtas teatrinis fakultetas (Konservatorijoje V. Maknys pradėjo dėstyti Lietuvos teatro istoriją tik po kurio laiko, pasikeitus jos vadovybei).

Lietuviškos vestuvės

ML. *Koks buvo tolesnis lietuvių bei nusipelnusio „Vaidilos“ teatro likimas?*

A. Guobys. 1945 m. gegužės mėnesį sujungti Vilniaus miesto teatras ir *Vaidilos* teatras. Tame procese dalyvavo ir Kipras Petrauskas, pobūvio metu pakėlęs taurę „už gražias lietuviškas vestuves“.

O ką tos „vestuvės“ davė? J. Kanopka man pasakojo: vaikščiojo teatro koridoriumi ir matė, kaip visi *Vaidilos*

Juozas Kanopka 1936 m.

teatro 20 metų gyvavimą liudijantys archyvai, afišos ir dokumentai buvo išmėtyti, sutrypti, baldai ir kitas rekvizitas sunaikinti. J. Kanopka visa tai išvydęs apsišarojo, negalėjo apie tai ramiai kalbėti ir daugeliui metų praėjus. Tai buvo jo gyvenimo dalis, į *Vaidilos* teatro kūrimą ir veiklą buvo įlieta daug jo paties kraujo ir prakaito.

ML. *Proletkulto kumštis teatre. Laikai, kai bažnyčios buvo verčiamos sandėliais, dirbtuvėmis, nes proletariatui nereikėjo nei bažnyčių, nei „buržujų“ meno. Kaip buvo aiškinama teatrų „susiliejimo“ būtinybė?*

A. Guobys. Tuos klausimus sprendavo tuometinės valstybinės institucijos. Tais pačiais 1945 m. *Vaidilos* teatro patalpose buvo įkurdintas Vilniaus rusų dramos teatras. O *Vaidilos* teatras likviduotas. Teatras sunaikintas ir pamirštas.

Kriterijai

ML. *Kokiais kriterijais vadovavosi Maknys, vertindamas teatro spektaklius, režisierių ir aktorių darbą? Kokių nuostatų laikėsi rašydamas Lietuvos teatro istoriją?*

A. Guobys. Praverstų priminti Maskvos teatrologo prof. Georgo Gojano nuostatas, kuriomis V. Maknys ir vadovavosi: „Jeigu tu istorikas ir rašai apie istoriją, privalai rašyti objektyviai“. G. Gojanas stebėdavosi, kad lietuviai A. Smetonos laikų teatrą iš Lietuvos teatro istorijos stengiasi išbraukti, o Rusijoje kad ir Stolypino laikų teatro niekas nemanoma menkinti, juo labiau išbraukti.

ML. *Kas leista metropolijai, nepasiekiamai provincijai. Buvome imperijos pakraštys.*

A. Guobys. To paties principo kaip ir G. Gojanas laikėsi ir V. Maknys: teatro istorijos negalima nutylėti, kokia bebūtų, iš istorijos nevalia išmesti jokio fakto, nes kiekvienas faktas, įvykis tampa kitų įvykių priežastimi. Tik visų ryšių grandinę suvokę galėsime

suprasti visą įvykių eigą.

1958 m. Sąjunginėje teatrologų konferencijoje G. Gojanas teisingai kritikavo jaunuosius Lietuvos teatrologus, nes jie apie istorinių veikėjų darbus sprendžia pagal tai, ko šie nepadarė, bet ne iš to, ką padarė naujo palyginti su pirmtakais. Neteisinga dabarties kriterijais vadovaujantis juos taikyti scenos meną ugdžiusių menininkų kartai, kitaip tariant, teatro meną reikia vertinti iš istorinės perspektyvos. Taip pat ir profesionalaus teatro atsiradimui reikia taikyti istorinės perspektyvos mastelį. G. Gojanas priekaištavo lietuvių profesionalaus teatro ištakų tyrinėtojams, kurie pasirenka neteisingus atskaitos taškus, vertinimo kriterijus. Antai XX a. pradžioje kai kurie mėgėjų teatrai kvietėsi apmokamus režisierius, telkėsi toms trupėms originalias pjeses rašiusius dramaturgus, į mokamus spektaklius rinkdavosi lietuviška publika, o mūsų teatro istorikai tą teatrą vis tebevadina mėgėjišku. Ir tik todėl, kad aktoriai ir režisieriai iš teatro negalėdami pragyventi, buvo priversti papildomai užsidirbti iš kitų šaltinių, nors būtent teatrinė kūryba sudarė jų gyvenimo prasmę ir esmę. Latviai, baltarusiai ir kitų tautų tyrinėtojai visai kitais kriterijais vadovavosi, ieškodami savo profesionalaus teatro ištakų, o lietuviai save tik nuskurdina, nesugeba istoriškai teisingai įvertinti savo profesionalaus teatro pradmenų.

Tai štai V. Makniui šios G. Gojano mintys buvo suprantamos ir labai artimos, nes ir jis taip suvokė teatro istoriko ir teatrologo veiklos priedermę, tais principais vadovaudamasis rašė teatro istoriją. Jam jokios reikšmės neturėjo kūrėjo partinė priklausomybė ar pažiūros, nes jis vertino kūrybos rezultata. Bet pamėgink tais laikais nevaržomas tokiais principais vadovautis.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Vilniaus valstybės teatras. K. Inčiūra „Vincas Kudirka“, 1940 10 13. Past. A. Sutkauskas, rež. R. Juknevičius, dail. P. Kalpokas. Moterėlė iš Kražių – Emilija Grikevičiūtė, Agota – Ona Juodytė, Barbora – Ona Knapkytė

vyžomis...“ Savaitę prieš vokiečių atėjimą jie ypač siautėjo: sovietiniam režimui „nusikalte“ – o iš tikrųjų nieko dėti žmonės – buvo tremiami į Sibirą ir Rusijos šiaurę, suimtinėjami, kankinami ir žudomi... Košmariškas laikas. Ir staiga ant motociklų atvažiuoja „išvaduotojai“. Kaip žmonėms žiūrėti į visa tai?

ML. *Matyt, priklausė nuo to, kas rašė, vertino to meto įvykius, taip pat ir teatro.*

A. Guobys. Pokario metais Lietuvos teatras atsidūrė labai sudėtingoje padėtyje. Naujos lietuviškosios dramaturgijos, atspindinčios tą laiko dvasią, nebuvo, todėl nieko kito neliko kaip statyti sovietinę dramaturgiją. V. Ivanovo, B. Lavreniovo, K. Simonovo, J. Germano, A. Korneičiuko, N. Pogodino, A. Arbužovo, L. Zorino pjesės tapo Lietuvos dramos teatrų repertuaro pagrindu. Šiandienos akimis žiūrint tai buvo lietuviško teatro išniekinimas: primesta dramaturgija, naujos, svetimos santvarkos moralės

karą stažavosi, dirbo režisieriumi praktikantu pas Vsevolodą Mejerholdą, didįjį teatro novatorių, kurį 1939 m. sovietai sušaudė kaip „liaudies priešą“. Tad ir R. Juknevičiaus pastatytus A. Čechovo vadevilius to meto teatro kritika vertino ne kitaip kaip „mokytojo darbą“, Vs. Mejerholdo teatro kopiją, o tuo metu toks lyginimas nebuvo suvokiamas kaip pagyrimas.

Dėl B. Dauguviečio spalvų žėrėjimo Vilniaus teatre, manau, kad toks aukštas jo darbų vertinimas ateina iš tų 90-ties pastatymų, kuriuos jis buvo sukūręs iki karo Valstybės teatre Kaune. Vilniuje jam teko nepaprastai sunkūs išbandymai.

Pirmieji pokario metai – teroro, žmonių persekiojimo, nacionalinės kultūros paniekimo metai. Jo žmona Petronėlė Vosyliūtė su dukra Galina pasitraukusios į Vakarų. Vilniaus teatras – R. Juknevičiaus kūrybos lopšys. Jo pirmoji parašyta ir pastatyta sovietinė pjesė *Nauja vaga* – sudurstytų sovietinių idėjų konglomeratas. A. Če-

Mokslo Lietuva

Gerbiami skaitytojai, laikraštį *Mokslo Lietuva* galite prenumeruoti ne tik pašto skyriuose, bet ir internetu, tinklalapyje www.prenumerata.lt. Taip pat galima prenumeruoti prekybos centrų MAXIMA XX ir MAXIMA XXX informacijos skyriuose.

ISTORIJOS AIDAI

■ Atkelta iš 1 p.

kiškais dalykais. Vieną epochą keičia kita, civilizacijos vis daugiau – tai taip drąsiai gal ir negalėtume pasakyti apie dvasingumą, kultūrą ir kitas sunkiai išmatuojamas vertybes.

Žalgirio mūšio aidai

Kad gyvename pasiutusiai įdomiais laikais, tikriausiai niekas nesiginčys. Nuobodžiauti nėra kada, ir net rūškanas Premjero veidas televizoriaus ekrane, tarsi vėlyvos vakarienės įprastas kars-telėjęs desertas, apetito jau nebegadina. Įpratome. Misterio Kriziaus liūdnoš pranašystės – dugno vis nematyti, teks vėl mažinti ir roboti – jau suvokiamos kaip eilinis ritualas, neišvengiamas pipiras gyvenimo kasdienybei praturtinti.

Mūsų kartai išpuolė laiminga lemtis dalyvauti paskutinės XX a. imperijos griūtyje, stebėti daugybės naujų nepriklausomų valstybių atsiradimą. Lietuva nebuvo paskutinė tuose geopolitiniuose žaidimuose. Iš esmės pasikeitė Vidurio Europos žemėlapis – ar daugeliui žmonių kartų yra tekę stebėti tokias milžiniškas permainas ar net jose dalyvauti? Pagaliau ES plėtimasis į rytus ir šiaurės rytus. Tai, kas mums buvo ir tebėra visai natūralios permainos, lyg ir gyvenimo kasdienybė, kitų kartų žmonėms atrodys esminiai istoriniai lūžiai, epochų kaitos išdava.

Kokia vieta visoje toje įvykių rikiuotėje galėtų tekti Žalgirio mūšio 600-ųjų metinių minėjimui? Kiekvienas save gerbiantis Lietuvos miestas, solidesnė valstybinė institucija vienaip ar kitaip paminėjo Didžiąją pergalę, jau nekalbant apie muziejus. Marijampolė ir Raižiai Alytaus rajone pasipuošė naujais paminklais Vytautui Didžiajam, o tai kartu ir Žalgirio pergalės įprasminimas.

Kad marijampoliečiai myli lietuvių kalbą ir ta meile sugeba uždegti visus, įrodinėti nereikia, nes tai kaip dukartdu. O štai kad Raižių totoriai Žalgirio mūšio 600-osioms metinėms įspūdingai pagerbė Vytautą – labai iškalbingas dalykas. Lietuvos totoriai nepamiršo Vytautui duotos ištikimybės priesaikos, kuriai daugiau kaip 600 metų.

Laikytis duoto žodžio – kilnaus aristokratizmo požymis. Sulaužyti duotą žodį, netesėti – tai kaip sulaužyti sutartį, esmingą žmogiškųjų santykių, bendrabūvio taisyklę, o tai tolygu save patį pastatyti į žmonių, papročių ir įstatymų neginamą padėtį – tada esi niekas. Lietuvos totoriai neprarado istorinės atminties, vadinasi, išlieka reikšminga Lietuvos istorijos ir dabarties dalis, o pastatytoju paminklu Vytautui tarsi dar kartą iš naujo prisiekė Lietuvai. Puikus pavyzdys mums visiems.

Ką nušvietė fejerverkų liepsnos

Pasakyk, kaip šventi šventes ir pasakysime, kas esi. Žinomo posakio parafrazė savaip pavojinga, nes išduoda mūsų šiuolaikinės valstybės (ne tautos, ji nieko dėta) silpnąsias vietas, parodo kiaurastis ir prarajas mūsų išpažįtamose vertybėse. Nei Lietuvos tūkstantmečiui, nei Žalgirio mūšio 600-osioms metinėms nesugebėjome užbaigti atstatyti Vilniaus Žemutinės pilies rūmų. Tautos vienybės ir nepalaužiamos istorinės savimonės simboliu turėjęs tapti objektas, Sąjūdžio bangos iškeltas į valstybinės politikos lygmenį tarsi pagal komandą iš peklos staiga virto nesuskalbėjimo Babilono „bokštu“.

Jeigu tauta nebesusikalba, vadinasi, kažkam to labai reikia. Šamokslo teorijos pagimdyta išvada? Prašome pasiūlyti įtikinamesnį paaiškinimą. Gal tiktu kad ir toks. Netenkame didžios dalies savo tikrosios tradicinės inteligentijos,

Žalgirio diena, kuri tęsiasi 600 metų

Veržias Vytautas į kovą... Fragmentas iš dailininko Jano Mateikos paveikslo

atsakingos už visa, kas vyksta aplinkui, kuriai ne tas pats, kas bus po mūsų. Intelligentus keičia vadinamieji intelektualai, kuriems gero tono požymis – nesusitapatinti su savo tauta, tautiškumo pasireiškimas nelaikyti vertybe. Ateina bekiausių laikai.

2009 metais Vilniui tapus Europos kultūros sostine fejerverkams ir kitiems vienadieniams renginiams sugebėta

efektingai išspardyti milijonus. Organizatoriams atrodė, kad tauta nusipelnė tik fejerverkų, plebėjiškų „duonos ir žaidimų“. Pabuvojęs Europos kultūros sostine Vilnius ir vilniečiai taip ir nepajuto to didžiulio įvykio svarbos ir išskirtinumo. Užtat pajuto ir įsitikino, kaip galima pasitikėti savo valstybinėmis institucijomis, pasikliauti pareigūnų ir valdininkų kompetencija bei padorumu.

Nesibaigianti Lietuvos „įvaizdžio kūryba“ atsieina pernelyg brangiai, ir labai primena paprasčiausią pinigų plovyklą ar švaistyklą. Jeigu godulio būtų mažiau, o sąžinės ir padorumo daugiau, ne tik Valdovų rūmams užbaigti būtų pakakę, bet ir krizėms labiau atsispirtume.

Galima konstatuoti, kad per praėjusius metus „prie Europos“ nė per nago juodumą nepriartėjome, o Europos kultūros sostinė tapusio Vilniaus renginiai tapo didinamuoju stiklu, kuris labiausiai atskleidė ne mūsų euopietišumą, bet silpnąsias, visišką nekompetetingumą, sutrikimą, didžiulius korupcijos ir paprasčiausio nepadorumo mastus, kurie ir trukdo normaliais europiečiais būti.

Tai vis Žalgirio tema, nes šiandien per Žalgirio didinamąjį stiklą pirmiausia matome save, žvelgiamė į kiekvieno Lietuvos piliečio rankomis kurtą ir toliau kuriamą Valstybę.

Prie Žalgirio mūšio maketo

Liepos 14 d. Lietuvos nacionaliniame muziejuje pristatytas didžiulis Žalgirio mūšio maketas, sukėlęs didžiulį visuomenės susidomėjimą. 20 kvadratinų metrų ploto makete istoriškai tiksliai pavaizduotas mūšio persilaužimo momentas, kai lig tol traukęsi Vytauto vadovaujami Lietuvos pulkai staiga apsuko ir iš naujo puolė rikiuotės darnumą praradusią kryžiuočių raitiją, o įvestieji į kovą rezerviniai pulkai sugebėjo apeiti priešų sparną ir sudavė lemiamą smūgį. Štai šią apibendrintą batalinę sceną ir perteikia tiksliai atkurtajame Žalgirio mūšio kovos lauke 1100 raitelių ir pėsčiųjų karių figūrėlių ir kone pusšimtis vėliavų.

Projektą įgyvendinti pasiūlė nuo 1906 m. Kaune veikianti AB *Stumbras*, kurios produkcija žinoma ne vien Lietuvoje. Gamybininkai su konkrečiu pasiūlymu kreipėsi į Lietuvos istorijos institutą, o šis pasiūlė projekte dalyvauti ir Lietuvos nacionaliniam muziejui. AB

Stumbras paskelbė, kad siūlomo projekto darbams skirs visą naujo riboto kiekio partijos produkto auksinės degtinės partiją *Žalgiris 600*. Priminsime, kad bendrovė priklauso vienam didžiausių Lietuvoje gamybos, prekybos, statybos, nekilnojamojo turto ir žiniasklaidos įmonių grupės koncernui *MG Baltic*.

Buvo sudaryta darbo grupė, kuriai vadovavo istorikas Darius Baronas. Abejonių jei ir kilo, tai tik dėl vieno: ar pavyks per penkis mėnesius sukurti Žalgirio mūšio kovos lauko vietovės topografiškai tikslų reljefą, pagaminti ir makete tiksliai išdėstyti karių figūrėles, žodžiu, sukurti kuo autentiškesnę mūšio aplinką. Užsienio panašių maketų kūrėjai lietuvius įspėjo, kad penkių mėnesių tokiam darbui tikrai nepakaks, tokio užmojo darbą neįmanoma taip greitai atlikti. Galvojant tik apie tai, kaip sukurti tinkamą įvaizdį, gal ir neįmanoma, bet kai žmonės imasi ne dėl įvaizdžio, o dėl savo tautos ir savo garbės, reikalai pakrypsta kartais netikėtai sėkminga kryptimi.

Lietuvos istorikai naudojami lenkų ir vokiečių istoriniais šaltiniais ir užduotį sėkmingai įvykdė, nors sunkumų turėjo. Daugiau kaip du mėnesius užtruko parengti autentišką Žalgirio mūšio lauko reljefą – su kalvomis, vandens telkiniais, pelkėmis, miško plotais ir pavieniais medžiais, kurių makete beveik 400. Simboliškai pavaizduoti keturi artimiausi miesteliai – Griunvaldas, Stebarkas, Lodvigovas ir Ulnovas, atsirado vietos Lubieno ežerui ir dviejų upių vagoms.

Manoma, kad Žalgirio mūšyje galėjo dalyvauti iš viso apie 50 tūkst. karių, nors tiksliai niekas nepasakys. Žinoma, kad lietuviai turėjo 40 vėliavų, lenkai 51, o kryžiuočių kariuomenėje buvo 52 vėliavos. Istorikų nuomonės sutampa, kad kryžiuočių ir jų sąjungininkų buvo maždaug trečdaliu mažiau negu jungtinės Lietuvos ir Lenkijos kariuomenės karių. Užtat vokiečiai turėjo daugiau profesionaliai parengtų šarvuotų sunkiųjų raitelių su galingais žirgais – ypač pavojinga smogiamoji jėga atvirame kovos lauke.

Makete vieno kario aukštis tėra penki centimetrai, bet norint sutalpinti apie 50 tūkst. karių, prireiktų milžiniško maketo. Galima mažinti figūrėles, bet tada būtų prarastos svarbios karių kovinės aprangos detalės. O žinant, kad

■ Nukelta į 15 p.

Nereikia net aiškinti, kad naujasis maketas sukėlė didžiulį muziejaus lankytojų susidomėjimą

Įvertinimas Valstybės dieną

Bėbras, ne bėbras

Valerija VAITKEVIČIŪTĖ

2010 05 25 *Ryto suktinis* (World 21:45–22 val., vedėja Zita Kelmickaitė) pašnekovės kalbininkės prof. D. Mikulėnienė ir L. Kalėdienė teigė, kad atėjo nauja karta, ir lietuvių kalba keičiasi. Tiksliau – keičiama, neatsižvelgiant nei į *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno šešto (trečio elektroninio) leidimo*, 2006, normas, nei į iki šiolei puoselėtas kirčiavimo vadovėlių (dabartinių kalbininkų net neminimų) normas. Kad lietuvių kalba degraduoja, jau seniai akivaizdu. Kalti reformatoriai, pasiūvę kalbą keisti pagal principą – nors ir nežmoniškai, kad tik kitoniškai. L. Kalėdienė laidoje sakė, kad ji Muzikos ir teatro akademijoje dabar daug dėmesio skiria akcentui, nes akcentas rodo, kokiai socialinei grupei priklauso asmuo. Ar ji taisy akcentą – neaišku. Z. Kelmickaitė paklausė, kodėl dabar reikalaujama kirčiuoti *bėbras*, o ne *bėbras*. Pašnekovės atsakė, kad šis žodis esąs lietuviškas. Manau, kad jos klysta. Pasidomėkime šio žodžio kilmę.

Prof. J. Balčikonio redaguotame *Lietuvių kalbos žodyne*, 1941, t. I, p. 575, duotas vienas pavyzdys *bėbrai* Gargždai, Kretingos a. ir vienas pavyzdys *bėbras* Kalvarija, Marijampolės a. Antrame šio žodyno leidime, 1968, t. I, p. 706, pakartoti tie patys šaltiniai, tik *bėbrai* – jau iš Gargždų, Klaipėdos r. Kadangi prof. J. Balčikonis pirmuoju variantu pateikė *bėbrai*, tai vėlesni leidiniai, išskyrus vieną kitą, kirčiuoja *bėbras*.

Apklausus tarmių atstovus iš tų vietų, kur yra bebrų (o kaip teigiama *Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje* (toliau VLE), 2002, t. II, p. 760, *bebrai* „Dabar aptinkami visoje Lietuvoje“), konstatuota, kad pietiniai vakarų aukštaičiai (Pilviškiai, Kybartai, Vilkaviškis, Bartinkai, Vištytis, Gražiškiai, Marijampolė) kirčiuoja *bėbras*, veliuniškiai (Šakiai, Lukšiai, Višakio Rūda, kur bebrai ištiesino Siesarties upę, Šešupės dešinį intaką) irgi *bėbras*, dzūkai (Varėna, Lazdijai, Butrimonys, Leipalingis) – *bėbras*. V. Vitkausko *Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodynas*, 1976, p. 44, kirčiuoja *bėbras* Kuršėnai.

Lietuvių tarybinė enciklopedija, 1977, t. 2, p. 60, kirčiuoja *bėbras*, VLE, 2002, t. II, p. 759 duoda *bėbrai*.

Pažvelkime į kitas kalbas.

Latviai: *Latviešu-krievu vārdnīca*, 1953, p. 9 – **bebrs** (e trumpas) бобр ir *Latvių-lietuvių kalbų žodynas*, 1977, p. 107 – **bebrs** bebras (nekirčiuotas).

Lenkai: *Lietuvių-lenkų kalbų žodynas*, 1991, p. 59 – **bėbras** бобр; *Didysis lenkų-lietuvių kalbų žodynas*, 2003, t. 1, p. 64 – **bóbr** bėbras.

Rusai: Rusų-lietuvių kalbų žodynas, 1982, t. 1, p. 110 – бобр, -pá bėbras; V. Dalis (B. Даль) *Толковый словарь живого великорусского языка*, 1978, t. 1, p. 101 – **Бобрь**, о бобрь autorius laiko kitu gyvūnu; *Словарь русского языка XI–XVII вв.*, 1975, Выпуск 1, p. 84 – **Бобръ (Беберъ) м. Бобр**, о p. 253 – **Бобрь, Бобр** (1381).

Ukrainiečiai: Русско-украинский словарь, 1980, p. 39 – бобр бобёр, -брá ir *Українсько-російський словник*, 1984, p. 41 – боб/ёр, -брá бобр, разг.

Бобёр.

Čekai: Чешско-русский словарь, 1976, p. 34 – бобр бобр; бобёр.

Vokiečiai: Vokiečių – lietuvių kalbų žodynas, 1989, t. 1, p. 187 – **Biber** bėbras.

Įžymus rusų etimologas V. N. Toporovas (B. H. Топоров) *Прусский язык словарь А–D*, 1975, p. 203 duoda prūsų kalbos formą **bebrus** бобр ir teigia, kad tikslūs atitikmenys pirmiausiai pastebimi tarp rytinių baltų ir slavų formų, plg. liet. *bebrus*, taip pat *bėbrus*, *bėbrus*, *bėbrius*, *bėbras*, *babrus*, *babrius*; *debrus*, *dėbras*, *dābras*; *vebrus*, *vėbras* (formą *webrus* duoda ir Simonas Daukantas leidinyje *Didysis lenkų-lietuvių kalbų žodynas*, 1993, t. 1, p. 92 – Bobr, webrus. – V. V.), latv. *bēbrs* < *bebrus, *bebris*; sen. rusų *бѣбрь*, 204 p. – slavų bažnytinis *бѣбрь*, bulg. *běbor*, slovenų *béber*, *brébar*, ryt. lužičėnų (slavų kalbų pogrupis. – V. V.) *běbr* ir kt. V. Toporovas teigia, kad formas su tais pačiais balsiais seniau turėjo ir kitos slavų kalbos. Tai rodo vietovardžiai: kaimai Slavonijoje (ist. sritis buvusioje Jugoslavijoje. – V. V.). *Běbrina*, taip pat chorvatų (kroatų) XIII a. *bebrnica*, ja remiantis šioje srityje *bebro* forma rekonstruota **bebr̥*, Lenkijoje upė *Biebrza* (VLE, 2002, t. II, p. 759 – **Bebrá**. – V. V.), *Бѣбры* – upė Dniepro baseine; *beber* laikoma keltų kalbos forma (keltai – savo kalba artimos senovės indoeuropiečių gentys. – V. V.). Kaip teigia V. Toporovas, pavadinime *бобр* paprastai įžvelgiama reduplikacija **bhebhru* – šaknies **bher-*, reiškiančios rudas. Esama ir kitų žodžio *бобр* kilmės aiškinimų: **bharv-* kramtyti, esti. Bet didesnio dėmesio, V. Toporovo manymu, verta nuomone, kad šis indoeuropiečių žodis, veiksmažodinis daiktavardis, kilęs iš žodžio **bher-* nešti, t. y. nešioti medžiagas užtvankoms statyti.

Žodžio *bebras* kilmės istoriją dar nagrinėjo M. Fasmeris (M. Фасмер) *Этимологический словарь русского языка*, 1964, t. 1, p. 141; E. Frenkelis (E. Fraenkel) *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, 1962, t. 1, p. 38; Pr. Skardžius *Lietuvių kalbos žodžių daryba*, 1943, p. 24 ir daugelis kitų, bet visus yra paminėjęs ir jų darbas pasinaudojęs V. Toporovas. Taigi, netikslinga būtų apie juos kalbėti dar kartą.

Manau, kad pakankamai aišku, jog žodis *bėbras* atėjo iš toli, ir todėl ne viena tarmė nekirčiuoja *bėbras*.

D. Mikulėnienė ir L. Kalėdienė derėjo pirma išstudijuoti minėtus šaltinius ir ypač atsižvelgti į tarmių faktus ir tik po to skelbti verdiktą, kuris, paremtas tik išankstine nuomone, netenka prasmės.

SPAUDOS, RADIO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

2010 m. Mokslo Lietuva vykdo projektą *Mokslui, visuomenei ir kultūrai*. Siekdama populiarinti laikraestyje publikuojamą medžiagą redakcija leidžia naudotis publikacijomis tol, kol Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remia minėtą projektą.

Gedimino Žemickio nuotrauka

Liepos 6-ąją, Valstybės – Karaliaus Mindaugo karūnavimo dieną Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė Prezidentūros rūmuose dr. Valerijai Vaitkevičiūtei įteikė ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžių.

Mokslo Lietuvos ištikimoji autorė dr. Valerija Vaitkevičiūtė 2009 m. paminėjo garbingą jubiliejų, bet plunksnos į šalį nededa, nes tikriausiai ir negalėtų – juk kalbame apie lietuvių kalbos reikalus, kuriems kalbininkė skiria savo gyvenimą.

Kilusi iš Kunigiškių Vilkaviškio rajone. Baigė Vilniaus universitetą, Leningrado (Sankt Peterburgas) valstybinio universiteto aspirantūrą. 1956–1970 m. dirbo Lietuvių kalbos ir literatūros institute, nuo 1970 m. dėstė Lietuvos muzikos akademijoje. Parašė ir apsigynė disertaciją *Lietuvių literatūrinės kalbos priebalsiai*. V. Vaitkevičiūtė yra Europos leksikografių asociacijos narė.

Parašė knygą *Bendrinės lietuvių kalbos priegaidės* (1995), Fonetikos skyrių akademinėi *Lietuvių kalbos gramatikai* (1, 1965). Parengė *Lenkų-lietuvių kalbų žodynus* (1964, 1979, 1994, 2001), *Posakių ir žodžių žodyną* (lotynų, anglų, prancūzų, lenkų, vokiečių, italų, ispanų ir kt. kalbomis, 1998), *Tarptautinių žodžių žodyną* (2002, elektroninė versija – 2003), knygą *Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimas* (2004), parašė ir kitų darbų.

Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė įteikia apdovanojimą kalbininkei dr. Valerijai Vaitkevičiūtei

Vaidiname legendinį mokslininką Viktorą Ruokį

dr. Egidijus MAŽINTAS

Lietuvos žemės ūkio akademijoje vyko renginiai, skirti įžymaus profesoriaus Viktoro Ruokio 125-osioms gimimo metinėms. LŽŪ bendruomenė, svečiai iš užsienio stovėdami ovacijomis pasveikino muzikinio kraštotyrinio vaidinimo *Viktoras Ruokis – dirvožemių ir lauko riedulių karalius* artistus-studentus, darbuotojus, dėstytojus. Spektaklio režisierius ir scenarijaus autorius – VPU Socialinės komunikacijos instituto doc. dr. Egidijus Mažintas. Muzikiniame spektaklyje Kaune atgijo viena spalvingiausių XX a. mokslininkų prof. Viktoro Ruokio asmenybė, gyvenimas ir kūrybinė veikla. Mokslininko vaidmenį sukūrė Lietuvos mokslų akademijos narys ekspertas prof. Algirdas Motuzas. „Neįsivaizduoju, ar be LŽŪ „veido“ Algirdo Motuzo šis spektaklis iš viso būtų įvykęs, – prisipažino spektaklio režisierius. – Rašydamas scenarijų naudojausi prof. A. Motuzo ir A. Danilevičiaus knyga apie V. Ruokį. Nekilo abejonių, kad būtent myli-

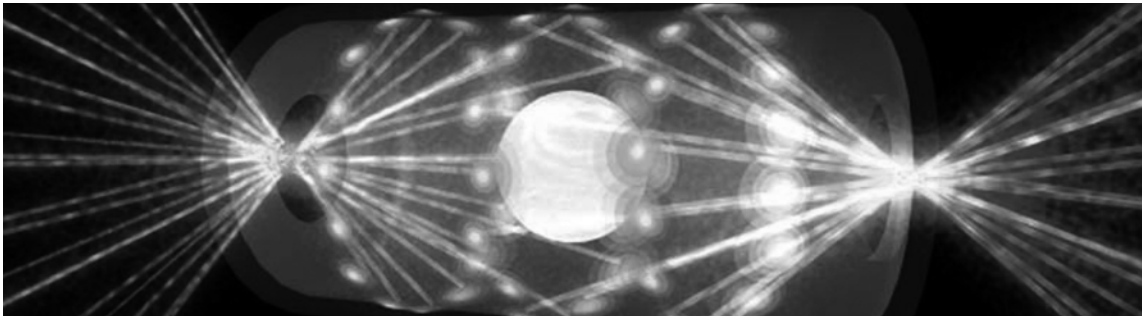
mas akademiko V. Ruokio mokinyš perkelis į sceną šio tragiškais laikais gyvenusio keistuolio gyvenimą. Iš studijų laikų LŽŪU prisimenu tada buvusį aspirantą A. Motuzą nenuilstamai vaidinusių dramų būrelyje. Šis pagrindinio herojaus vaidmuo buvo, matyt, pats brangiausias – kiek daug pasiūlymų, spalvų, idėjų šis nuostabus žmogus įpynė į šio kraštotyrinio muzikinio vaidinimo audinį“. Mokslininko kolegės iš LŽŪU senato ir dekanatų kalbėjosi, kad profesionalių muzikinių teatrų aktoriai nesugebėtų pakelti į tokias aktorinio meistriškumo aukštumas V. Ruokio vaidmens, kaip šis nuostabus aktorius, mokslininkas, rašytojas. Žiūrovai negalėjo atsistebėti doc. dr. R. Povilaičio, doc. dr. A. Gavenausko, doc. dr. V. Pranckiečio, doc. S. Kazlauskaitės, A. Šalučkaitės, Kaimo kultūros instituto direktorės doc. dr. Svetlanos Bagdonaitės-Statkevičienės, lektorės D. Petrikienės, doc. E. Jakienės ir kitų talentinga vaidyba, puikiai sukurtais charakteriais, muzikalumu.

Daugelio knygų apie dirvožemius ir akmenis autorius, dviejų aukštųjų

mokyklų Odesoje ir Maskvoje absolventas agronomas Viktoras Ruokis griežė smuiku ir violončele, chorui dirigavo 1924 m. respublikinėje dainų šventėje, mėgo dainuoti lietuvių liaudies dainas, žiemą nemūvėjo pirštinių, kepurės, nevilkėjo palto, buvo vegetaras, valgė tik sudžiūvusias duonos kriaukšles, grūdus, apipuvusius, sukirmijusius vaisius, daržoves. Sakydavo: „jei obuolys be kirmėlės, jau blogai“. Aktyviai sportavo, įkūrė LŽŪA chorą *Daina*, rengė bėgikų varžybas. Pats iki senatvės važinėjo dviračiu, bėgiojo, per pertraukas tarp paskaitų vaikščiodavo rankomis žemyn galva, rašydavo stovėdamas ant rašomojo stalo pasidėjęs taburetę. Studentams tai buvo gyva legenda. Viktorą Ruokį amžininkai laikė keistu, todėl netrūko apkalbų ir atsitikimų, nutikusių šiam Don Kichotui, visą gyvenimą kovojusiam su valdininkais už švairią ir ekologišką Lietuvą. Visi nutikimai, talentingai perkelti į sceną, sukėlė žiūrovų susidomėjimą, įdomios scenos keitė

■ Nukelta į 15 p.

Pirmajam lazeriui pasaulyje – 50 metų (3)

Dr. Vidas KABELKA

Pradžia Nr. 12

Prie lazerio sukūrimo ištakų Lietuvoje

Istorijos mokslo patirtis rodo, daugiausia ginčų sukelia istorinio fakto interpretavimas. Kai yra ne viena suinteresuota pusė, dažnai atsiranda kelios to paties įvykio pateikimo versijos, sukeliančios begalę diskusijų, nes paprastai nė viena pusė nėra linkusi nusileisti.

Vienas iš lazerių pradininkų Lietuvoje profesorius J. V. Vaitkus teigia, kad mintis panaudoti lazerį puslaidininkų fotolaidumo savybėms tirti jam kilo dar 1964 m. klausiant SSRS Mokslų akademijos Fizikos instituto (FIAN) profesoriaus N.G. Basovo paskaitos apie lazerius. Vilniaus universiteto Fizikos fakulteto (FF) dėstytojas I. Gaška padėjo užmegzti kontaktus su prof. N. G. Basovo laboratorijos darbuotoju O. N. Krochinu, aptarta galimybė apsilankyti šioje laboratorijoje. 1965 m. rudenį tuometis VU FF Puslaidininkų katedros aspirantas J. V. Vaitkus atvyko į Maskvą, FIAN'ą, turėdamas keletą tikslų. Vienas jų – pamatuoti perspektyvios puslaidininkinės medžiagos kadmio selenido (CdSe) fotolaidumą, žadinant lazeriu. Kitas tikslas – gauti metodinę ir materialinę paramą pirmojo lazerio paleidimui Lietuvoje. Šį tikslą pasiekti buvo sudėtingiau, nes mokslininkai nenoriai atskleidžia savo virtuvės paslaptis. Norint eksperimentiškai realizuoti ir įgyvendinti kilusių mokslinę idėją reikia nemažai laiko ir darbo sąnaudų. Moksliniame straipsnyje pateikiama informacija neperteikia visų eksperimento subtilybių, o jų nežinant pakankamai sunku pakartoti aprašytą eksperimentą. Tačiau J. V. Vaitkui pasisekė, nes rusų mokslininkai buvo numatę sukurti lazerį CdSe aktyvios terpės pagrindu. Suprantama, juos sudomino lietuvių norimi atlikti eksperimentai, nes norint panaudoti CdSe kaip aktyvią lazerio terpę, pirmiausia reikėjo visapusiškai šią medžiagą iširti, o viena iš svarbesnių charakteristikų buvo fotolaidumo metu atsirandančių laisvų krūvininkų gyvavimo trukmės nustatymas. Bendriems eksperimentams atlikti uždegta žalia šviesa, darbai laboratorijoje vyko nuo 8 valandos ryto iki 10 valandos vakaro. Kartu dirbant gauta nemažai lazerio surinkimui reikalingų elementų: aktyvaus strypo kaupinimo galvutė, lazerio rezonatoriaus veidrodžiai, techninė dokumentacija. Dalį techninės dokumentacijos lazerio kūrimui parūpino tuo metu Maskvos universiteto Fizikos fakulteto Kvantinės radiofizikos katedroje aspirantūroje kandidatine disertacija

iš lazerių fizikos srities rengęs A. P. Piskarskas. Trūko tik pagrindinio lazerio elemento – aktyvaus kristalo. CdSe fotolaidumo tyrimams geriausiai tiko lazeris, kuriame kaip aktyvi terpė naudotas dirbtinai užauginto rubino kristalas, kurio spinduliuotės bangos ilgis (ties 0,69 mikrometro) puikiai tiko CdSe fotolaidumo tyrimams. Dėl šio elemento J. V. Vaitkus vyko į Armėniją, kur rubino kristalai buvo auginami ir apdorojami. Po atkaklių derybų jį gavo. Paleidžiant pirmąjį lietuvišką lazerį aktyviai dalyvavo tuometis Fizikos fakulteto Puslaidininkų katedros trečiojo kurso studentas R. Baltramiejūnas, 1966 m. žiemą komanduotas į Maskvą, FIAN'o lazerių laboratoriją, kur įgijo darbo su lazeriais pirmuosius įgūdžius. Pirmasis lietuviškas lazeris rubino kristalo pagrindu žybtelėjo Vilniuje, Naugarduko (tada Partizanų) gatvėje buvusiam Fizikos fakulteto korpuso 1966 m. kovo mėnesį. Lazerių kūrimo darbai Puslaidininkų katedroje plėtėsi – dar tais pat metais J. V. Vaitkus ir R. Baltramiejūnas stebėjo, kaip generuoja stiklo neodimio aktyvios terpės lazeris (spinduliuotės bangos ilgis yra nematomoje infraraudonojoje spektro srityje ties 1,06 μm). Tų pačių metų birželio mėnesį vykusiame sąjunginiame pasitarime A^BV¹ puslaidininkų tyrimo ir taikymo klausimais Kijeve perskaitytas mokslinis pranešimas, pristatyti eksperimentiniai rezultatai, gauti naudojant lietuvišką lazerį. Tai, kad pirmas lietuviškas lazeris žybtelėjo Vilniaus universiteto Fizikos fakulteto Puslaidininkų katedroje, buvo ne atsitiktinis reiškinys, o logiškas dėsningumas, nes to meto Puslaidininkų katedra buvo viena stipriausių Fizikos fakultete. Jai vadovavo darbuotojų ir studentų pažangos „lokomotyvu“ pramintas docentas Jurgis Viščas.

Puslaidininkų katedra nebuvo vienintelė, kurios darbuotojai panaudojo lazerius moksliniams tyrimams. 1967 m. rudenį Fizikos fakulteto Radiofizikos katedros Molekulinės akustikos probleminėje laboratorijoje mokslinis darbuotojas R. Karla su pirmojo kurso studentu R. Kraujaliu paleido Armėnijoje pagamintą rubino lazerį „Arzni“, laisvos generacijos režimu spinduliuojantį 3 Hz dažnio šviesos impulsus. Šis lazeris buvo panaudotas akustooptinių efektų tyrimams CdSe, teluro (Te) puslaidininkuose.

Naujas etapas Lietuvos lazerių istorijoje prasidėjo grįžus Maskvos „desantui“. Jį sudarė septyntojo dešimtmečio pradžioje prof. P. Brazdžiūno iniciatyva į Maskvos valstybinį Lomonosovo universitetą pasiūsti Vilniaus universiteto studentai fizikai: K. Burneika, I. Gulbinaitė, E. Maldutis, A. P. Piskarskas, A. Stabinis. Prof. P. Brazdžiūnas, pasižymėjęs nepaprasta mokslinė intuicija ieškant ir įsisavinant naujas mokslines

kryptis, puikiai suvokė, kad norint plėsti fizikinius mokslinius tyrimus Lietuvoje, būtina mūsų studentus siųsti mokytis į garsius universitetus už Lietuvos ribų. Tuo metu realiausia buvo studentus siųsti į SSRS aukštąsias mokyklas Maskvoje, Leningrade ir Kijeve. Taip su prof. R. Brazdžiūno palaiminimu Maskvoje atsirado šis fizikų iš Lietuvos „desantas“, pasirinkęs mokslus lazerių fizikos srityje. Vienas pirmųjų į Vilniaus universiteto Fizikos fakulteto Radiofizikos katedrą sugrįžo Maskvos universitete sėkmingai apgynęs fizikomatematikos kandidato disertaciją lazerių fizikos srityje A. P. Piskarskas. Pasitelkęs jaunus studentus V. Kabelką ir T. Tomkevičių, jis aktyviai ėmėsi naujos, labai perspektyvios ir pirmuosius žingsnius žengiančios lazerių pasaulyje tematikos – tolygiai derinamo dažnio pikosekundinės trukmės lazerio kūrimo. Kaip ir pirmojo lietuviško lazerio paleidimo atveju iš Maskvos universiteto buvo atgabenta daug įvairios šiam darbui reikalingos įrangos bei techninės dokumentacijos. Darbas laboratorijoje vyko neskaičiuojant valandų, naktimis ir pagaliau 1969 m. rudenį vieną vakarą Fizikos fakulteto korpuso 305 kambaryje sužibo vienas pirmųjų pasaulyje pikosekundinių trukmių derinamo bangos ilgio lazerių. Pranešimą apie šio lazerio sukūrimą ir veikimą A. P. Piskarskas (bendraautorai R. Rakauskas, V. Kabelka) perskaitė II tarptautinėje konferencijoje *LASER und ihre Anwendungen* Drezdene, Vokietijos Demokratinėje Respublikoje 1970 m. birželio mėnesį. Konferencijoje pateiktas dar vienas Vilniaus universiteto fizikų (bendraautorai A. P. Piskarskas, R. Rakauskas, V. Mačiulis) pranešimas apie lazerių taikymą organinių junginių tyrimams.

Lazerinių tyrimų tematika sparčiai plito, neapsiribodama Vilniaus universitetu. 1970 m. gegužę Lietuvos MA Puslaidininkų fizikos institute akademiko J. Poželos iniciatyva įkurta Lazerinio spinduliuavimo sąveikos su aplinka grupė, kuriai vadovauti paskirtas E. Maldutis. Jis su jaunaisiais kolegomis J. Rėksniu ir J. Gulbinu laboratorijoje surinktu rubino lazeriu pradėjo skaidrių dielektrikų pramušimo tyrimus.

Faktas, kad pirmasis lietuviškas lazeris žybtelėjo praėjus tik šešeriems metams nuo Teodoro Maimano 1960 m. gegužės 16 d. JAV paleisto pirmojo pasaulyje lazerio, nusipelnė dėmesio. 2006 m. tai buvo įvertinta: vienas iš lazerių pradininkų Lietuvoje R. Kraujalis buvo pripažintas geriausiu metų verslo vadybininku ir apdovanotas vyriausybinio apdovanojimu, R. Danieliui už pasiekimus kuriant naujos kartos lazerius suteiktas metų mokslo šviesuolio vardas.

Bus daugiau

Lietuvos matematikų draugijos 51-osios konferencijos pareiškimas

Akademinei bendruomenė visuotinai sutaria, kad šalies mokslo ir studijų sistema atitinka visuomenės poreikius tiek, kiek ji skatina mokslininkus siekti pasaulinio lygio mokslinių tyrimų kokybės standartų, remia mokslininkų ir visuomenės bendradarbiavimą sprendžiant šalies problemas ir padeda jauniems talentams išlieti į Lietuvos mokslą visam gyvenimui.

Tenka pripažinti, kad dabartinė mokslo ir studijų sistema neatitinka visuomenės poreikių, o Lietuvos mokslo valdymo ir finansavimo tvarka, kurią nustato LR Vyriausybės 2009 m. birželio 17 d. nutarimas Nr. 597 ir 2009 m. birželio 29 d. pasirašytas LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas dėl mokslo ir studijų institucijų mokslo (meno) darbų vertinimo, yra netinkama spręsti vis gilėjančias sistemos problemas.

Remiantis minėtais dokumentais, institucijų mokslo veikla vertinama pagal mokslo darbus, dalyvavimą tarptautinių mokslo programų projektuose ir bendradarbiavimą su verslu. Savo ruožtu mokslo darbų vertinimą reglamentuoja smulkmeniškos metodikos, kuriomis bandoma nustatyti mokslo darbų kokybės standartus. Fizinių, biomedicinos ir technologijos mokslų sričių, kurioms priklauso ir matematikos kryptis, mokslo darbų kokybė iš esmės grindžiama bibliometriniais rodikliais. Tokia vertinimo metodika yra iškreipta ir palanki eksperimentinių mokslų atstovams, kolektyviai rašantiems trumpus straipsnius. Joje neatsižvelgiama į matematikų (bei kitų formalųjų mokslų) darbo pobūdį ir tradicijas rengti tokią publikaciją, kuri išsemia gvildenamą problemą, cituoti kitus straipsnius tik tiek, kiek to reikia mintims pagrįsti. Mokslinės informacijos instituto (ISI) bazės žurnalams vertinti taikomas cituojamumo rodiklis (impact factor) priklauso tik nuo pastarųjų 2 metų citavimų skaičiaus, o matematikos straipsniams būdingas cituojamų darbų amžius – 10 ir daugiau metų. Pastaroji savybė lemia, kad naujoje institucijų mokslo darbų vertinimo metodikoje (Projektas 2010 05 28) naudojamo žurnalo cituojamumo rodiklio ir matematikos kategorijos agreguotojo cituojamumo rodiklio santykio reikšmių nuokrypis nuo vidurkio yra santykiškai mažas.

2008 m. birželio 11 d. Tarptautinė matematikų sąjunga išplatino spaudos pranešimą, kuriuo pristatė grupės mokslininkų atliktą darbo ataskaitą *Citavimo statistika* (žr. internete <http://www.mathunion.org/fileadmin/IMU/Report/CitationStatistics.pdf>). Citavimo statistika ataskaitoje vertinama remiantis matematikos požiūriu. Jos autoriai griežtai perspėja dėl perdėto pasiklovimo tokia citavimo statistika kaip svorio koeficientas, h-indeksas ir citavimų kiekis. Paprastai citavimu grindžiamus metodus skatinama naudoti tikint jų tikslumu, objektyvumu ir paprastumu. Tačiau toks tikėjimas nepagrįstas, – rašoma Tarptautinės matematikų organizacijos spaudos pranešime.

Mokslo politikoje naudojamų priemonių pasekmių tyrimai patvirtina minėtas ir pateikia dar griežtesnes išvadas. ES finansuojamo ir Edinburgo universiteto mokslininko D. Fanelli atlikti tyrimai rodo, kad didėjanti konkurencija ir būtinybė kuo daugiau publikuoti gali turėti įtakos mokslo tyrimų kokybei (žr. <http://www.plosone.org/article/info%3Adoi%2F10.1371%2Fjournal.pone.0010271>). Šie tyrimo rezultatai patvirtina akademinės bendruomenės požiūrį, kad mokslo finansavimo tiesioginė priklausomybė nuo publikacijų skaičiaus iškreipia mokslinio darbo motyvaciją. Mokslininkai negali leisti sau atsidėti sunkių problemų sprendimui, yra priversti švaistyti laiką rengdami „publikuotiną“ straipsnį.

Lietuvos mokslo valdymo ir finansavimo tvarka negali padėti mokslininkams siekti aukštų mokslo kokybės standartų ir įgyvendinti kitų minėtų akademinės bendruomenės tikslų. Smulkmeniškas mokslo sistemos reglamentavimas, remiantis išorine priežiūra ir kontrole, rodo nepasitikėjimą mokslininku ir jo prigimtinę nuostatą siekti maksimalios tyrimų kokybės. Mokslinės veiklos susiaurinimas iki mokslo publikacijų rengimo ignoruoja kitas akademinės veiklos rūšis: dėstymą, konsultavimą, mokslo organizavimą, mokslo populiarinimą ir kt.

Dabartinė mokslo ir studijų sistema neskatina akademinės bendruomenės dalyvauti sprendžiant jos problemas. Mokslininkai, dirbantys Lietuvos mokslo taryboje, atstovauja institucijoms, o ne savo profesinei bendruomenėi. Švietimo ir mokslo ministerijos darbo grupės bei ekspertai, pagrindžiantys ir rengiantys valdžios nutarimus, renkami vadovaujantis akademinėi bendruomenėi nežinomais kriterijais. Mokslo finansavimą ir mokslo politiką formuoja ir vertina tos pačios institucijos. Ignoruojamas faktas, kad mokslo kokybė įtakos gali turėti tik pati akademinė bendruomenė ir tik savo mokslo kryptyje ar šakoje.

Lietuvos matematikų draugijos konferencija siūlo, pertvarkant mokslo sistemą, įgyvendinti šias mokslo ir studijų sistemos nuostatas:

- Pasiekti, kad ŠMM ir LMT dirbantys mokslininkai atstovautų ne savo institucijai, bet savo mokslo srities bendruomenėi;

- Naudoti tik ekspertinį mokslo darbų vertinimą, kuris remtųsi savianalize, parengta pagal visuotinai sutartą metodiką;

- Atsisakyti institucijų finansavimo tiesioginės priklausomybės nuo publikacijų skaičiaus;

- Praplėsti mokslinės veiklos sampratą, naudojamą vertinant mokslo ir studijų institucijas;

- Mokslų klasifikacijos sistemoje matematiką ir kitus formaluosius mokslus išskirti kaip atskirą formalųjų mokslų sritį.

2010 m. birželio mėn. 17 d.,

Šiauliai

J. Kubilius
Lietuvos matematikų draugijos valdybos pirmininkas

Romualdas Šviedrys: Man patinka vienu metu būti čia ir ten

2010 m. vasario 16-ąją minint Valsybės atkūrimo dieną septyniolika Lietuvai nusipelnusių mūsų šalies ir užsienio piliečių buvo apdovanoti ordinais ir medaliais. Apdovanotųjų sąrašas ir Niujorko politechnikos universiteto profesorius, ilgamečio Lietuvos mokslo istorikų asociacijos nario Romualdo Sokolovo-Šviedrio pavardė. Apdovanojimų teikimo dieną profesorius atvykti iš Niujorko negalėjo, tad Ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Karininko kryžius Prezidentūroje jam įteiktas kovo mėnesį, dalyvaujant artimiausiems draugams ir bičiuliams.

R. Šviedrio pavardė *Mokslo Lietuvoje* šmėkši labai dažnai, galėtume net pasakyti, kad profesorius yra savotiškas rekordininkas, nes jau gerą dešimtmetį kone kasmet vis pasiūlo laikraštyje aptarti kokią nors svarbią mokslo istorijos temą. Su profesoriumi esame rengę ir išspausdinome publikacijas apie technologijų perkėlimo į kitus kraštus subtilumus, garsų geologą, mineralogą, vulkanologą Ignatą Domeiką, raketų ir artilerijos žinovą Kazimierą Semenavičių, orchidėjų „medžiotoją“ botaniką Juozapą Varševičių, Andriaus Rudaminos darbus Kinijoje, apskritai tėvų jėzuitų indėlį į mokslo modernizavimo ir perkėlimo į kitus kraštus pastangas (2006–2007 m.). Ir, žinoma, serija pašnekesių apie Veneros proslinkio per Saulės diską stebėjimus, nes 2004 m. birželio 8-ąją Lietuvoje galėjome stebėti šį retą ir labai įdomų astronominių reiškinių.

Kad pašnekesių su prof. Romualdu Šviedriu tematika pakankamai įvairi ir toli gražu dar neišsemta, pamėginsime įrodyti ir šia pradeda publikacija, kurios temą tikriausiai būtų galima apibrėžti tokiais žodžiais: ką mano pasaulio žmogus apie Lietuvą, pasaulį ir savo vietą jame. Ir kaip į šį kontekstą telpa mokslo istorijos ir kultūros dalykai.

Tradicijos galia

Mokslo Lietuva. Gerbiamas profesorius Romualdai, pirmiausia sveikiname Jus su garbingu apdovanojimu – Ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Karininko kryžiumi. Esate pasaulio žmogaus pavyzdys: gimėte ir vaikystės dienas praleidote Lietuvoje, 1944 m. su tėvais pasitraukėte į Vakarų, patyrėte, koks yra karo tremtinio duonos skonis pasaulyje. Likimas Jūsų tėvus, taigi ir Jus nubloškė į Kolumbiją, kur baigėte vokiečių gimnaziją. Aukštusius mokslus krintote JAV, kur baigėte Cornell ir John Hopkins universitetus, kibote į mokslo istorijos tyrinėjimus. Mokate anglų, prancūzų, ispanų kalbas, taip pat ir lietuvių. Savo gimtąją kalbą išstobulinoje jau buvoda-mas Lietuvoje, su kuria laimingai susijote savo tolesnį kaip moklininko ir pedagogo, taip pat ir šeimos likimą. Neatrodė, kad su Jumis skubėtų atsiveikinti Niujorko politechnikos universitetas, kur ir toliau dėstote, vadovaujate magistrantams.

Tai štai iš visos šios gausios žodžių tirados pamėginsiu išrutulioti klausimą, o gal kelis. Kaip pasaulio žmogus jaučiasi Lietuvoje? Pagaliau kas Jus nuolat traukia grįžti į Lietuvą, ne jau tik žmona ir tėvų žemės, gimtinės sunkiai apibūdinamas magnetizmas? Jūs tarsi ta audimo staklių šaudyklėlė, skraidanti pirmyn atgal maršrutu Niujorkas–Vilnius. Jūsų draugams, kurių Lietuvoje turite nemažai, Jūsų atvy-

Ambasadorius Dainius Junevičius, Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos generalinė sekretorė Asta Dirmaitytė, dr. Alidona Vasiliauskienė, Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarijos kancleris Giedrius Krasauskas, VU rankraščių skyriaus vyresnioji bibliotekininke Aliudija Oriantai, Vilniaus universiteto Mokslo muziejaus vadovas Ramūnas Kondrotas, garsus alpinistas Vladas Vitkauskas

kimai suteikia daug malonių bendravimo akimirų, ne išimtis ir „Mokslo Lietuvos“ redakcija. Tad pamėginkime aptarti ir tokį klausimą: kokie yra didelės ir mažos šalies privalumai mokslo istorikui? Vargu ar kas geriau už Jus galėtų šia tema diskutuoti. Apskritai kas Jus paskatino kaip sūnų paklydėlį sugrįžti į gimtinę?

Romualdas Šviedrys. Pradėsiu nuo atsakymo į paskutinį klausimą. Lietuvoje atsidūriau ir esu dviejų žmonių dėka. Vienas jų buvo mano kolega Niujorko politechnikos universitete Louis Menashe. Jis kilęs iš tų žydų, kurie prieš 500 metų buvo ištremti iš Ispanijos. Jo senieji protėviai persikėlė į Graikiją, išsikūrė prie Salonikų. Jų protėviai išsaugojo, o šeima tebeturi raktą nuo namų Ispanijoje, iš kurių jų protėviai buvo iškraustyti. L. Menashe pagal šeimos tradiciją kalba Servanteso ir Don Kichoto laikų ispanų kalba, kurios pačioje Ispanijoje tikriausiai jau nebeišgirsimė, nebent kokiame klasikinės filologijos seminare. Štai kas yra tradicijos galia. Ties išstumtieji iš šalies 500 metų išlaikė senąją ispanų kalbą, o štai L. Menashe dukra Niujorke jau nemoka jos, nes kolega vedė jidiš kalbančią žydę.

Politechnikos universitete L. Menashe buvo rusų ir sovietų periodo istorijos dėstytojas, dabar pensininkas ir rusiškų filmų recenzentas. Beje, jis rašė knygą apie 1905 m. revoliuciją Rusijoje, todėl buvo įleistas padirbėti į atitinkamą Leningrado (Peterburgo) archyvą. Tačiau tai, ką jis parašė, sovietams labai nepatiko, todėl daugiau į archyvus nebuvo įleistas, nors pats L. Menashe buvo lyg ir marksistas. Jis negalėjo užbaigti savo disertacijos, žodžiu, nukentėjo.

M. Gorbačiovo laikais vienas amerikietis apie Gorbačiovo reformą ryžosi sukurti keturių valandų laidų ciklą, pavadintą *Inside Gorbachevs USSR*. Laidų ciklą transliavo PBS (Public Broadcasting System). Tam darbu Menashe pasitelktas kaip vertėjas ir rusiškosios tematikos žinovas. Sukūrė trijų valandų ciklą, o ketvirtoji valanda turėjo būti skirta Rusijos disidentams ir žmogaus teisių gynėjams. Tai ciklo daliai kurti vėlyvą 1988 m. rudenį į Vilnių atvažiavo jo kūrėjai, kalbino daugelį asmenų. Netrukus gavau labai gražų atviruką su

Neries upės vaizdu Vilniuje. Ant atviruko užrašas: „Romi, tavo vieta yra čia, kada nors turėsi grįžti“. Anksčiau aš jam sakydavau: „Niekuomet negalėsiu grįžti į Lietuvą, kol ten šeimininkaus rusai. Antraip mano tėvai, kurie bėgo nuo rusų, apsiverstų karstuose“. Kai gavau atviruką, prabėgo gal penkeri metai ir aš atsidūriau Vilniuje.

Aplinkybės, atvedusios į Lietuvą

ML. Jūsų sugrįžimą tikriausiai paskatino jau antrasis žmogus, o Menashe raginimai buvo tik pirmas, nors dar nepakankamas postūmis?

R. Š. Tas antrasis asmuo buvo prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis. Paašikėjo, kad jis prieš du dešimtmečius buvo aptikęs mano straipsnį, skirtą Kavendišo laboratorijai. Gal 1989 m. profesorius pirmą kartą išleistas į JAV, atvykęs į Čikagą, skaitė pranešimą VI Pasaulio lietuvių mokslo ir kultūros simpoziume. Kitais metais (1990) jis vėl atvyko ir iš Niujorko pasiekė Sietlą, kur skaitė pranešimą XII Baltiškųjų studijų konferencijoje. J. A. Krikštopaitis Long Ailende (Niujorke) apsisotėjo pas vieną iš brolių Penikų, paklausė, kaip jam susipažinus su mokslo istoriku Šviedriu. „Tai jis čia visiškai arti“, – sako Gerimantas Penikas. Tuo metu kaip tik dėščiau Long Ailende, 40 mylių į rytus nuo Bruklino, Niujorko politechnikos universiteto filiale.

Taip Penikas mus supažindino. Nusivežiau Krikštopaitį į savo darbo vietą, papasakojau, kaip mes rengiame mokslo istorijos magistrantus. Krikštopaitis labai susidomėjo, girdi, reikia ir Lietuvoje pradėti rengti šios srities magistrus, nes tam buvo visos sąlygos: turime kompetentingų dėstytojų ir parengtų studentų. Šią idėją jis jau buvo aptaręs su Lietuvos mokslo istorikų patriarchu akademiku Pauliumi Slavėnu, kuris 1928 m. Jeilio universitete gavo filosofijos daktaro (astronomijos ir matematikos krypties) diplomą.

Grįžęs į Lietuvą Krikštopaitis mane pakvietė į Baltijos šalių mokslo istorikų ir filosofų suvažiavimą, kuris vyko Tartu mieste Estijoje. Taip užsimezgė mūsų ryšiai, nuo tada dažnai atvažiuoju į Lietuvą.

ML. Jūsų pirmajai žmonai, kolumbietei, pagal profesiją gydytojai, Lietuvos išvysti neteko?

R. Š. Tuo metu ji dar buvo gyva, bet 1996 m. gegužės 19 d. staiga mirė. Man tai buvo didžiulė netektis. Suprasdamas mano būseną, J. A. Krikštopaitis vis dažniau kvietė į Lietuvą. Nutarėme kuriame nors universitete įsteigti mokslo istorikų magistrantūrą. Pradėjome vaikščioti po universitetus, siūlydami pasinaudoti Niujorko universitete sukauptą šios krypties specialistų rengimo patirtimi. Mūsų pasiūlymais Lietuvoje nesusidomėta. Nuoširdžiai susidomėjo tik Kauno technologijos universiteto rektorius prof. Kęstutis Kriščiūnas. „O, mums universitete labai reikia humanitarinio pobūdžio specializacijos“, – tokia buvo rektoriaus reakcija. Mat maždaug tuo metu buvęs Kauno politechnikos institutas tapo Kauno technologijos universitetu, tad rūpintis dėstyto humanitarizavimu.

Iš Niujorko universiteto metams išė-

Prof. Romualdo Šviedrio kolega istorikas Louis Menashe

jau akademiinių atostogų, su J. A. Krikštopaičiu ėmėme organizuoti mokslo istorikų magistrantūrą.

Tokios šalies kaip Lietuva privalumai

ML. Nepasakėte, kaip Jūs pats skynėtės kelius į mokslą.

R. Š. Palyginti vėlai baigiau dok-

torantūrą. Ne vienus metus atėmė kelionės iš vieno krašto į kitą. Įvairiose šalyse skirtingas mokslo metų pradžios laikas, dėl to tekdavo prarasti mokslo metus vienoje, paskui kitoje šalyje. Antai Friburge mokslo metai pradžios mokykloje baigėsi vasaros pradžioje, bet kol pasiekėme Kolumbiją, jau buvo spalvis. Teko prarasti metus, nes akademiniai užsiėmimai Kolumbijoje baigiasi gruodį, iki vasario tęsiasi atostogos ir tik tada prasideda nauji mokslo metai. Kadangi nemokėjau ispaniškai, teko grįžti į ketvirtą skyrių, o ne pradėti mokslą penktame pradžios mokyklos skyriuje kaip turėjo būti. Baigiau gimnaziją Kolumbijoje gruodžio mėnesį, o amerikiečių akademinės studijos prasidėjo rugsėjį – vėl prarasti metai.

ML. Ar galėtumėte apibūdinti ypatumus, kurie ryškiausiai skiria, tarkime, kolumbiečius ir lietuvius nuo amerikiečių? Taip pat ir lietuviai kuo skiriasi nuo kolumbiečių?

R. Š. Visur tenka bendrauti su išsilavinusiais įvairių tautų žmonėmis, mačiusiais pasaulio, tad su visais randu bendrą kalbą. Taip pat ir gyventi man visur gera. Buvo gera Kolumbijoje, kur dėščiau universitete, organizavau įvairius užsiėmimus. Panašiai dirbau Amerikoje ir Lietuvoje.

Man labai patinka į Lietuvą atvažiuoti. Ir štai kodėl. Vos spėjau šį kartą atsikristi iš Amerikos, kai buvau paragin-tas būtinai aplankyti keltų-galisų muziką atliekančios grupės iš Galisijos *Milladoiro* koncertą. Ispanijos ambasados prašymu ši grupė sutiko atvykti į Lietuvą, koncertavo Šv. Kotrynos bažnyčioje. Iš Ispanijos ambasados gavome kvietimą, pamatėme ir išgirdome puikius atlikėjus. Neabejoju, kad ir Niujorke tas pasaulinio garso ansamblis iš Galisijos yra koncertavęs, gal ir ne kartą, bet kad šitaip paprastai būtų galima į jų koncertą ten patekti – neįsivaizduoju. Dažniausiai bilietus tenka užsisakinėti prieš du mėnesius, tą pačią dieną užsimanęs nepateksi. Pagaliau iš namų dar turėčiau trenktis piko valandą 20 mylių iki Operos teatro ar koncertų salės – didžiulis nepatogumas.

Vilniuje visi teatrai, koncertų salės tiesiog ranka pasiekiamos, labai panorėjęs net tą pačią dieną gali patekti į gerą spektaklį ar koncertą. Megapolyje, Niujorke ar daugybe kitų pasaulio miestų apie tokius privalumus netenka nė svajoti. Niujorke nueiti į koncertą – tas pats kaip išsirengti kelionei į kitą šalį. Pagaliau ten visko tiek daug, kad apie Galisijos krašto koncertą būtų sunku net išgirsti – paskęstų tarp daugybės kitų ne mažiau svarbių ir įdomių renginių. Žinoma, jeigu būčiau tikras tos muzikos ar kultūros gurmanas, apie tą koncertą sužinočiau ir būtinai patekčiau.

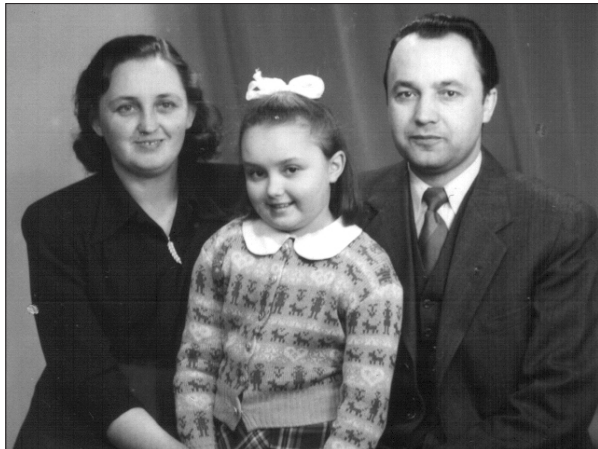
Kur Lietuvoje badas

ML. Tas paradoksalus atvejis, kai „daug“ išvirsta į „mažai“ ir priešingai. Kerolo Aliso kreivų veidrodžių pasaulis: didelė pasiūla ir, atrodytu, neribotos galimybės dar visai nereikia, kad jomis lengvai ar išvis pasinaudosi. Žmonija didindama savo „neribotas galimybes“ pasispėndžia sau spąstus, patekdama į kitų būtinybių priklausomybę.

In memoriam Petras Jaunius

Petras Jaunius
(1913 03 17 – 2010 05 02)

Švedijoje. Petras Jaunius su žmona Stefute ir dukra Violeta
(dabar Kelertienė)

Kvieta pradžios mokyklos moksleiviai 1927 m. kovo 18 d.

Nuotraukos iš Petro Jauniaus šeimos albumo

Petras Jaunius (Januševičius) gimė Jokniūnų kaime, Papilio valsčiuje, Biržų apskrityje. Petro tėvas Jonas Januševičius, vidutinis kaimo ūkininkas, laukė sūnaus – patikimo paveldėtojo. Guvus vaikas, siekiantis mokslo, tėvo buvo taip pristabdomas: „Moki skaityti, žinai daugybės lentelę, gali pasirašyti – ko daugiau ūkininkui reikia?“. Mama labiau rėmė sūnaus siekius, persiuvo žalią savo švarką, padovanojo savo *kamašius* (tarm. batus) ir, pasigavusi gaidį – dovaną mokytojui, nuvedė į Kvieta pradinę. „Vaikas pramoks, gal bus paskirtas kaimo seniūnu, vis bus lengviau“, – mąstė mama.

Petrukas sėkmingai baigė Kvieta pradinę ir padėjo tėvui ūkyje. Tačiau šis darbas jo neuždegė. Sunku buvo jaunuoliui papjauti veršiuką, padėti besiveršiuojančiai karvei, o dar būtines kaimo žmonių neteisėbės, – viskas skatino vaiką siekti daugiau. Jis daug skaitydavo. Papilio turgelyje mama nupirko jam Bibliją – ją perskaitė net du kartus. Tam tikrų lūžių įvyko ruošiantis konfirmacijai (krikšto patvirtinimui). Katehetė, kunigo žmona Klara Šepetienė, dėstydamas Senojo Testamento įvykius, padarė klaidą. Petrus neiškentė ir ją pataisė. Katehetė patitkino ir teigiamai įvertino savo mokinį. Persodino prie gimnazistų Petro Zablocko, Petro Juodgudžio.

Augo pasitikėjimas, brendo siekis tapti misionieriumi.

Būdamas dvidešimtmetis, slapta nuo tėvų, perspėjęs tik seserį Marytę, išeina iš namų. Jį įkvėpė panašiu keliu jau ėjusio reformatų kunigo Povilo Jašinsko pavyzdys. Jis kreipėsi į Biržų reformatų dvasininkus patarimo. Mielai atsiliepią ir padeda kunigas Povilas Jakubėnas – suranda jam mokytojų, kurie padeda gilinti teologijos žinias, moko kalbų. Petras svajojo misionieriauti Afrikoje – reikia žinių iš šių kraštų istorijos, geografijos, papročių. Padeda susirasti ir darbą – pradėjo knygyno pasiuntinuku, vėliau dirbo knygų pardavėju. Persikėlęs į Šiaulius dirba Kultūros draugijos knygyne. Jo tiesioginiai viršininkai ir globėjai – gerai žinomi to meto kultūros žmonės Kostas Korsakas, Valerijonas Knyva, vėliau jį pakviečia ir į spaudos fondo leidyklą. Jis skiriamas prekybos skyriaus viršininku.

Sovietų ir vokiečių okupacija sustabdo galimybes siekti misionieriaus kelio. Tačiau šis pašaukimas nedingo. Dvasinės vertybės Petro išlieka ir tampa prioritetu, o darbas knygnyuose pavertė jį „knygiu“ iš pašaukimo.

1944 metais, baigiantis Antrajam pasauliniam karui, aplinkybės priverčia apsispręsti. Vengiant fronto baisių ir sovietinės santvarkos, nutaria

vienam kitam mėnesiui pasitraukti į Vakarų. Keliauja Baltijos pakrante, keliolika kilometrų nuo Palangos, į Latviją. Gūdžių ir audringą rugpjūčio nakties antrą valandą jis, žmona Stefutė su 2 metų dukrele ant rankų sėda į žvejų katerį, tikėdamiesi pasiekti Gotlando salą Švedijoje. Ta antra valanda buvo lemtinga. Išplaukę du kateriai pasiekė tikslą, o likusieji 60, išplaukę 6 val. ryto, vokiečių buvo sulaukyti. Keturmetis sūnus Algis liko su seneliais. Taip prasidėjo Petro ir jo šeimos odisėja. Tik daugiau kaip po pusšimčio metų pavyko sugrįžti į tėvynę.

Pirmuosius penkerius metus Petras praleido švedų stovyklose, gamyklose, po to – kelionė į Kanadą. Čia dukra Violeta Januševičiūtė [vėliau – Kelerdienė] baigė filologijos mokslus, apgynė disertaciją, tapo Viskonsino, vėliau Čikagos universitetų profesore. Daug dirbo ir dabar tebedirba lituanistikos mokslų srityse, yra Vilniaus pedagoginio universiteto garbės daktarė.

Petras savo profesinę veiklą Kanadoje pradėjo elektronikos gamykloje valytoju. Nuolat mokydamasis tapo radarų statytoju. Sūnus Algis Januševičius baigė mokslus Lietuvoje, Vilniaus inžineriniame statybos institute (dabar Vilniaus Gedimino technikos universitetas) įgijo statybos ekonomo specialybę.

Ilgai ir nelengvi mokymosi metai nenuslopino jaunystėje gimusio misionieriaus pašaukimo. Uždirbdamas vakariečių vertinimu vidutinį atlyginimą, reikšmingą dalį skyrė dvasiniams reikalams – nuolat rėmė lietuviškus leidinius ir organizacijas užsienyje: *Sparnų* žurnalą, Reformatų Sinodą Amerikoje. Ne vienas autorius ir leidėjas yra sulaukęs Petro dotacijų.

1992 m. Lietuvoje įsikūrus nekonfesinei Reformacijos istorijos ir kultūros draugijai, įgijome ištikimą mecenatą – dosniai remti šios draugijos projektai, autoriai, Lietuvos reformacijos švietimo pradininkų paminklo kūrimas, istorikės Ingės Lukšaitės tolesni Reformacijos istorijos ieškojimai, lietuviško reformatų giesmyno reprinto išleidimas ir kita. Kai kildavo idėja paminėti šią humanišką Petro Jauniaus veiklą informuojant apie ją užsienio lietuvius, jis ryžtingai užprotestuodavo. Ne visada mums būdavo toks poelgis suprantamas: matyt, taip veikė bibliinio kuklumo nuostata – „ką duoda dešinė, tenežino kairė“.

Petras išsaugojo ir knygiaus dvasią. Kanadoje sukauptą vertingą lietuvių egzodo ir protestantiškos literatūros biblioteką, kurią pervežė į Lietuvą ir dedikavo Reformatų sinodo bibliotekai, o kol pastaroji atsikurs, pavedė globoti Reformacijos draugijai. Ši bi-

blioteka depozito teisėmis dabar saugoma Kėdainių krašto muziejuje.

2000 m. Petras Jaunius galutinai grįžo į Vilnių, kartu parsiveždamas ištikimos gyvenimo draugės Stefutės pelenų urną.

Nors tuomet jau žengti 88-tieji gyvenimo metai, Petras džiaugiasi išsilaisvinusia Lietuva, seka spaudą, skaito grožinę, ypač naują istorinę literatūrą, kruopščiai papildė dovanotos bibliotekos lentynas Ingės Lukšaitės, Arūno Baublio ir kitomis monografijomis, jo prenumeruojamais *Kultūros barų* komplektais. Sūnaus Algio lydymas aplanko gimnazičius Biržų rajone, nuolat susirašinėja, bendrauja telefonu, jautriai reaguodamas į visų materialines ir dvasines reikmes.

Subtiliai atrinktas turiningas Petro ir Stefutės Jaunių archyvas suteikia galimybę plačiau ir išsamiau pateikti darbštą, humaniško Amerikos lietuvių reformatų Sinodo kuratoriaus ir piliečio patrioto portretą, kuris būtų įtaigus pavyzdys esamoms ir būsimoms kartoms. Viliamės, kad toks autorius ar autorių kolektyvas iš tiesų atsiras.

Prof. Sigitas Kregždė
Lietuvos Reformacijos istorijos ir kultūros draugijos pirmininkas

Apie tiltų statybą kariniais tikslais Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje

Žalgirio mūšio 600-ųjų metinių proga

Napalys KITKAUSKAS

Istoriniai šaltiniai liudija, kad Lietuvos didysis kunigaikštis Traidenis 1276–1277 m. bartų genties žmones, besigelbstinčius nuo kryžiuočių vergijos, apgyvendino Gardine, Valkaviske ir nemažame Lietuvos žemių plote tarp Nemuno vidurupio ir Neris. Jų gyvenvietės buvo įsikūrusios Trakų, Lydos, Ašmenos, Medininkų, Varėnos, Žaslių, Kernavės apylinkėse. Teigiama, kad bartai ypač gerai mokėję statyti tiltus ir per karus tai buvusi jų pagrindinė prievolė. Net po 300 metų Žygimanto Augusto 1557 m. Valakų įstatyme bartams nurodoma, kad „jei mes jiems liepsime eiti į karą, tai tais metais jie atleidžiami nuo visų mokesčių, bet privalės tiltus statyti“. Lydos apskrityje, ne vėliau kaip XIV m. antroje pusėje, buvo įkurtas Bartų valsčius su Panemunės, Pelesos, Skalvių ir Aradnos vaitystėmis. 1503 m. čia minimas Bartų pavietas (apskritis). XVIII a. buvo Bartų seniūnija.

Viduramžių Europoje buvo gausu miškų, todėl nesunku buvo gauti tinkamos medienos tiltams statyti. Kadangi šiomis dienomis minime Žalgirio mūšio

600 metų sukaktį, reikia paminėti tilto per Vyslą jungtinės lietuvių ir lenkų kariuomenės perkėlimui statybą. Istoriniuose šaltiniuose teigiama, kad Jogailos parodymu dar 1409–1410 m. sandūroje prie Vyslos Koženicos girioje slapta buvo rengiami tiltlaivių pavidalo (w postaci mostotodzi) elementai pantoniniam tiltui. 1410 m. birželio mėnesio pabaigoje jie buvo nuplukdyti Vyslos upe į Červinsko rajoną. 1410 m. birželio 30 d. ties Červinsku 500 metrų ilgio pantoninis tiltas buvo sumontuotas per 8 valandas ir visos sąjungininkų pajėgos tvarkingai perėjo į dešinįjį Vyslos krantą. Pusės kilometro ilgio tiltas buvo sumontuotas per rekordiškai trumpą laiką. Tas tiltas vaidino svarbų vaidmenį per visą 1410 metų kampaniją užtikrinant komunikacijas per Vyslą. Sąjungininkų kariuomenė, perėjusi į dešinįjį Vyslos krantą, toliau žygiavo į vakarinių prūsų žemes, tuo metu jau valdomas Kryžiuočių ordino, kur 1410 metų liepos 15 dieną įvyko lemiamas Žalgirio mūšis.

Šia proga reikia paminėti dar vie-

nią Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystei svarbų 1514 m. rugsėjo 8 d. mūšį prie Oršos. Šiame mūšyje etmono Konstantino Ostrogiško pajėgos, staigiai forsavusios Dnieprą, sumušė kur kas didesnes rusų karines pajėgas. Dnieprui forsuoti skubiai buvo sumontuotas tiltas, vadovaujant karo inžinieriui Janui Bastai. Matyt, ir šiuo atveju tilto dangą Dniepro upėje palaikė specialios valtyės ar statinių tipo plūdurai. Per šį tiltą skubiai į mūšio vietą buvo permesti sunkūs artilerijos pabūklai.

Apie tiltų statybą kariniais tikslais pietų šalyse išlikę gerokai

Oršos mūšis. M. Bielskio kronikos graviūros detalė

ankstesnių žinių. Pavyzdžiui, 480 m. prieš Kristų Persijos su Graikija karo metu, persų karalius Kserksas per Dardanelų sąsiaurį buvo pastatęs du pantoninius tiltus. Kiekvienas jų buvo iki 1200 metrų ilgio ir turėjo po 300 plūduriuojančių atramų. Aleksandro Makedoniečio žygio į Indiją metu (326 m. pr. Kr.) taip pat buvo statomi tiltai per upes. Kariuomenė tiltų statybai įrangą veždavosi kartu su žygio dalyviais. Julius Cezaris, kariaudamas su germanų gentimis, 56 m. pr. Kr. ant Reino upės (į pietus nuo Koblenco) ant polinių atramų pastatė tiltą per 10 dienų.

Žalgirio diena, kuri tęsiasi 600 metų

■ Atkelta iš 10 p.

maketas turės didelę šviečiamąją reikšmę smalsiausiai publikai – pirmiausia vaikams, moksleiviams, pagaliau ir visiems istorijai neabejingiems muziejaus lankytojams, nutarta apsiriboti 50 kartų mažesniu skaičiumi figūrėlių. Vietoj 20 kryžiuočių į mūšio lauką atsitemptų patrankų matome tik šešias. Visiškai teisingas sprendimas, nes mūšio manevrams ir kovos įtampai perteikti ne vien skaičiai lemia.

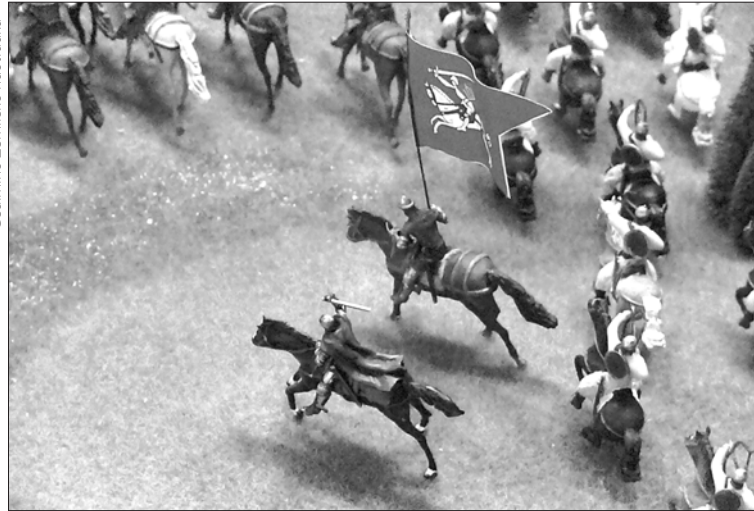
Kaip teigė darbo grupės vadovas Darius Baronas, daugiausia neiškūmų kilo išdėstant riterius, jų ginklanešius ir pėstininkus konkrečių kovinių veiksmų vietose. Nuo išraiškingo išdėstymo priklausoma maketo iškalbingumas, kurį taip svarbu ir nelengva pasiekti. Beje, būtent nuo kryžiuočių riterių ir kitų karių prasidėjo figūrėlių su ginkluote kūrimas. Tai visai suprantama, nes išsamiausiai būtent vokiečių šaltiniuose aprašyta. Visos figūrėlės buvo liejamos ir dažomos pagal istorikų konsultacijas.

Liepos 14 d., taigi Žalgirio mūšio 600-ųjų metinių išvakarėse, Lietuvos nacionaliniame muziejuje vyko mūšio maketo pristatymo visuomenei iškilnė. Maketas simboliškai užbaigtas paskutinės figūrėlės – Vytauto Didžiojo pastatymu. Šį aktą atliko naujasis Lietuvos kultūros ministras Arūnas Gelūnas. Savo prakalboje ministras priminė, kad mūsų karta užaugo su Žalgirio mūšiu, Žalgirio pergalė virto bendrine sąvoka. „Jei ne Žalgirio pergalė mūšio lauke 1410 m. liepos 15 d., jei mūšis būtų pralaimėtas, dar nežinia kokia kalba į jus kreipčiausi, turbūt vokiškai, – kalbėjo A. Gelūnas. – Štai kodėl svarbu visiems įsisąmoninti tos pergalės reikšmę.“

Atsakomybė už praeitį ir ateitį

Gaila, nepavyks įsikverbti į 1410-ųjų metų lietuvio kario sielą. Ką jis jautė su kitais bendro likimo broliais, kai traukė į jotvingių ir mozūrų žemes vis gilyn į Prūsus, kur karo dievas kone du šimtus metų grūdino prieš kalavijus ir šarvus? Kaip tie mūsų broliai lietuviai ir jų kitataučiai sąjungininkai suprato šio žygio svarbą ir neišvengiamybę? Kaip jie suvokė savo lemtį, vienintelės jiems duotos gyvybės ir Lietuvos valstybės santykį, nes tikriausiai ne vien valdovo valia turėjo lemti jų likimą, bet visų pirma suvokimas, kad tai, ką daro, ką privalės atlikti kovos lauke, yra aukščiausias jų būties įprasminimas gentainių dabartyje ir palikuonių atmintyje.

Mes esame tie palikuonys. Kartais užtenka paprasto žodžio, kad prikeltum, pažadintum tai, kas snaudžia po kasdienybės apnašomis. Liepos 15-ąją, Žalgirio mūšio dieną, panašią nušvitimo akimirką teko patirti, kai Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai ir UAB Anoniminių darboholikų klubas pakvietė į didžiąją Žalgirio pergalės paminėti skirtą koncertą *Tauta tvirta tartum pilis*. Skambėjo lietuvių liaudies ir J. Naujallio dainos Maironio žodžiams, Justino Marcinkevičiaus posmai, jaudino Vilniaus mokytojų namų mišraus choro ir puikių Lietuvos dainininkų balsai. Bet labiausiai sujaukino Veronikos Pavilionienės, vedusios koncertinį renginį, ištarti paprastučiai žodžiai: Lietuva bus

gyva, kol tėvai savo sūnams teiks Mindaugo, Daumanto, Vytenio, Gedimino, Kęstučio, Algirdo, Vytauto, Žygimanto vardus... Tų vardų vartinę galima būtų tęsti, neapsiribojant vien kunigaikščių vardais, bet esmė pagauta: nuo kiekvieno iš mūsų santykio su Lietuvos praeitimi, ryšio su istorija, istorinės savimonės didžia dalimi priklauso mūsų dabartis ir priklausys ateitis. Tiek, kiek mūsų ainiams rūpės Lietuvos praeitis, jos sūnų ir dukterų garbė, tiek jie bus lietuviai, nes būti savo tautos atstovu, vadinasi, jausti atsakomybę už tautą – jos praeitį, dabartį, būsimus laikus.

Be lietuvių niekur neapsieita

Kiekvienas mūšis – tai drama, kam pergalės, kam pralaimėjimo skonis. Iš laiko perspektyvos mums tarsi lengviau suvokti Žalgirio mūšio pergalės svarbą, tarptautinę reikšmę, sugebėjimus ar nesugebėjimus politikos erdvėje pasinaudoti kovos lauke įgytuojų pranašumu. Laikas neišvengiamai įneša savo aktualijas, paveikia net ir nepaperkamąją istorijos mūžą Kleją, kuri vienus seniai praėjusių įvykių akcentus išryškina, kitus prislopina. Ligi tol buvę antraeiliai dalykai staiga pasirodo esantys labai svarbūs, aktualūs dabarčiai ir priešingai. Tai istorikų ir filosofų užduotis – delioti akcentus tarsi kortas istorijos pasjanse.

Kada Lietuvoje pradėta minėti Žalgirio mūšio sukaktis? Nelengva atsakyti, nes galima ir suklysti. Istorikai tvirtina, kad nebuvo tradicijos minėti mūšio sukaktis praėjus 100, 200 ar 300 metų. XX a. pradžioje jau daug pokyčių buvo įvykę Europos tautų sąmonėje, ypač valstybingumą atkurti pasiryžusių tautų sąmonėje. 1910 m. Krokovoje lenkai jau su dideliu užmoju minėjo Žalgirio (Griunvaldo) mūšio 500-ąsias metines, iškilnės tapo reikšmingu lenkų tautinio atgimimo akcentu. Būtent todėl lietuviai ir neatvyko kartu švęsti pergalės jubiliejaus. Mat lenkų ir lietuvių tautiniai judėjimai išsiskyrė į priešingas kryptis – švęsti su lenkais atrodo išduoti savo tautinius interesus, duoti pagrindo manyti, kad ir toliau įmanoma tęsti unijinius ryšius su Lenkija.

Iš Lietuvos kaip korespondentas į Krokovą oficialiai atvyko tik Juozas Tumas-Vaižgantas, kuris prie atidengiamos Žalgirio mūšio 500-ąsias metines įamžinančios skulptūrinės kompozicijos-paminklo pasakė prakalbą. Įdomu, kad paminklo autorius – Antanas Vivulskis (Antoni Wivulski, 1877–1919),

lietuvis architektas ir skulptorius. Jo interpretacijoje ant žirgo balne tvirtai sėdi Lenkijos karalius Jogaila, o žemėliu karaliaus postamento priekyje stovi Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas – nuleidęs galvą, nusiminęs. Yra ko nusiiminti, nepaisant skambiausios Lietuvos ir Lenkijos istorijoje pergalės. Vytauto figūra yra tarsi ne tik Krėvos unijos auka, bet ir būsimosios Liublino unijos, gal net Abiejų Tautų Respubliką ištikšiančios tragedijos nebylus pranašas. Meno kūrinys visa tai perteikti įmanoma, šia prasme A. Vivulskis istorinės tiesos neiškreipė.

Paminklas Žalgirio mūšiu Krokovoje buvo sugriautas Antrojo pasaulinio karo metais, o atstatytas, kaip nebūtų keista, padedant sovietinės armijos kariams. Sovietų ideologams sugebėta įteigti, kad Griunvaldas – tai slavų tautų pergalės prieš nekenčiamus teutonų simbolis, o ypatinga reikšmė toje kovoje tekusi Smolensko pulkamams. Kai lietuviai mūšio metų palūžę pradėjo trauktis, vėliau netvarkingai bėgti iš mūšio lauko, didvyriškieji Smolensko pulkai išgelbėjo mūšio baigtį... Tvirtinama, kad sovietiniu kariniu malūnsparniu buvo atskraidintas Jogailos žirgas ir tiesiai nuleistas ant postamento į jam skirtą vietą. Paminklas tapo tautų draugystės simboliu – pagal to meto sovietams įprastą retoriką. Žalgirio mūšiu Krokovoje skirtas paminklo sukūrimo ir atstatymo istorija savaip įdomi kaip sumaniai panaudoti ideologiniai momentai pasitarnauja politinei konjunktūrai.

Lenkai diplomatiškai nutylėjo, kad paminklo autorius A. Vivulskis buvo J. Pilsudskio kariuomenės legionierius, 1919 m. sausį Vilniuje jis kovėsi prieš Raudonąją armiją, taigi tikriausiai turėjo kitokį supratimą apie tautų draugystę. Istorijos paradoksas, kad A. Vivulskio paminklą Krokovoje sovietai padėjo atstatyti, o kitą to paties autoriaus paminklą Vilniuje – 1916 m. ant Plikojo kalno pastatytąjį Trijų Kryžių paminklą tie patys išvaudojo 1950 m. susprogdino (atstatytas 1989 m.). Ne ką geriau pasielgta ir su A. Vivulskio suprojektuotąja ir 1913 m. Vilniuje pradėtąja statyti Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia (statyta 1913–1915, 1937–1939 m.), kurią sovietai po perstatymo 1965 m. pavertė Vilniaus statybininkų rūmais. Rasų kapinėse palaidotas A. Vivulskis karste tikriausiai ne kartą vartėsi.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Vaidiname legendinį mokslininką Viktorą Ruokį

Viktoro Ruokio tėvo Gabrieliaus (aktorius R. Povilaitis) vestuvės su Onute (aktorė A. Gaidauskaitė), viduryje – žynys Vaityla (aktorius A. Gavenauskas)

■ Atkelta iš 11 p.

viena kitą kaitindamos aistras. „Tai nepakartojamas spektaklis, nukėlęs į senuosius laikus ir vyresniusius, ir jaunesniusius“, – po nuotaikingo renginio nuomonėmis dalijosi žiūrovai.

Spektaklyje pasirodė visas LŽŪU mokslininkų ir darbuotojų elitas, įkūnijęs tarpukario, sovietmečio personažus: Lietuvos prezidentas Aleksandras Stulginskis (šį vaidmenį atliko televizijos laidų herojus agronomas dr. Algirdas Amšiejus), Žemės ūkio ministro prelado Mykolo Krupavičiaus vaidmenį atliko miškininkas doc. dr. A. Gavenauskas, Lietuvos universiteto Fizikos ir matematikos fakulteto dekanas prof. Z. Žemaitis (Elektrifikacijos katedros laborantas J. Stumbras), prof. S. Kolupaila (hidrotechnikas doc. dr. V. Damulevičius), trečiosios V. Ruokio žmonos vaidmuo teko doc. dr. Svetlanai Bagdonaitė-Statkevičienei, praeityje garsiai šalies estrados solistei, Daugėliškių valsčiaus klebonėlis Bijūnėlis – Agronomijos fakulteto dekanas doc. dr. Viktoras Pranckiečio debiutas. Čigonas Matas Bubys – LŽŪU doktorantas Povilas Mulerčikas, įdomius ir ryškius vaidmenis sukūrė doc. E. Jakienė, A. Šnipaitė, doc. A. Šaluchaitė, doc. S. Kazlauskaitė (ypač pašėlusioje Daugėliškių Užgavėnių scenoje), lekt. D. Petrikienė, studentai A. Romas, J. Savickas, V. Šmitaitis, M. Rulytė ir kt. Spektaklyje daug muzikinių numerių, daug ansamblinio muzikavimo ir solo numerių. Žiūrovams netikėta buvo vieno žymiausių Lietuvos istorijos personažų žemės ūkio ministerio prelado M. Krupavičiaus scena 1923 m. gruodžio 23 d. ministerijoje, kai sekretorė Elena praneša, kad atvyko... su šampano taure sodriu tenoru dainuodamas ariją *Aukštai mes pakelkime taurę linksmybių* iš G. Verdi operos *Traviata* ministras Mykolas Krupavičius (aktorius A. Gavenauskas). Netrukus pasirodo ir kitas žemės ūkio mokslus užsienyje baigęs M. Krupavičiaus kolega Jo Ekscelencija Lietuvos Prezidentas A. Stulginskis (aktorius A. Amšiejus). Istorikas H. Gudavičius yra pavadinęs M. Krupavičių nenuilstamu lietuviškų renginių organizatoriumi ir žemės ūkio reformos autoriumi, žymiausiu lietuviu po Vytauto Didžiojo. Įdomi aplenkėjusio klebonėlio Bijūnėlio (aktorius V. Pranckietis) scena, kai klaidžiodamas po mišką ir dainuodamas lenkiškas dainas ir himną aptinka Gabrieliaus Ruokio sodybą ir šeimyną, muzikuojančius, lietuviškai dainuojančius liaudies dainas. Daugėliškių klebonas gėdija

Ruokius, kad šie nemoka dainuoti lenkiškai, ir lotyniškai besipuikuodamas atlieka lotynišką ariją. Sodybos šeimininkas G. Ruokis (aktorius R. Povilaitis) pavymui giedančiam klebonui sako: „Mums svarbiau, klebone, vaikus mokyti lietuviškai dainuoti ir kalbėti, juk Lietuvoje gyvename. Nesuprantu tokių, kurie kaip varlės prieš dalgį pučiasi svetur sakydami „aš lietuvis“, o savo namuose garbina svetimas kalbas ir papročius, ech...“

Žiūrovai susipažino su chemiko ir agronomo dirvožemio mokslo katedros vedėjo V. Ruokio tėvų – Onos (studentė A. Gaidauskaitė) ir Gabrieliaus (Filosofijos ir kulturologijos katedros vedėjas doc. dr. Romualdas Povilaitis) gyvenimo scenomis, Viktoriuko (studentas Juozas Kalinauskas) vaikyste Daubariškių kaime, Daugėliškių valsčiuje, Žemės ūkio akademijos steigimo peripetijomis 1924 m. ir profesoriaus gyvenimu 1971 m. paskutinėmis dienomis. Įspūdi žiūrovams paliko scena, kai studentai, neįtardami, kad ant suoliuko laikraštį *Humanite* užsimetęs miega kažkoks žmogelis, dainuodami 1967 m. lietuviškas estradines dainas, apkalba savo pedagogą katedros vedėją prof. V. Ruokį. O šis įsijungia į nugarinį pokalbį sugriaudamas visus išgirstus mitus. V. Ruokis sugėdija studentę Ramunę, kuri nereguliariai lankanti chorą, blogai intonuoja. Ši prisipažįsta, kad „pavasariais sunku išsirengti į repeticijas, kai vilioja pasimatymai su bernaičiais ir šokiai“. Susigėdę studentai prisipažįsta, kad kitą dieną būtina užsirašyti į chorą į bėgikų būrelį. Spektaklio režisierius prisipažino, kad rašydamas scenas, vykusias ne tik carinėje Lietuvoje, tarpukaryje, sovietmečiu, norėjo parodyti, kad jaunimas, studentija laisvalaikio gamtoje, gimtadieniuose ar susibūrimuose dainuodavo lietuviškas dainas.

Prieš tai vykusioje tarptautinėje konferencijoje Lietuvos mokslų akademijos nario korespondento, profesoriaus Viktoro Ruokio mokslinis palikimas, kurioje pirmuoju smuiku griežė paskutinis V. Ruokio mokinys prof. A. Motuzas, dalyvavo gausus mokslininkų būrys iš užsienio, Lietuvos žemės ūkio specialistai, mokslininkai, studentai, visi, kas pažinojo iškilų mokslininką, palydėjusį į gyvenimą vėliau daug pagarsėjusių žemės ūkio darbuotojų, pedagogų, mokslo daktarų, profesorų... LŽŪU iškilmingai paminėjęs savo geriausius mokslininkus muzikiniu vaidinimu ir ateityje rengiasi tęsti pradėtas tradicijas ir ne vien konferencijomis paminėti tautai svarbius asmenis ir specialistus.

LIKIMAI

Romualdas Šviedrys:

Man patinka vienu metu būti čia ir ten

■ Atkelta iš 13 p.

O rezultatas didžios dalies žmonių slidimas paviršiumi, paviršutiniškumo, masinės kultūros, popso vis didesnis įsigalėjimas. Didėja atskirtis tarp elitu ir bendro „vidurkio“ – didžiosios gyventojų dalies, „tikrų žinovų“ ir masės išsilaikymas.

Išvada būtų tokia: tikroji kultūra, tikros dvasinės vertybės paprastam, vidutiniškų galimybių žmogui lengviausiai prieinamos mažoje šalyje, nedideliame ar vidutiniško dydžio mieste, kur aplinkos mastai palyginami su paties žmogaus masteliu.

R. Š. Sutikčiau, kad taip yra kultūroje, bet ne mokslo istorijos srityje, kurioje tenka dirbti. Ne viskas taip paprasta, kaip gali atrodyti. Apie mokslo istorijos reikalus tuojau pat pakalbėsime, bet norėčiau baigti pradėtuojų atlikėjų iš Galisijos koncerto pavyzdžiu. Tai keltiškų tradicijų įkvėpta muzika. Galisija yra siaurės vakarų Ispanijos provincija, labai savita, topografiniu ir klimato požiūriu kiek panaši į kai kuriuos kitus Atlanto dalies pakraščio kraštus, tokius kaip Airija, Velsas, Škotija, Bretanė. Visus šiuos kraštus vienija senosios kultūros atgarsiai, o ypač savitai jie atsiskleidžia tradicinėje liaudies muzikoje. 1978 m. savo veiklą pradėjusi *Milladoiro* grupė Ispanijoje yra kaip tik šios senos muzikinės galisų, arba keltiškosios* muzikos

tradicijos propaguotoja.

Štai kas man buvo ne mažiau įdomu. Prof. J. A. Krikštopaitis atkreipė dėmesį į baltų išnykusią gentį – galindus. Esama duomenų, kad šios genties tam tikrus savitumus taip pat galima sieti ir su keltiškuoju paveldu ar bent jo įtaka.

Ką tu noriu pasakyti? Tik kelios dienos Lietuvoje ir kokie nuostabūs įspūdžiai, nauja patirtis. Žinoma, tai tėra pirmo įspūdžio sukeltos emocijos, o ne gilesnio pažinimo išvados. Visa tai reikalauja tyrinėjimo, lyginimo su įvairiuose šaltiniuose glūdinčia infomacija, o iš to bus galima daryti ir išvadas.

ML. Tai ir yra ta erdvė, kurioje mokslininkui, mokslo istorikui yra ką veikti. Ar teisingai supratau, ką norite pasakyti?

R. Š. Noriu pasakyti, kad Lietuva teikia labai daug ir stebėtinų įspūdžių, bet ne visose srityse. Mokslo istorijos srityje Lietuvoje jaučiu ir matau badą.

Teleskopo 400-osios gyvavimo metinės

Kas buvo įdomu Niujorke per praėjusį semestrą? Dalyvavau mokslo istorikų konferencijoje, kurioje Niujorko universitete paminėjome Galileo Galilėjaus išrastojo teleskopo 400-ųjų gyvavimo metų jubiliejų. Paminėjome šiek tiek pavėluotai, bet tai buvo labai įspūdinga konferencija. Užtruko ją or-

Galileo Galilėjus savo teleskopą nukreipia į beribę kosminę erdvę

ganizuoti, užtat kokį malonumą patyrė visi jos dalyviai.

ML. Pagerbdami Galilėjų neskriausime ir olandų. Kiek atsimenu, Galilėjus pasinaudojo 1608 m. Nyderlanduose padarytais teleskopu brėžiniais, kuriuos jis gavo iš italų diplomato, 1609 m. sukonstravo aštuonis kartus didinantį, vėliau ir 20, ir 30 kartų didinantį teleskopą.

R. Š. 1608 m. Nyderlanduose išradėjas Hans Lipperhey bandė užpatentuoti žiūronus, tačiau nesėkmingai. Jo pasiūlymas atmestas, nes, girdi, tai nieko naujo, tokių išradimų jau esama iš seniau. Ir jų iš tikrųjų buvo, laivų kapitonai veikiaušiai jau naudojo tam tikrus žiūronus ar jų pirmtakus su lęšių sistema.

Konferencijoje per dvi dienas perskaityta tik 12 pranešimų, tad laiko diskusijoms pakako. Ypač laukėme iš Florencijos turėjusio atvykti G. Galilėjaus žinovo Tom Settle paskaitos, kuris ir turėjo pradėti konferenciją savąja paskaita. Tom Settle ilgą laiką buvo mano kolega, dirbome tame pačiame Niujorko universiteto fakulteto skyriuje. Buvau labai sunerimęs, nes išsiveržęs Islandijos Eyjafjallajökullio (Eroivajokudlis) ugnikalnis suardė visus aviacinių skrydžių tvarkaraščius. Į Niujorką iš Florencijos kolega skrido per Paryžių ir, laimei, pateko į paskutinį lėktuvą.

Jo paskaita buvo puiki, kalbėjo apie vieną ispanų šeimą, kuri darė akinius ir kuriai beveik pavyko išrasti teleskopą gal net 20 metų prieš Galilėjų. Tuo metu jau buvo sukurta šnipinėjimo tikslams žiūronų, kurie didino ir artino vaizdą, bet labai neaiškiai. Tom Settle ir kai kurie kiti mokslininkai Europoje dabar pradeda laikytis nuostatos, kad labai svarbu apibrėžti, kas yra teleskopas. Jis turi ne tik didinti vaizdą, bet ir pateikti ryškų vaizdą.

Maždaug prieš 20 metų Tom Settle aptiko ir davė man išversti Katalonijoje

rašiusio ta tema autoriaus straipsnį. Jis liko užmaršty, o Tom Settle savo pranešime visa tai atgaivino. Kilo gyva diskusija, nes visi dalyviai yra tikri tų dalykų žinovai, suvoks, apie ką kalbama. Beje, visi konferencijos dalyviai buvo kvieštiniai, jų kelionės išlaidas apmokėjo mūsų universitetas.

ML. Visi vieni kitus pažinojote, sakytumėi, koks uždaras masonų klubo posėdis?

R. Š. Ne visai taip. Konferencijoje susitikau su keliais mokslininkais, kurių mokslo darbus man teko tik skaityti, kad ir apie jėzuitus, bet asmeniškai jų nepažinojau. Buvo ką aptarti. Bene įdomiausia dalis – konferencijos užbaigtuvės. Tai ne vien užkandžiai ir vynas. Buvo pakviestas gan žymus aktorius iš Bostono, kuris su partneriu ir žmona aktore Londone buvo pastatę pjesę apie Galilėjaus ir jo oponento popiežiaus diskusiją. Spektaklyje jiedu dar jauni, būsimasis popiežius dar tik kardinolas, bet labai žingeidus, besidomintis mokslu. Kardinolas ateina į Galilėjaus namus, nes girdėjo, kad šis labai daug naujų ir įdomių dalykų padarė. Kalbasi jauni žmonės – mokslininkas ir kardinolas, tuo metu atviras mokslui. Abu diskutuoja svarbiausiais to meto mokslo ir tikėjimo klausimais. Mums parodyta keturių veiksmų spektaklio ištrauka.

ML. Spektaklyje tikriausiai „triuškina ma“ konservatyvi, stagnuojanti Bažnyčia ir palaikomas mokslas, kurio gyvybės šaltinis yra nuolatinė idėjų kaita?

R. Š. Iš tikrųjų labiau ginama kardinolo, būsimos popiežiaus pozicija, nes reikia suprasti, kodėl Bažnyčia tuo metu užėmė būtent mokslo atradimams nepalankią poziciją. Ketvirtame veiksmo popiežius smerkia ir keiksnoja Galilėjų.

ML. Kas nuvylė popiežių, kad jis taip pakeitė požiūrį į mokslinį pažinimą? Juk Galilėjaus personažas tikriausiai atstovavo

moksliniam pažinimui?

R. Š. Galilėjus pažadėjo objektyviai išaiškinti Ptolomėjaus ir Koperniko dangaus kūnų judėjimo sistemas, bet Galilėjus jį apvylė. Popiežius pateko į padėtį, kai jam nieko kito nelieka, tik viešai pasmerkti Galilėjų.

Tai mokslo istorijos teatras, kuriam negali likti abejingas. Per konferencijos užbaigtuves vienam iš aktorių turėjau išdėstyti jėzuitų ir Galilėjaus santykių istoriją. Jeigu tas spektaklis bus pastatytas Niujorke (tokių ketinimų esama), ne vieną kartą pamėginsiu į tą spektaklį nueiti. Juk mums buvo parodytos tik ištraukos.

ML. Kas Jums kaip mokslo istorikui tame spektaklyje įdomu?

R. Š. Labai įdomūs mokslo ir tikėjimo klausimų svarstymai. Keičiasi žmonių amžius, kartu ir pažiūros. Popiežius kaltinamas, kad jis pernelgį atlaides protestantams, nesiima ryžtingų kovos priemonių. Kartu tai ir teologinių svarstymų arena.

Kas yra mokslo periferija

ML. Kas trukdo ir mums Lietuvoje statyti tokius spektaklius, kuriuos būtų galima parodyti ir per mokslo istorikų konferencijas?

R. Š. Visų pirma nebūtų lėšų tokiai mokslo istorikų konferencijai surengti. Grįžkime prie paskaitos, kurią Vilniuje skaičiau 2002 m., kai buvo minimos Ignoto Domeikos 200-osios gimimo metinės ir vyko šiai sukakčiai skirta UNESCO remiama tarptautinė konferencija. Mano pranešimo tema – I. Domeika Čilėje, to meto mokslo periferijoje. Paskaita sukėlė neigiamą konferencijos dalyvių iš Čilės reakciją: kas drįsta jų mylimą šalį vadinti periferija? Šiandieninė Lietuva nėra mokslo periferija, bet labai daug ką Lietuvoje norėtųsi keisti.

ML. Kai mokslo žmonės pradeda dejuoti, kad jiems nepatinka viena ir kita, norisi pasakyti: kodėl nieko nedarote, kad būtų kitaip?

R. Š. 1999 m. rudenį mėginome daryti, kad būtų bent šiek tiek kitaip. Ėmėmės organizuoti mokslo istorikų magistrantūrą – tai buvo labai nelengva (magistrantūra organizuota 1998–1999 m., o realizuota 1999 m. rudenį). Vieną laidą magistrų parengėme, tačiau paaiškėjo, kad jiems beveik neįmanoma įsidarbinti pagal specialybę. Lietuvoje yra dalykų, kuriuos galima padaryti gerai ir greitai, bet yra ir tokių, kurių padaryti išvis neįmanoma. Todėl man patinka būti čia ir ten, tarsi balansuojant tarp dviejų gan skirtingų pasaulių.

Bus daugiau

Kalbėjosi Geiminas Zemlickas

Ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Karininko kryžių prof. R. Šviedriui sega draugai ir kolegos dr. A. Vasiliauskienė ir prof. A. J. Krikštopaitis

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas
Stilistės Laura Bočiarovienė, Gintarė Leščinskaitė
Dizaineris Mindaugas Galkus

Patarėjai: Antanas Kulakauskas, Jonas Puodžius,
Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.
Laikraštis internete: <http://mokslasplus.lt/mokslo-lietuva>

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplus.lt/mokslo-lietuva> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Sapnų sala“
S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius
Tiražas 550 egz.